

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

YÜZYIL KAVŞAĞINDA İKİ YAZARDA KADININ
ÖZGÜRLÜK ARAYIŞI: KATE CHOPIN ve HALİDE EDİB ADIVAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Lale Barçın AKA

DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. Nilsen GÖKÇEN

İZMİR-2015

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı (Danışman): Yrd. Doç. Dr. Nilfen Gökçen

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Dilek Direnç

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Şerife Yalçınkaya

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **“Yüzyıl Kavşasında İki Yazarda Kadının zgrlk Arayışı: Kate Chopin ve Halide Edib Adıvar”** adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Lale Barçın Aka

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Lale Barçın Aka

Numarası : 92110005387

Anabilim Dalı : Kadın Çalışmaları

Tez Başlığı (Türkçe) : Yüzyıl Kavşağında İki Yazarda Kadının Özgürlük Arayışı: Kate Chopin ve Halide Edib Adıvar

Tez Başlığı (İngilizce) : Female Quest in Two fin de siecle Novelists: Kate Chopin and Halide Edib Adıvar

Tez Savunma Tarihi : 25-06-2015

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Yard. Doç. Dr. Nilsen Gökçen

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Dilek Direnç

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Şerife Yalçinkaya

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☐☐☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	iii
TUTANAK.....	iv
ÖNSÖZ.....	1
1. KADININ KİMLİĞİ ve SOSYAL DEĞİŞİMİ.....	2
1.1. Toplumsal Cinsiyet.....	2
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm.....	3
1.1.1.1. Birinci Akım Feminist Düşünce ve Felsefeler.....	4
1.1.1.2. İkinci Akım Feminist Düşünce ve Felsefeler.....	6
1.1.2. Toplumsal Cinsiyet, Klişeler ve Kimlik.....	8
1.1.2.1. Toplumsal Cinsiyetin Aktarımı ve Üretimi.....	9
1.2. Geçmişten Günümüze Kadın Kimliği.....	13
1.2.1. Batı’da Kadın Kimliği.....	13
1.2.2. Doğu’da Kadın Kimliği.....	19
2. YAZARLARIN, YAŞAMLARINDAN YAZARLIĞA KADINLARIN KİMLİK SORUNUNA BAKIŞI.....	25
2.1. Kate Chopin’in Hayatı ve Eserleri.....	25
2.1.1. Kate Chopin’in Kadına Bakış Açısı.....	30
2.2. Halide Edib Adıvar’ın Hayatı ve Eserleri.....	35

2.2.1. Halide Edib Adıvar'ın Kadına Bakış Açısı.....	41
3. <i>THE AWAKENING (UYANIŞ)</i> ve <i>SEVİYYE TALİP</i> ROMANLARINDA KADININ ÖZGÜRLÜK ARAYIŞI ve KADININ SOSYAL STATÜSÜ..	50
3.1. <i>The Awakening (Uyanış)</i>	50
3.1.1. <i>The Awakening</i> Romanında Kadının Özgürlük Arayışı ve Sosyal Statüsü.....	53
3.2. <i>Seviyye Talip</i>	65
3.2.1. <i>Seviyye Talip</i> Romanında Kadının Özgürlük Arayışı ve Sosyal Statüsü.....	67
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA.....	78
ÖZGEÇMİŞ.....	85
ÖZET.....	86
ABSTRACT.....	87

ÖNSÖZ

Tarih boyunca ataerkil düşünce ve uygulamalar hemen hemen bütün topluluklarda görüldüğü gibi, günümüzde de belli ölçüde ve farklı biçimlerde varlığını sürdürmektedir. Bu uzun süreçte kadının özgürlüğü genellikle görmezden gelinmiştir. Bu durum karşısında bireysel özgürlüğüne kavuşmak isteyen kadının, içinde yaşadığı toplumun kurallarına başkaldırmasına Batı’da Rönesans ile Osmanlı toplumunda ise on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, özellikle Tanzimat fermanıyla başladığını söyleyebiliriz. 1923 yılında Cumhuriyet’in ilan edilmesinin ardından Mustafa Kemal Atatürk çeşitli devrimlere giriştiğinde, kadınlara pek çok haklar kazandırılması için de girişimlerde bulunmuş, bu doğrultuda bazı yasalar çıkarılmış, özellikle 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile kadınlar özellikle eğitim ve çalışma hayatında bazı haklara kavuşmuştur.

Cumhuriyet devrinde sağlanan bu haklar ile güçlenen kadınlar, haklarını korumak ve geliştirmek için büyük bir çaba harcamışlar ve çeşitli dernekler kurmuşlar, hatta siyasal alanda da varlık göstermeye başlamışlardır. Bu çalışmada, Türk yazar Halide Edib Adıvar’ın *Seviyye Talip* ile Amerikalı yazar Kate Chopin’in *Uyanış* adlı eserleri karşılaştırılacaktır. Bu iki yapıtın seçilmesinin nedeni, aralarındaki içerik benzerliğidir. 1910 yılında yazılan *Seviyye Talip* ile 1899 yılında yazılan *Uyanış* o yıllardaki kadınların yaşadığı sorunları, toplumun onlar üzerindeki baskısını, sorunları nasıl bir tavırla karşıladıklarını, yaşamlarına devam etme şekillerini bize açıkça gösterir. Burada, bir Türk yazar ile bir Amerikalı yazarın kadına bakışı, her iki toplumun da kadından beklentileri ve onlara yükledikleri sorumlulukları, kadınların ise bu rollerden kurtulma mücadelesi irdelenmeye çalışılmıştır.

Sözlerime son vermeden önce Yüksek lisans eğitimim sırasında kadın sorunları hakkında kendilerinden çok şeyler öğrendiğim hocalarıma ve özellikle tez danışmanım olan Yrd. Doç. Dr. Nilsen Gökçen’e çok teşekkür ederim.

Ayrıca eğitim yaşamım boyunca maddi ve manevi her konuda desteklerini esirgemeyen babam Prof. Dr. İsmail Aka’ya, beni her zaman dinleyen annem Adviye Aka’ya ve kardeşlerime sonsuz teşekkürler.

1. BÖLÜM

KADININ KİMLİĞİ ve SOSYAL DEĞİŞİMİ

1.1. Toplumsal Cinsiyet

Kadının özgürlük arayışı olarak tanımlanan feminizmin düşünsel ve teorik altyapısının oluşum ve gelişim süreci iki yüzyıldan fazla bir geçmişe dayanır. On sekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan bu hareketin başlıca özelliği, teori ile pratiğin bir bütünlük ve etkileşim içerisinde var olmaları ve bu olgunun getirdiği dinamik yapısıdır.

Feministlere göre, erkeğin yarattığı eril değerler sistemi içerisinde, kadınları erkeklere göre öteki konumunda tutan ve bağımlı kılan “doğa” değil, hukuk ve kültürdür. Cinsiyet kavramı, kadın ya da erkeğin gösterdiği biyolojik, fizyolojik ve genetik özellikleri kapsamaktadır (Akin ve Demirel, 2003: 268). Toplumsal cinsiyet kavramı ise, toplum tarafından dayatılan ve beklenen, erkeklik ve kadınlıkla ilişkilendirilmiş sosyal ve kültürel normları içeren, erkeklik ve kadınlığın biyolojik temeli üzerine kurulan toplumsal bağlama göre değişen bir örüntüdür (Yılmaz, 2007: 144). Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyet ‘biyoloji’nin üzerine giydirilmiş davranışlar, tanımlamalar ve temsillerdir; kültürel bir inşadır. Buradan da cinsiyet kavramının toplumsal olarak oluşturulduğunu ve bir toplumdan diğerine ve zaman içerisinde değişiklik gösterebileceğini anlamaktayız (Kammayer ve Ritzer, 1997: 329).

“Toplumsal cinsiyet” kavramı feminist hareketin başlangıç süresince açıkça tanımlanmamış ve feminist terminolojide hemen yer almamış da olsa, tüm feminist düşüncenin dayandığı sosyal ve ideolojik bir olgudur. Bu kavram, cinsiyet ayrımının yarattığı kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin boyutunu ve nedenlerini tarihsel ve güncel oluşumlarıyla kavramak, açıklamak ve değiştirmek için geliştirilen tüm teori ve pratiklerin temelinde yatar.

Özellikle 80’li yıllarda Batı Avrupa’da yoğunlaşan kültürel çalışmalar araştırmaları, erkek egemen söylemin deşifre edilebilmesi, kadın bakış açısıyla veya feminist bir perspektifle ele alınması için toplumsal cinsiyet merkezli analizler

geliştirmiştir. Bu yöntem; edebiyat ve diğer sanatlar, toplum bilimleri, psikoloji, teoloji, politika gibi birçok bilim alanında yapılan analizlerde kullanılmıştır. Bu çok disiplinli çalışmalar göstermiştir ki; kadın olma hali yalnızca biyolojik bir farklılığa dayanmaz, toplumsal ve kültürel olarak inşa edilir. Örneğin Griselda Pollock'un "Kadınlık, [...] tarihsel süreçte değişen ideolojik anlamların inşasıdır. [...] Kadınlığın toplumsal, cinsel ve ruhsal inşası sürekli olarak üretilir, düzenlenir ve müzakere edilir" (Pollock, 2007: 227) ifadesi bu durumu çok iyi bir şekilde açıklamaktadır. Edebiyat da bu üretimin hem bir parçasıdır hem de ona ilişkin eleştirel dinamiklerini içinde taşır.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm

Avrupa'da kadınların haklarını arama sürecinde seslerini ilk olarak duyurdıkları dönem on sekizinci yüzyılın sonlarına, Fransız devriminden sonraki yıllara denk düşer. Devrimci sayılacak kadar döneminin toplumsal cinsiyet ideolojisinin dışındaki yaşamı ve ürettikleri ile İngiliz kökenli Mary Wollstonecraft, kadın özgürlüğü düşüncesinin başlangıcının temsilcisi olarak görülebilir (Wollstonecraft, 2012). O, ardından 1792'de yayınladığı *A Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Müdafaası) adlı eserine ek olarak, kız çocuklarının eğitimi için yazdığı kitaplar, romanlar ve somut girişimler bırakmıştır. Wollstonecraft Fransız Devrimiyle ortaya çıkan 'İnsan Hakları'ndaki temel ilkelerin kadınlar için de geçerli olması gerektiğini öne sürme cesaretini göstermiştir. Aydınlanma düşüncesindeki erkek merkezli insan kavramının feminist eleştirisini yaptığı ve 'kadınsı duygusallığın' kadınlar için yıkıcı sonuçlarını teorileştirdiği söz konusu eseri, çağdaş feminizm için paradigmatic bir metindir (Durakbaşı, 2007).

Mary Wollstonecraft'ın kadının ezilmişliğinin doğada değil eğitim sisteminde aranması gerektiğini belirtmesi ve bu ezilmenin toplumsal düzenden kaynaklandığını vurgulamış olması başlı başına bir devrimdir. O, yazılarında kısıtlı bir okuyucu kitlesine yöneldiğini bilir ve bunu açıkça dile getirerek bu kitleyi politik, sosyal ve ahlaki sorunlarla ilgisi olan belli bir kültür düzeyine erişmiş orta sınıf kadını olarak saptar.

Diğer yandan onun, kendini erkeğe beğendirmek ve güzelleşmekten başka kaygı gütmeyip kadın imgesini sürekli küçük düşüren yüksek sınıf/aristokrat kadından hiç ümidi olmadığı gibi, ağır yoksulluk koşulları içerisinde evlilik, aile ve geçim derdi ile uğraşmak zorunda olan ezilen sınıf kadınlarından da beklentisi olmaması, yaptığı önemli saptamalar arasındadır. Wollstonecraft, çok kısıtlı da olsa ileri görüşlü bir erkek okuyucu kitlesini de varsaymış fakat onlara fazla güvenmediğini, o dönemde devrimci politik görüşleriyle öne çıkan Rousseau örneğini vererek açıklamıştır. Wollstonecraft, kadınların sosyal rolleri ve eğitimleri konusundaki düşüncelerinde ‘doğal nedenlerle erkeğe bağımlılık ve ezilmişlik’ durumunu savunduğunu öne sürdüğü Rousseau’yu eleştirmiştir (Wollstonecraft, 2012).

1. Dünya savaşının ardından 1918 ve 1968 sonrasında olmak üzere iki döneme ayrılan feminizm hareketi her iki dönemde de öncelikle iyi eğitilmiş kadınlar arasında yandaş bulmuş, özellikle 1968 sonrasında daha geniş bir tabana yayılma eğilimi göstermiştir.

1.1.1.1. Birinci Akım Feminist Düşünce ve Felsefeler

On dokuzuncu yüzyılın son yıllarına doğru birçok Avrupa ülkesinde; Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya’da feminizm ve özellikle de kadın hareketlerinin kitlesel ilk dalgası başladı. Bu dönemi; teorik, pratik ve politik alanlarda hem ortak noktaların hem ayrılıkların görüldüğü liberal feminizm ve sosyalist feminizm olmak üzere iki akım belirlemiştir. Teknolojik ve endüstriyel alanlarda en ileri adımların atıldığı, tarıma dayalı ekonomiden endüstri devrimiyle kapitalist toplum biçimine geçiş yapan Batılı ülkelerde, kadın hareketinin itici gücüne erkeklerin ve kadınların günlük hayattaki alışkanlıklarının değişimi de eklendi. Üretim biçimlerinin kökten dönüşüme uğradığı bu dönemde toplumsal sınıflarda ve bu sınıfa dahil kadınların konumlarında da değişiklikler oldu. Bu yeni oluşumlar toplumsal cinsiyet ideolojilerini de bir ölçüde etkileyerek yer aldıkları sınıflara göre kadın özgürlüğünün ve ezilmişliğinin yeni biçimlerini ortaya çıkardı.

Endüstrileşmeyle kitleler halinde emeğini satmaya başlayan işçi sınıfının kadın üyeleri bu rekabette hem kadın emeğinin ucuzluğuyla hem de değişmeyen cinsiyet rollerinin belirlediği ve ücrete tabi olmayan ev işleri, çocuk bakımı gibi sorumluluklarla çifte sömürüye uğradı. Yeni yükselen burjuva kapitalist ve tüccar sınıfı kadını, ilk bakışta emeğini satmak zorunda olmadığından dolayı avantajlı gibi görünen ekonomik bağımlılık (baba, koca veya erkek kardeşe) konumundaki yaşamında en fazla hak ve özgürlük arayışı taleplerine yönelen orta sınıf kadını temsil eder. Liberal akımı oluşturan bu sınıf kadını oy, özel mülkiyet hakkı, yüksek eğitim kurumlarına kabul edilme, serbest mesleklerde yer alabilme gibi hakları elde etme mücadelesi verdi. Aşağıda fazla ayrıntıya girmeden liberal ve sosyalist feminizmler arasındaki fark irdelenmeye çalışılacaktır.

Liberal feminizmin iki önemli temsilcisi Harriet Taylor ve John Stuart Mill, Aydınlanmacı düşüncenin temelini teşkil eden, her insanın doğal olarak kendi kendine yetkin, rasyonel ve ahlaki bir varlık olarak kabul görmesi ve toplumda özgür birey olarak var olma hakkına sahip olması gerekliliğinden yola çıktılar. Kadının ezilmişliğinin nedenlerini doğal faktörler yerine tarihsel süreçte erkekler tarafından uygulanan baskıcı iktidara bağladılar. Bu dönemde ataerkil sisteme karşı erkeklerle kadınların eşit haklara sahip olması gerektiği yolunda çetin mücadeleler verildi ve bu mücadeleler sonucu 1. Dünya savaşı sonrasında yukarıda saydığımız hukuki hakların çoğu elde edildi. Bu süreçte gelirken en önemli olay 1848’de New York yakınında bulunan Seneca Falls’da örgütlü feminist hareketin “Bağımsızlık İlanı” kabul edilen ve hızla Avrupa’da örnekleri görülerek yayılan ‘doğuştan eşitlik’ bildirgesi yayınlandı (Cavarero, Restaino, 2002; ayrıca bkz. Stefanutti, Belma Tırpanlı, “Füreye Koral’ın Sanatçı Kimliğinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Çözümlemesi. 2010).

Sosyalist akımı temsil eden düşünce ise Frederich Engels’in 1884 tarihli *Devletin, Ailenin ve Özel Mülkiyetin Kökeni* adlı yapıtından kaynaklanır. Bu yaklaşımında kapitalist sistemde sınıflar arası eşitsizlik ve bir sınıfın diğeri üzerindeki tahakkümü ve sömürüsü yanında ataerkil sistemin eşitsizliği ve kadının köleliği vurgulansa da, liberal akımdan farklı olarak kadınların eşitlik için mücadele etmesi gereksiz ve sonuçsuz kalmaya mahkûm bulunur. Özel mülkiyetin hüküm sürdüğü

toplumlarda bütün erkekler köle veya proletarya değildir ama tüm kadınlar kocaları, babaları ve erkek kardeşleriyle baskı ve aşağılanma ilişkisi içerisindeyler. Bu teoriye göre, kadın köleliğinin de kökeninde yatan özel mülkiyeti ortadan kaldıracak olan sosyalist devrim, proleteryanın olduğu gibi kadınların da özgür olabilmesinin koşullarını yaratacaktır. Örneğin sosyalist toplumda ev işleri ve çocuk bakımı sosyalleştirilerek özel alandan kamusal alana aktarılacaktır. Kısacası kadınlar bağımsızlıklarına hukuksal eşitlik elde ederek (liberal akım) değil, ancak toplumdaki somut koşullar değiştiği takdirde (sosyalist akım) kavuşabilirler ve bu yüzden bağımsız bir kadın hareketine gerek duyulmamalıdır.

1.1.1.2. İkinci Akım Feminist Düşünce ve Felsefeler

İkinci akım olarak adlandırılan ve bu kez ‘eşitlik’ yerine ‘farklılık’ teması üzerine kurulan feminist düşünce akımının 1967-8 yıllarında ortaya çıkmasına kadar elli yıl gibi bir süre geçti. Geçen bu elli yıl içerisinde on sekizinci yüzyıl sonlarından 1918’e kadar devam eden ve birçok somut kazanım elde eden bir mücadelenin hesaplaşmasına girildi. Bu dönemde kadının doğasındaki olası farklılıkların sorgulanmasına, kadının eril söylemden bağımsız yaratıcılık potansiyeli ve kendi ‘var oluşu’ gibi konular üzerine düşünölmeye başlandı.

Feminizmin birinci akımla ikinci akım arasındaki geçiş döneminde, 1900’lerin en önemli yazarlarından biri olarak kabul edilen Virginia Woolf çok önemli bir yer tutar. Kadınla erkek arasındaki farklılığı özellikle olumlu bir yaklaşımla vurgulayan Woolf, Jane Austen gibi 1800’lerin kadın yazarlarından ve kendi yaşamından yola çıkarak ‘kadın sanatçı’ olgusunu sorgulamıştır. *Kendine Ait Bir Oda* (1929) adlı kitabında kadın okuyucusuna hitap ederek şöyle yazar:

Annelerimiz zamanlarını neye harcıyorlardı, pudralarını sürmekle, dükkânların vitrinlerine bakmakla mı? Neden bize birkaç kuruş bile bırakmadılar? Eğer para kazanma sanatını öğrenip sonra da bizlere vakıflar kurmak, yazabilmek için para bırakmış olsalardı... Yine aynı kitabından şöyle devam eder: Kızlar, size şunu

söylemeliyim ki utanılacak kadar cahilsiniz. Hiçbir önemli buluş yapamadınız. Ne bir imparatorluğu titretebildiniz, ne de bir orduyu savaşa yönlendirebildiniz. Ne de Shakespeare trajedilerini yazabildiniz. Kendinizi hangi özürle savunacaksınız? Doğurduk, büyüttük, yıkadık, bunu özellikle altı yedi yaşlarına gelene dek yaptık, dünyada yaşayan yüz altmış iki milyon insanı! Bu gerçekten çok zaman aldı. (Woolf, 2002)

Virginia Woolf'un bu yazdıkları, kadınların ataerkil toplumsal yapı içerisinde toplumsal cinsiyet rollerinin katı ve taviz vermez ayrılıkçılığının tarihçesini özetler gibidir. Kadınla roman ilişkisine değinen Woolf, kaçınılmaz olarak 'kadının fakirliğine' gönderme yapmıştır. Sanat tarihi kitaplarını açtığımızda karşımıza çıkan sayısız 'erkek' dehalara karşın 'kadın sanatçı' yokluğunun nedenlerini kadının farklı 'kafatası biçimi' yerine sosyal mekanizmalarda aramanın yolu açılmıştır. Feminist yapı-bozumculuğun ve sosyolojinin sayısız araştırmalarında belgelenen sonuçlar gerçekten de kadınların ezici çoğunluğunun nasıl ve neden bilim ve sanat alanlarından dışlandığını, ataerkil sistemin sadece eril söylemi üretmekle kalmayıp bu iktidar söyleminin dışına çıkabilecek bütün dilleri nasıl yok ettiğini açıklamışlardır.

1949'da Fransız yazar Simone De Beauvoir *İkinci Cins* adı altında yazdığı geniş kapsamlı kitabında kadının ezilmişliğini, bunun nedenlerini ve telafisini, her bireyin özünde özgür olma zorunluluğunu kabul eden Varoluşçuluk felsefesinin temelinden yola çıkarak çözümler (Beauvoir, 1993; çev. Bertan Onaran). Jean Paul Sartre'ın öncüsü olduğu Varoluşçuluğa göre, her özgür bireyin yaşam karşısında almak zorunda olduğu iki ayrı tavır vardır. Birincisi hayatı değiştirmeye ve dünyayı dönüştürmeye yönelik 'aşkın' tavır (bu erkeklerin benimsediği tavidir), diğeri ise dünyayı ve çevresini olduğu gibi kabullenerek pasif kalmayı benimseyen (kadınların aldığı) 'içkin' tavidir. Beauvoir, cinsiyet ayrımı gözetmeyen, doğuştan ve doğal olan eşitlik ve özgürlüğe rağmen, nasıl olup da kadın cinsinin, iki cins tarafından da, ezelden beri erkeğe göre neden ve nasıl 'ikinci cins' olarak kabul gördüğünü araştırır. Kadınlar neden erkeğe göre 'Öteki' olmayı, erkeğe bağımlılığı seçmişlerdir? Buna bir şekilde mecbur kalmış olsalar da, "kadınlık durağan bir gerçek değil, bir oluşum (süreci)" olduğundan bu

durumu değiştirmek ellerindedir ve bunu yapmadıkça erkeğin ‘suç ortağı’ konumundalardır (Beauvoir, 1993; ev. Bertan Onaran).

Kadının özgürleşmesinin başat koşulunu ekonomik özgürlükte bulan ve kadınların sosyalizm için erkeklerle birlikte mücadele etmeleri gerektiğini savunan Marksist düşünceye yaklaşan De Beauvoir, kadınlık durumunu değiştirmenin yolunun kişisel değil kolektif bir mücadeleden geçtiğini savunur. Örneğin siyahların veya proleterlerin düşmanlarını yok edecek bir mücadeleye girmesi mümkündür ama kadınlar ve erkekleri birleştiren ilişki farklıdır. Ona göre toplumu iki ayrı cins olarak bölmek mümkün değildir. Var olan bütünlüğün içerisinde kadın erkek için öteki, erkek de kadın için tekidir, bu kaçınılmazdır. Oysa bu ‘farklılık’ diğer kategorilerde olduğu gibi mutlaka ezilen bir tarafın varlığına dayanan bir eşitsizlik ilişkisi olmak zorunda değildir. Simone De Beauvoir’a göre kadınlık erkek arasında var olan eşitsizlik ilişkisini, aynı hakları, özgürlükleri ve onuru paylaşan kadın ve erkek bireylerin oluşturduğu uyumlu bir işlevsel işbölümüne dönüştürmek mümkündür (Beauvoir, 1993; ev. Bertan Onaran).

1.1.2. Toplumsal Cinsiyet, Klişeler ve Kimlik

Toplumsal cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetinin ötesinde, kimliğin toplum tarafından verilmesidir. Toplumsal cinsiyet, erkek ve kadın cinsine, ait oldukları cinsiyetin biyolojik yapısı ile birlikte gelişen psiko–sosyal özelliklere toplumun kültürel alanda yüklediği anlamlar ve beklentileri ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet, “sosyal olanın doğal olanı yeniden belirlemesi” olarak tanımlanmaktadır (Nazlı,1995: 20). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramının, sosyolojik ve sosyo–psikolojik boyutları önem taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet, insanoğlunun yaşamını düzenleyen en önemli kurgulardan birisidir. Toplumun yüklediği rollerin gelişimi ve sonuçları din, kanun, bilim ve toplumun tüm değerler grubu tarafından meşrulaştırılmaktadır. Doğumdan itibaren

cinsel organlara göre sınıflandırılan ve işaretlenen çocukların ergenlik çağına geldiklerinde ait oldukları toplumsal cinsiyet grubunun beklentilerini karşılamaları veya tecrübelerini yaşamaları beklenmektedir. Bu gelişmeler, toplumsal cinsiyetin sosyal inşasını oluşturmaktadır (Lorber, 1994: 14, 15).

Çocuklar cinsiyetlerine göre etiketlenmelerinin ardından, sosyalleşme süreci içinde, oyuncaklardan, resimli kitaplardan, televizyon programlarına kadar her türlü sosyal ve kültürel etmenler aracılığıyla toplumsal cinsiyet rolü farklılıklarını öğrenmeye ve içselleştirmeye başlamaktadırlar. Bu sınıflama, bireylerin nüfus cüzdanlarının renginden mesleklerine kadar hayatlarındaki her şeyin belirleneceği bir ayrıma neden olmakta ve bireylerin hayatları üzerinde belirleyici olmaktadır.

Kadın ve erkek arasındaki biyolojik temelli farklılıklar, ataerkil ideolojinin amaçları için araçsallaştırılmaktadır. Böylelikle toplumsal olarak kadına ve erkeğe yüklenen cinsiyet rolleri, pek çok toplumsal oluşumun kaynağı olabilmektedir ve cinslere yüklenen davranış kalıplarını belirlemektedir. Tarihsel süreç içerisinde cinsiyet farklılıklarını belirginleştiren en önemli olgu işbölümüdür. Kapitalist amaçlar doğrultusunda işbölümüne dayalı ayrımlaşmanın temelinde; genetik olarak erkeğin daha güçlü ve iri olması, kadının ise erkeğe göre daha güçsüz, zayıf olması ve doğurganlığı gösterilmektedir. Toplumdaki işbölümüne dayalı ayrımlaşma, kadının erkek karşısındaki ikincil konumunu rasyonalize edecek şekilde düzenlenmiş; sistem tarafından meşrulaştırılmış erkeğin fiziki yapısının güçlülüğü nedeniyle ailesini beslemek için çalışma ile ilgili becerilerini geliştirdiği, kadının ise çocuk doğurduğu için bakım ve ilgi verici olması nedeniyle ev işleri ile ilgilenererek kendini özel alan ile ilgili işlerde ilerlettiği düşüncesi oluşturulmuştur. Bu bağlamda, her iki cins de üretim sürecinde farklılaşan rollerde konumlandırılmakta; bu da cinsiyete ilişkin kalıp yargıların yaygınlaşmasına zemin oluşturmaktadır (Dönmezer, 2004: 192-195).

1.1.2.1. Toplumsal Cinsiyetin Aktarımı ve Üretimi

Toplumsal cinsiyet rollerine göre, kadın ya da erkek, özellikle aynı cinsiyetten ebeveynle özdeşleşmektedir. Kız çocukları “anne” ile özdeşleşerek “annelik” rolünü,

erkek çocukları ise “baba” ile özdeşleşerek “babalık” rolünü içselleştirmektedirler. Ergenlik döneminde model olarak alınan kişiler, aile dışından seçilmeye başlanmaktadır: Şarkıcılar, aktrisler, sporcular, öğretmenler, arkadaşlar...vs. Görüldüğü gibi, toplumsal çevre cinslere ilişkin rol beklentilerinin bireylerde oluşmasında önemli bir etken olurken, kitle iletişim araçları da kişilere örnek alabilecekleri standart rol modelleri sunarak toplumsal cinsiyet rollerinin kimi zaman olduğu gibi muhafaza edilmesine, kimi zaman yavaş yavaş değişmesine öncülük yapmaktadır.

Feminist düşünürlerden bazıları da, toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel temelde oluştuğunu savunmaktadır. Dowling (1999: 9,10,26), kadınların çocukluklarından itibaren, kendilerini rahat ve emniyette hissetmelerini sağlayacak şekilde yetiştirildiklerini, dolayısıyla kadınların özgürlük için değil, “bağımlılık” için eğitildiklerini savunmaktadır. Erkekler ise aksine doğdukları günden itibaren “bağımsızlık” için eğitilmektedirler. Dowling, yetiştiriliş yöntemlerinden dolayı, kadınların başkalarının bakımı ve gözetimi altında olmaya yönelik derin bir arzu duyduklarını, ruhsal bağımlılıklarının kadınların aklını ve yaratıcılığını kullanmasını engellediğini belirtmektedir. Ortaya çıkan bu durumu “Sindrella Kompleksi” olarak nitelendirmektedir.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre, kadınlar kadınsı yani “feminen,” erkekler ise erkeksi yani “maskülen” olarak toplumsallaşma sürecinden geçmektedirler. Bu toplumsallaşma süreci içinde, toplum, kadın ve erkek cinslerine farklı sorumluluklar ve görevler yüklemektedir. Bu durum, “toplumsal cinsiyet farklılıkları”nı oluşturmaktadır. Genel olarak kadının sorumluluk alanını “ev işleri” oluştururken; erkeğin görevi “para kazanma” ve evin geçimini sağlamak olarak belirlenmiştir.

Toplumsal cinsiyet farklılıklarını oluşturan işbölümü, her iki cinsin zihinsel, davranışsal ve duygusal gelişiminin birbirinden farklı olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda erkeklere ait eril özellikler arasında; iş dünyasında başarı yönelimli olma, muhakeme yetisi, aktiflik, atılganlık, rekabetçilik, belirleyicilik, kararlılık, kuvvetli olma, fiziksel, duygusal ve zihinsel olarak güçlü olma, iddiacılık, analitiklik, mantıklılık, rasyonel olma, bağımsız olma, başkaları üzerinde egemenlik kurma ve tahakküm eğilimi, hırslılık, saldırganlık, şiddet eğilimi...vs. bulunurken; kadınlara

atfedilen dişil özellikler arasında duygusallık, ilgi ve bakım verici olma, bağımlılık, sevecenlik, çocuksuluk, evcimenlik, şefkatli olma, fedakarlık, naziklik, pasiflik, kişiler arası ilişkilerde empati kurma becerisi...vs. bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet farklılıkları mesleklerin belirlenmesinde de etkileyici bir faktör olmaktadır: Örneğın kadınlar ev kadını, hemşirelik, öğretmenlik, sekreterlik gibi meslekler ile özdeşleştirilirken, erkekler doktorluk, askerlik, mühendislik, avukatlık, milletvekilliğı, tüccarlık gibi g   ve otorite simgesi olan meslekler ile anılmaktadır.

Tarım toplumuna geçiş, mülkiyet paylaşımı, tek tanrılı dinler gibi tarihsel süreç boyunca kadının toplumdaki konumunun oluşmasına neden olmuş olan olgular, kadının eve yani özel alana kapatılması ve resmen iş olarak kabul edilmeyen ev işleri ile ilgilenmesi sonucunu doğurmuştur. Kadının emeğinin ( ocuk b y tmek, yemek yapmak, çamaşır yıkamak, örgü örmek, halı dokumak...vs.)  zerine kurulan ev işleri toplum içinde her dönemde kadının statüsünün erkekten daha düşük olmasına neden olmuştur. Özel alanlarına kapatılarak kamusal alandan uzaklaştırılan kadınlar, meşrulaştırılan ev kadını kimliğinin kutsallaştırılmasıyla karşı karşıya kalmışlardır.

Sanayileşme sürecinde kadınlar kapitalist sistemin önemli bir işgücü olarak, hem erkek gücünü hem de erkeklerin ataerkil düzenini tehdit etmiştir. Ancak çalışmaya başlayan kadının işi ikiye katlanmıştır: Hem ev içinde çalışma hem de ev dışında çalışma, çalışan kadınların işlerini zorlaştırmıştır. Dolayısıyla “kamusal alan” ve “ zel alan” da toplumsal cinsiyet yüklü anlamları içinde barındırmaktadır. “ zel alan,” genellikle kadınların dışına çıkmaması için görünmez sınırlarının mitler aracılığı ile doğallaştırılarak  izildiğı, merkezinde kadının ev kadını ve anne rollerinin bulunduğı ataerkil kapitalist ideolojinin çekirdek birimidir.

Erkeklerin iş dünyasında kazandığı başarılar ve toplumdaki statülerinin yüksek olması, erkeklik kimliğinin “kendine güven” temelinde oluşmasını sağlamaktadır. Kadın ise, “erkeğın eksik ötekisi” olarak tanımlanarak, aslında erkek kimliğinin tanımının olumsuzlukla belirlenmesine neden olmaktadır: “Erkek, kadın olmayandır.” Erkek kendi kimliğini oluştururken, aslında kadına olan bağımlılığını inkâr ederek, kadına dışlayıcı bir tutum göstermekte ve kadını kendisinden olmayan bir “ teki” olarak tanımlamaktadır (Dökmen, 2004: 97, 104).

“Cinsiyet ile ilgili klişeler,” her iki cinsin davranışlarını yönlendiren değerlerin oluşturduğu toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıdır. Brewer ve Crano’ya göre, kalıp yargılar, bütün olarak bir grubun davranışları ve özellikleri hakkında genelleşmiş inançlardır. Manstead ve Hewstone’a göre, kalıp yargılar kolayca değişmezler (Dökmen, 2004: 97, 104). Kadın ve erkek cinsi ayrı birer grup olarak kabul edilmekte ve haklarında kalıp yargı geliştirme eğilimi olduğu görülmektedir. Kalıp yargı, genellikle bir grup ile ilgili düşünceleri ve beklentileri içermekle beraber, olumsuz nitelikleri ağır basan bir olgudur. Çünkü bir grupla ilgili oluşturulan bu kalıpyargılar, grubun üyelerini homojenleştirici ve değersiz sayan dışlama tutumlarını içermektedir. Kalıp yargılar ırksal, sınıfsal, etnik, mesleksi, türsel olabilmekle beraber, en güçlü kalıp yargıların bulunduğu alan cinsiyet olmaktadır. Kalıp yargılar, diğer kişilere ilişkin algıları önemli ölçüde biçimlendirmektedir.

Cinsiyet kalıp yargıları, cinsiyet önyargılarını oluşturabilmektedir. Önyargı, belli bir grubun üyelerine olumsuz bir tutumla yaklaşarak kendi grubunu değerli görmeyi, karşı grubu değersiz görerek olumsuzlamayı içermektedir. Örneğin bir grup olarak sınıflandırılan “gayler” toplum tarafından dışlayıcı tutumlarla, kalıp yargılı düşüncelerle karşılaşmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet rolü açısından erkek, iktidarının toplum tarafından olumlanması için daima heteroseksüel, maço, sert, saldırgan ve rekabetçi bir kimliğe sahip olmalıdır. Erkek bu nedenlerden dolayı kadınsı olarak algılanır ve eşcinsellikten korkma anlamlarını taşıyan homofobi yaşamaktadır. Aksi takdirde heteroseksüelliğin egemen olduğu bir toplumda kadınsı ya da eşcinsel olmakla suçlanmaktadır.

Kadınlara ait klişeler çok eski zamanlara dayanmakla birlikte, hâlâ günümüzde varlığını korumaktadır. Hristiyan düşünür Augustinus İ.S. 413 yılında yazdığı *Tanrı Devleti* adlı eserinde kadını üç yönü ile ele almaktadır: şeytanın planlarının bir parçası olarak baştan çıkarıcı kadın; ailenin düzeninden sorumlu kocanın aracı olan zevce veya eş olarak kadın; Tanrı’nın yaratıcılığının aracı anne olarak kadın. Bu koşullara göre, kadın, erkek gözünde cinsel bir nesne olarak görülmektedir. Bu durumda kadının sadece erkek karşısında değil, kendi karşısında da lanetli baştan çıkarıcı Havva imgesi ve Kutsal Meryem Ana olarak bölündüğü görülmektedir (Berktaş, 1996: 138,139). Ortaçağ

boyunca Hristiyan dünyasında, özellikle de kilise çevrelerinde yaratılış hikâyesi temel alınarak bütün kadınların insanoğlunun kötülüğüne yol açtığı kabul edilen Havva ile özdeşleştirilmesi ve ikinci derecede varlıklar olarak görülmesi, öte yandan Havva'nın antitezi olarak bir başka kadının, Meryem Ana'nın öne çıkarılıp, onun tanrı annesi olarak sunulması, yeni dönemde ise bu aşırılıklara tepki olarak feminizm ve kadın hakları tezinin ön plana çıkması, Hristiyanlığın kadın konusundaki tarihi deneyiminin bir özeti durumundadır.

Feministler, kadın ve erkek cinsi arasındaki biyolojik farklılıkların temel alan biyolojik belirlemeciliği kuramlarının merkezine yerleştiren Freud'u ve Lacan'ı, mevcut olan bu farklılıklarının, kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerinin muhafazakâr bir bakışla kurumsallaşmasına neden olduğu için eleştirmişlerdir. Özellikle de Freud'un "Anatomi Kaderdir" görüşü, kadının eş ve anne rollerinin biyolojik olarak belirlendiğini kabul ettiği için, kadınlara karşı muhafazakâr bakışın temelini oluşturmaktadır. Zaten Freud'un erkek merkezli psikanalitik gelişim kuramı; tarihi temellerini, zincirleme ilişkiler örüntüsüyle, Yunan uygarlığının kadınları "eksik etekler" olarak tanımlayan Aristoteles ve Platon gibi Batı felsefe geleneğinin önemli filozoflarının görüşlerinden, dinlerden ve mitlerden almaktadır (Balcı, 2006: 95-102).

Feministler psikanalizin yaratıcısının ve psikanalizi geliştirenlerin erkek olmasından dolayı, kadınların psikolojik yapılarının günümüze kadar hep erkeklerin bakış açıları ile ele alındığını ve değerlendirildiğini savunmaktadırlar. Feminist hareket açısından, "erkek bakış açısıyla kadın" tanımlaması yerine artık "kadın bakış açısıyla kadın" tanımlamasının gerekliliği giderek büyük bir önem taşımaktadır (Bensadon, 1990: 126).

1.2. Geçmişten Günümüze Kadının Kimliği

1.2.1. Batı'da Kadın Kimliği

Tarih boyunca kadının durumu zamana ve yere göre değişiklik gösterir. İlkel medeniyetlerden günümüze kadının durumunda kesintisiz bir gelişmeden söz etmek güçtür. Antik Yunan'da da başlangıçta bu hususta eşitsizlik göze çarpar. M.Ö. beşinci

yüzyıla kadar kadına miras kalmazdı. Eflatun, *Devlet* adlı eserinde kadın ile erkeği eşit kabul ederken, Aristo, kadının hukuk açısından erkek ile eş değerde olmadığını savunur. Daha sonraki Roma’da ise kadının durumu eski Yunan ile kıyaslandığında daha iyi bir görünüş sunar.

Hristiyanlık ise kadın ile erkeğin tanrı katında eşit olduğunu kabul eder ve bu yüzden kadın ve erkeğin boşanmasını yasaklar ve evliliği çözülmez bir bağ olarak kabul eder. Böylelikle kadının haklarının korunduğunu düşünür. Kadının sosyal ve ekonomik durumunun iyi olmamasından dolayı boşanmayı yasaklayarak kadınların zor duruma düşmesini engellediklerini zannederler. Hâlbuki kadınlar evlilikleri boyunca başka sıkıntılara maruz kalırlar. Buna rağmen on beşinci yüzyılda İtalya’da ortaya çıkan Rönesans hareketiyle birlikte kadının durumu iyileşmeye başlar. Bu iyileşme zamanla bütün Avrupa’yı etkilemeye başladığından, kadının durumunun geçmişine ve dönemin hareketlerine göz atmak yararlı olacaktır.

Ortaçağlarda Batı’da kadın, dini kurumlar ve anlayışın yozlaşması sonucu, babasının ve kocasının malı gibi görülmeye başlamıştı. Eğitim alamıyordu. Çünkü bu durum erkek tarafından zaman kaybı olarak görülüyordu. Kadının tek seçeneği itaatkâr kız veya eş olmaktı. Sadece çocuk yetiştirme ve evin işlerinden sorumluydu. Yüzyıllar süresince gücünü arttırmaya devam eden aristokrasi içinde kadının konumu ise biraz farklıydı: Kadınlar aristokrasi kurumu içerisinde az çok belirli bir konuma sahip gibi görünebilirlerdi. Ancak onların amacı, kocalarının statüsünü göstermek için giydikleri güzel elbiseler içerisinde çekici olmaktan ibaretti. Aristokrat kadınların bile kendi topraklarını yönetme hakkı yoktu. Hatta mirastan tam pay alamıyorlardı ve ekonomik özgürlükleri bulunmuyordu. Kadın ne kadar soylu bir kökenden gelirse gelsin asil ailelerin evini yönetemezdi. Özetleyecek olursak reformlar sadece erkekler için yapılıyordu.

Bunun sonucu olarak çok önemli kararların alındığı loncaların yönetiminden uzaklaştırılan kadınlar ipek sanayii ve dikim işleri gibi belirli mesleklerde uzmanlaşmaya yöneldiler. Ancak bu işler erkeklerinkinden çok daha azdı çünkü erkek çırağa ihtiyaç duyuluyordu. Kadınlar siyasi, dini ve finansal hayatın her alanında kaybetmeye mahkûm edilmiş olmasına karşın bazı alternatif uygulamalar geliştirerek

sisteme direnmeye çalıştılar. Tanrı'ya adanma, manastırlara sığınma ve dinsel aşırılığa sapma bu uygulamalardan bazılarıydı. Kadınların kararlı tepkisinden rahatsız olan kilise ve burjuvazi kadınların evde oturmasını sağlayacak normalleşme sürecini başlattı ve iki kurumu geliştirdi: Engizisyon ve kadınların haklarını kısıtlayan yeni bir aile yasası. Engizisyon birçok kadını cadılıkla suçladı ve onlara işkence ederek yaktı. Bu sözde cadılar arasında birçok ebe de yer alıyordu. Bu ebeler bebekler yerine yaşamı tehlikedeki kadınları kurtarmakla suçlanmışlardı. Kadının sembolik olarak ölümüne yol açan yukarıda bahsi geçen yeni aile yasası Engizisyon kadar tehlikeliydi. Evli kadınların kendi evlerini ve mallarını yönetme hakkı bulunmuyordu. Ancak kadın hem kiliseye, hem de monarşiye karşı sesini yükseltmeye devam etti. Bu kadınların en ünlüsü Christine de Pisan (1364-1430) toplumun her kademesindeki kadınlar için eğitimin önemini savunuyordu.

On beş ve on altıncı yüzyıllarda sırtını krallığa dayayan kilise yeni baskı yöntemleri geliştirdi. Roma yasalarından yapılan alıntılarının sayısını arttırdılar. Sonuç olarak evli kadınlar öylesine baskı altına alındılar ki kocalarının izni veya yargıç kararı olmaksızın resmi olarak hiçbir şey yapamaz hale geldiler. Kadınların çalışma koşulları zorlaşmış ve kadın ve erkek arasında ücret farkı artmıştı; kadınlar, kilise tarafından kurulmuş üniversitelere gidemiyorlar ve bir meslek edinmeleri günden güne imkânsız hale geliyordu. Doktorluk, ebelik ve şifalı bitkiler yoluyla tedavi gibi mesleklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya idiler. Bu mesleği geleneksel eğitimle edinen kadınlar, onu icra etmeye tıp fakültelerinde eğitim almış erkeklerden daha çok istekli olmalarına karşın, anında cadı olmakla suçlanabiliyorlardı. Daha ötesi “1547 tarihli bir bildiri Londralı kadınların toplanmak ve konuşmak üzere bir araya gelmesini yasaklamıştı” (Rowbotham, 1975: 23). Fransız Devrimi öncesinde kadınlar bu tür kurallar yüzünden çok zor günler geçiriyorlardı. Hayatın her alanında kadınlar haklarını yitiriyorlardı. Kadınlar, konuşma özgürlüğünü, bir araya gelebilmeyi, sanat ve bilim alanındaki haklarını yitirmişlerdi. Edebiyat ve bilimde ileri düzeyde olanlar bile çalışmalarını kocalarının veya babalarının adı altında sürdürebiliyorlardı.

Kadınların durumundaki kötüleşmeye karşı en önemli tepki dönemin kraliçe ve asil kadınlarından geldi. Kastilyalı Isabella kocasının yardımını almaksızın İspanya'ya

birleştirmeye çalıştı (Levin, Robin ve Larsen, 2007: 230). Altın çağ olarak tanımlanan Elisabeth Tudor'un 45 yıllık saltanatı, dini çatışmaları çözüme kavuşturan büyük başarıların, baş döndürücü refahın ve güçlendirilen İngiliz donanmasının İspanyol filosunu yendiği bir dönemdi (Weatherly, 2005: arka kapak). Yukarıda bahsedildiği üzere kraliçelerin yanı sıra asil kadınlar da onları eve kapatan önlemlere tepki gösterdiler. Montaigne tarafından evlatlık edinilen Marie de Gourney cinsiyetin doğada zorunluluk olmadığını ileri süren *Kadınların Şikâyetleri* ile *Erkekler ve Kadınların Eşitliği* adlı iki kitap yazmıştı. O, kadınlarla erkeklerin eşit olmasının memnuniyet vereceğini yazıyordu.

On yedi ve on sekizinci yüzyıllar feodal ekonomiden sanayiye geçiş dönemidir. Kapitalizmin etkisiyle sömürgeler sanayi ürünleri için pazar oluştuyordu. Sanayinin getirdiği zenginliğin yoğunlaştığı Avrupa kıtasında bile kadının durumu fazla gelişmedi. Kadın işgücü pazarı daraldı. Kadınlar İngiliz işletmelerinde en güç işleri kabul etmek ve düşük ücretle çalışmak zorunda kaldılar. Bazıları orduya katıldı, bazıları da daha iyi işler bulup haklar elde edebildikleri Amerika'ya göç ettiler. Dönemin kansız olduğunun iddia edilmesine rağmen bu çağda genelde kaos hakim olmuştu. Bu çalkantıların merkezinde de kadını bastırma ve kadın direnişi yer almaktaydı. Mary Montagu İngiltere'de çiçek hastalığına karşı uyarılarda bulunurken bir tekstil işçisinin kızı olan Mary Wollstonecraft *Kadın Haklarının Savunması* başlıklı feminist bir deneme yazdı. Ona göre kadının rolünü ev işlerine ve kocasının rahatını sağlamaya indirgemek kadın doğasının bir özelliği olamazdı. On sekizinci yüzyıl Fransa'sı kadınların saygınlığının olduğu, kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığın ortadan kaldırıldığı, salon işleten kadınların varlığıyla bunun zirve yaptığı bir ülkeydi. Toplumun bütün kesimlerinden kadınlar, hem Fransız şehirlerinin hem taşranın Fransız devrimine hazırlanmasında önemli roller oynadılar. 1789'da kadınlardan oluşan küçük esnaflar, balıkçılar, çamaşırcılar, gündelikçi hizmetçiler, kadın sanatçılar, terziler ve işsizler Versay'a yürüdüler ve buğday fiyatının belirlenmesini sağladılar. Kadınlarla erkeklerin eşit haklara sahip olduğu kadın dernekleri kuruldu. Burjuva kadınlar Olympe'de Gouge'nin yardımıyla Kadın Hakları Beyannamesi'ni yayınladılar. Beyannamenin 10. Maddesi amacını açık biçimde ifade etmektedir: Hiç kimse temel düşüncelerinden dolayı huzursuz edilemez; kadının işe gitme hakkı varsa, aynı şekilde, eyleminin hukuken

kurulmuş kamu düzenini bozmaması şartıyla, konuşma kürsüsüne çıkma hakkı da olmalıdır. Ancak kadınlar Parlamentodan bu tür medeni taleplerini alamadılar.

On dokuzuncu yüzyıl, kadınların evde yardımcı olarak kabul edildiği vahşi kapitalizm dönemi idi. Çalışan erkek rahat bir nefes alsın diye kadınlar işlerini bırakmaya zorlanmışlardı ve evde yaptıkları işin parasal karşılığı yoktu. Sosyalist bir yazar ve eylemci olan Flora Tristan sayesinde devrimci sosyalizm ve feminizm kuramsal olarak birleşti. 1848 Şubat devriminden sonra kadın hareketi birçok yönden gelişmeye başladı. Kadınların oy hakkını savunan dergiler yayınlandı. Kadınların fabrikalarda çalışmasını kısıtlamak için sendikalar çok çaba harcadıysa da kadınlar çalışmaya devam etmeyi başardılar. Dini görevler gibi işler yaparak varlıklarını sürdürdüler. “Hristiyan İçki İçmeyen Kadınlar Birliği” ve “Genç Kadın Hristiyanlar Derneği” para kazanma amacı gütmeksizin yardım için çalışan kuruluşlardı. Kadınlar güçlük çekiyorlarsa haklarını elde etmek için mücadele etmeliydiler. Mücadele de ettiler. On dokuzuncu yüzyıl feministlerinin en önemli kazanımı bütün eğitim kurumlarına kaydolma hakkını elde etmeleriydi. Uluslararası Kadınlar Konseyinin kurulmasının ardından kadınlar barış, dayanışma, sanayi ilişkileri, meslek, sosyal ve siyasi mücadeleler, hapishaneler, hastaneler ve dini kurumlar gibi birçok konuyu ele alacaklardı.

Yirminci yüzyıl iki büyük dünya savaşına tanıklık etti. Bu savaşlar hem erkekler hem kadınlar için zor yıllar demektir. Öte yandan bu yıllar kadınlar açısından önemli yıllardı, çünkü onlar bu dönem boyunca yaşamsal haklar elde ettiler. Bu süreçte orduya katılan erkeklerin yerine silah fabrikalarında çalışan kadınların ülkeleri adına büyük roller oynadığı inkâr edilemez. Kadınlar birçok iş dalında çalışmaya başladılar. Bu yüzden iş yerlerinde daha iyi çalışmalarını için bebek bakımı yerleri gibi sosyal tesisler açıldı. Birçok iş alanında erkeklerle eşit maaşlar aldılar. Savaştan dönen erkekler sivil hayata uyum sağlamakta güçlük çekerken kadınlar, uğruna yıllardır mücadele ettikleri hakları almayı başardılar. Aslında savaş sonrasında kadının evine dönmesi bekleniyordu ve birçok alanda bunu yapmaya zorlandılar. Ancak kadınlar buna karşı sınımsız kenetlendiler. Artık kendilerini tekrar eve kapatmak niyetinde değillerdi. Daha önce bahsedildiği üzere bu yüzyılda birçok hak elde etmişlerdi ve diğerlerini de elde etmek

için mücadeleye devam ediyorlardı. İlk olarak, kadınların, doğum kontrol kliniklerinin kurulmasıyla hamilelik ve cinselliği birbirinden ayırmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu, sağlıklı evliliklerin kurulmasında büyük bir adımdır. Saldırıya uğrayan kadınlar için sığınma evlerinin kurulması ise kadının kendine olan güvenini yeniden kazanması anlamına gelmektedir. Kadınlar sanat ve bilim alanında kendilerini daha çok göstermeye başladılar. “Özel Hayat” için mücadele ettiler. Bu, daha önce yalnızca kocalarının yapabildiği boşanma isteğinde bulunabilmek anlamına geliyordu.

Buna rağmen kadınların özgürlüğü hareketi yavaş ilerledi. Kadın haklarının yasalara yansması da uzun yıllar aldı. Örneğin köklü bir feminist geleneğin bulunduğu Fransa’da kadınlar oy verme hakkını ancak 1944’te kazanabildiler. 1949’da Simone de Beauvoir, bütün dünyada en çok satan kitaplar arasına giren *İkinci Cins* adlı yapıtında, kadın özgürlüğünün aynı zamanda erkeklerin de özgürlüğü olduğu düşüncesini ileri sürerek feminist bilincin güçlenmesine katkıda bulundu. Bunu izleyen ikinci önemli çalışma ABD’li Betty Friedan’ın *Kadınlığın Gizemi* (1963) adlı kitabıydı. Kadını edilgen roller üstlenmeye ve erkek egemenliğine bağımlı kalmaya koşullandıran köreltici eve bağlılık anlayışına karşı savaş açan Friedan 1966’da bir grup feministle birlikte Ulusal Kadın Örgütü’nü kurdu. Erkeklerle eşit haklar talep eden kadın örgütlerinin sayısı yirminci yüzyılın sonlarına doğru artmaya başladı. Bu örgütler, sözleşme ve mülkiyet hakları, kazançların değerlendirilmesi, özellikle de cinsiyet ve çocuk doğurma konularında yasalarda değişiklik yapılması için mücadeleye giriştiler. Ayrıca kadın erkek eşitliği ve herkesin insan haklarından eşit olarak yararlanması ilkesi Birleşmiş Milletler Antlaşması (1945), İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950), Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi (Torino, 1961), Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmeleri gibi temel belgelerle koruma altına alınmıştır. Bu belgeler daha somut düzeyde serbestçe evlenme ya da eşini özgürce seçebilme hakkı başta olmak üzere, kadınların siyasal (seçme, seçilme ve kamu hizmetlerine girebilme) ve sosyal haklarını (eşit işe eşit ücret, doğum öncesi ve sonrası izin, zor ve ağır işlerde çalıştırılmama) tanırlar. Gene de çeşitli toplumsal, ekonomik ve dinsel baskı ve eşitsizlikler pek çok ülkede kadınların bu haklardan gerçekten yararlanabilmelerini zorlaştırmaktadır. Ayrıca pek çok ülkede kocanın yasal olarak

ailenin başı olması, kadının onun soyadını taşıması zorunluluğu gibi eşitliği bozan ve kadını bağımlı kılan kurallar hâlâ yürürlüktedir (*Ana Britannica*; 1988, Cilt 12: 373)

Batının ekonomik alanda tanıştığı hızlı gelişim, daha on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadının durumunda derin değişiklikler meydana getirmiştir. Sanayinin büyüyen gereksinimleri, ticaretin ve hizmetlerin gelişmesi, kadını, artık yaşamını kendisi kazanabilen bir kişi yapmaktadır. Endüstriyel yaşam biçiminin gelmesiyle aile, ekonomik ve toplumsal işlevlerinin çoğunu yitirecektir. Konut, halk sağlığı, aile sağlığı, çocukların eğitimi gibi konular bireysel kaygılar olmaktan çıkmakta, adım adım kamunun üstlendiği sorunlar haline gelmektedir. Ev işlerinin büyük bir bölümünden ve yükünden kurtulan kadının toplumsal durumu da gittikçe değişikliğe uğramaktadır. Aile dışında kamu yaşamına katılması kadının aile ve toplum ilişkilerini, konumunu ve rolünü değiştirmekte, ona yeni gelecek olanakları getirmekte, yeni sorumluluklar yüklemektedir.

1.2.2. Doğu’da Kadın Kimliği

Kadının yaratılışı kız çocuk, eş ve anne olarak konumu, sosyal hayattaki hak ve yükümlülükleri gibi açılardan tarih boyunca farklı anlayış ve uygulamalara konu olması, toplumsal yapı ile olduğu kadar din ve öğretilerin bu alanda getirdikleri ile de yakından bağlantılıdır. Tarih boyunca çeşitli topluluklarda kadının farklı statülerde bulunduğu, anaerkil yapının geçerli olduğu bazı topluluklarda kutsallaştırıldığı, ataerkil topluluklarda ise erkeğe göre ikinci derecede bir statü taşıdığı, bazı kültürlerde hemen hemen hiçbir hak ve değere sahip olmadığı söylenebilir.

Bereket sembolü olan ana tanrıça kültü Hititlerden beri eski Anadolu’da yaygındı. Bu anlayış eski Yunan ve Roma’ya da geçmiştir. Sümer ve Babil yaratılış efsanelerinde kadının yaratılışına dair bilgiye rastlanmaz, bununla birlikte Hammurabi kanunlarında kadın haklarına, özellikle evlilikle ilgili hususlara dair kadın lehine yapılmış birtakım düzenlemeler mevcuttur. Hitit devri Anadolu’sunda kadın ticari

hayatta yer alma ve hukuk açısından erkek ile eşitti. Aile monogami esasına göre kurulmuştu. Kadına evliliği bozma ve boşanma hakkı tanınıyordu. Boşanma halinde mal taraflar arasında eşit olarak bölünüyordu.

Hinduizm’de erkek hâkim bir karakterdir. Eski Hintlilerde kadının hiçbir değeri yoktu. Bütün Budist ekollerde erkek hâkimiyeti söz konusudur. Konfüçyüs öğretisi genelde ataerkil bir dindir. Yahudilikte kadının rolü ataerkil toplum yapısına uygun olarak şekillenmiştir.

İslam toplumlarında kadının gerek aile hayatında, gerekse siyasi, hukuki, sosyal ve ekonomik alanlardaki konumunu bir taraftan dini kurallar, diğer taraftan sosyal ve siyasi çevre, etnik yapı ve İslam öncesinden gelen kültür mirası belirlemiştir. İslam dini önceki dönemlere göre kadına bazı haklar getirmiş olmakla birlikte, uygulamanın belirtilen esaslara göre şekillendiğini söylemek mümkün değildir.

Eski Türklerde İslamiyet’ten önceki dönemde ataerkil aile tipi hâkim ise de, kadın diğer toplumlara göre daha iyi bir konuma sahipti. Monogami yaygın olup Dede Korkut destanlarından anlaşılacağı üzere eş seçme hususunda kadın da söz sahibiydi. Devlet idaresinde hatun da yetkiliydi. Kocasından ayrı olarak mal edinme hakkı olan kadın sosyal hayatta da önemli roller üstlenmiş olup; dini törenlere ve kurultaylara da katılırdı. İslamiyet’ten sonra kurulan Türk devletlerinde hükümdar eşleri veya annelerinin etkin biçimde devlet işlerine karıştığı bilinmektedir. Selçuklu sultanı Tuğrul Bey önemli bazı işlerini hanımı Altun Can’a danıştırdı. Melikşah’ın hanımı Terken Hatun’un sultan üzerinde büyük etkisi vardı. Harezm şahlarından Alaaddin Tekiş’in hanımı Terken Hatun, Anadolu Selçuklularında Gevher Nesibe ve Huand Hatun, Safevilerde Şah Tahmasb’ın kızı Perihan Hanım, Osmanlılarda Kanuni’nin eşi Hürrem Sultan ve padişahların anneleri Valide sultanlar bunlara örnek olarak gösterilebilirler.

Kadının İslam dünyasında gittikçe kötüleşen sosyal, ekonomik ve hukuki konumu on dokuzuncu yüzyıla gelinceye kadar herhangi bir değişikliğe uğramamıştır. Ancak Batı’da kadının sosyal ve hukuki konumundaki gelişmeler, zamanla İslam dünyasına da etki etmeye başlamıştır. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından sonra, Osmanlı devleti toprakları olan Mısır ve İran’da kız öğretmen okullarının açılması, basında kadın hakları konusunda yazıların yer alması, kadınlara yönelik gazete ve

dergilerin yayınlanması kadın hareketine yeni bir ivme kazandırmıştır. Bunun sonucunda İslam hukukunda ve Müslüman toplumlarında kadın anlayışına yönelik ciddi eleştiriler görülmeye başlamıştır (*T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Kadın mad. Cilt 24: 82-94).

Osmanlı toplumunda kadının talihsiz durumu 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile birlikte iyileşmeye başladı. Tanzimat fermanı farklı dil, din, köken veya cinsiyete sahip toplumun tüm kesimlerinin eşit haklara sahip olduğunu ilan etti. 1856 yılında çıkartılan Islahat Fermanı önceki yıllarda sözü edilen insan hakları ve eşitlik alanında atılan somut adımların göstergesi oldu. Bu sürecin sonucunda kadınlar eğitimden başlayarak sosyal hayata katılmaya başladılar. Ayrıca ilk kez nüfus sayımında hesaba katıldılar. Kız ve erkek çocukları için ilk laik okullar kuruldu. Avrupa'dan getirilen ebeler Tıp Okulunda ve Anadolu'da yeni ebelerin eğitiminde görev aldılar (Aksoy, 2005: 51). Kızlar 1876 yılında öğretmen okulu ve ev yönetimi eğitimi veren diğer okulların açılmasıyla ilk kez okula gittiler. Böylece kadınlar eğitim alanından sonra da iş hayatına atılmış oluyorlardı (Güzel, 1985: 858).

Islahatlar kadınların iş hayatına girmesini sağladı. 1873 yılında kadınların öğretmen olarak atanması ve bir kadının okulun açılışında konuşma yapması ve 1883 yılında kadınların okullara müdür olarak atanmasıyla kadınlar kamusal alanda boy göstermeye başladılar. Ayrıca kadınlar sanayi sektöründe istihdam edilmeye başlandı. 1897 yılında İstanbul'daki kibrit fabrikasında çalışan işçilerin yarısından fazlası kadındı (Çaha, 1996: 90) Çağdaşlaşma konusu dergilerde ve Namık Kemal'in *İntibah* romanı gibi dönemin edebi yapıtlarında yer aldı. *Kadınlara Mahsus Gazete*'nin bazı yazarları kadındı ve yaklaşık on üç yıl boyunca yayın yaptı. Bu gazetede kadınların toplumsal, ailevi ve çalışma yaşamları ile eğitim, sağlık, moda ve giyim konuları ele alınıyordu. Böylece dönemin kadınları Batılıların yaşamı hakkında bilgi sahibi oluyordu. Her türlü işte çalışmak için teşvik edildiler. Buna destek olarak Fransa'da kadınların avukatlık yapması gösteriliyordu (Çakır, 1996: 31).

İkinci Meşrutiyetin ilanından (1908) sonra kadınlar yeni bir kadın tipi oluşturmak ve kadın haklarını talep etmek amacıyla örgütler kurarak haklar mücadelesinde daha etkili olmaya başladılar (bknz. Kurnaz, 1991: 77). Bu yeni kadın

tipi Batılı kadınlar gibi olacak, giyim kuşamı onu sosyal hayattan, çalışmaktan, eğitim almaktan ve vatansever olmaktan alıkoymayacak, birçok alanda hayatını kısıtlayan muhafazakârlık ve gelenekselciliğe karşı mücadele edecekti. Ancak kadının bunları yaparken, evini ve çocuklarını ihmal etmemesi gerektiği vurgulanmaktaydı (Kaplan, 1999: 470).

Eğitim - öğretimin kadınlar üzerinde yaptığı etkilerin yanı sıra on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Osmanlı devletinin peş peşe girdiği savaşlar, 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşının getirdiği koşullar kadının sosyal ve ekonomik hayattaki rolünü gittikçe arttırdı. Bunu hukuki hayattaki gelişmeler izlemiştir. Devamlı savaşlar kadınların sosyal etkinliklerin içine önceki dönemlerde hiç rastlanmayan biçimde girmesini sağlamış; bu arada çoğu yardım amaçlı olmak üzere pek çok kadın cemiyetleri kurulmuştur. Öte yandan savaşa giden erkeklerin tarlalarda, fabrika ve imalathanelerde boş bıraktığı yerler kadınlar tarafından doldurulmuştur. Türk kadınının Kurtuluş Savaşına desteği Anıtkabir’de sergilenen birçok tabloda görülebilir. Bütün bunlar kadınların sosyal ve ekonomik hayata etkin biçimde katılmaları sonucunu doğurmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak kadının sosyal, ekonomik ve hukuki hayattaki konumu Osmanlı aydınları arasında yoğun biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kendilerine özgü görüşleri ve çözüm önerileri bulunan Batıcılar, İslamcılar ve Türkçülerin kadının evlenme ve boşanma hakkı, çok evlilik, örtünme, sosyal hayattaki rolü, çalışan kadının problemleri gibi konular üzerinde durdukları, tartıştıkları görülmektedir (bknz. Kurnaz, 1991: 62 v.dv.). Tartışmalar bir taraftan Osmanlı aile kanununun içeriğine etki ederken, öte yandan Cumhuriyet dönemi Türk kadınının alacağı sosyal ve hukuki konumu etkilemiştir (*T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Kadın mad. Cilt 24: 82-94).

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde kadınlara öncelikle eğitim ve kamu hizmetlerine girebilme alanında eşit haklar tanındı. Bu yolla kadınların sosyal ve mesleki yaşamda rol alması amaçlandı. Buna paralel olarak kadına toplumsal yaşamda ikinci planda ve bağımlı bir rol veren dinsel kuralların yerini laik kurallar aldı. Kadınlar evlilik, boşanma, velayet, veraset gibi konularda da erkeklerle eşit haklara sahip oldular; çok kadınla evlenme yasaklandı. Bununla birlikte, kadına birçok hak tanıyan Türk

Medeni Kanunu, bazı konularda eşitlikten ayrıldı. Örneğin Türk Medeni Kanunu'na göre ailenin reisi erkektir; evli kadın kocasının soyadını taşır; onun ikametgâhına tabidir, kocasının açık ya da dolaylı izni olmadan ev dışında çalışamaz. Türk Ceza kanunu da, zina suçunu kadın ve erkek açısından ayrı ayrı düzenleyerek eşitlik temeline bağlı kalmadı. Buna karşılık, sosyal nitelikteki yasalara (örn. İş kanunu ve emeklilik yasalarına) kadınlarla ilgili olarak sağlık açısından daha koruyucu ve gözetici hükümler kondu.

Cumhuriyet döneminde kadınların elde ettiği en önemli kazanım siyasal haklar konusunda oldu. 3 Nisan 1930'da Türk kadınlarına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanıyan Belediye Kanunu kabul edildi. Böylece kadınlar da belediye meclis üyeliğine seçilebilmeye başladı. 5 Aralık 1934'te ise Türk kadınlarına milletvekili genel seçimlerinde seçme seçilme hakkı tanıyan anayasa değişikliği Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. İstanbul'da bu yasanın kabul edilmesi dolayısıyla büyük bir kadın mitingi dahi yapıldı (Caporal, 1982, 161 v.dv.).

1935'te yapılan milletvekili genel seçimlerinde kadınlar ilk kez milletvekili seçme ve seçilme haklarını kullandılar. Bu seçimlerin sonunda oluşturulan beşinci dönem TBMM'ye 18 kadın milletvekili girdi. Türkiye'de kadınlara siyasal hakların tanınmasından hemen sonra, Uluslararası Kadınlar Birliği XII. Kongresi'ni Türkiye'de yapmaya karar verdi. Ama Nisan'da yapılan kongreden sonra, Mayıs başında Türk Kadınlar Birliği genel başkanı Latife Bekir, Türk kadınlarına bütün siyasal haklarda eşitlik tanındığından Türk Kadınlar Birliği'nin kuruluş amacını gerçekleştirdiğini ve birliğin yakında feshedileceğini açıkladı; gerçekten de birlik 1935'te kendini feshetti (*Ana Britannica*; Cilt 12: 373).

Cumhuriyet döneminde Türkiye, toplumun birçok alanında etkili olan ve ıslahatların yapıldığı dönemden farklı bir çağdaşlaşma ve batılılaşıma sürecine tanıklık etti. Bu dönemde yeni bir ulus ve Avrupa'daki gibi Fransız Devriminden ve özgürlük akımlarından etkilenmiş bir uygarlık yaratmak hedefleniyordu. Mustafa Kemal Atatürk alfabe, şapka ve giyim, ölçü, soyadı ve birçok toplumsal konuda reformlar yaparak, dini siyaset yerine laik bir düzen kurmayı hedeflemişti. Bu, yüzyıllar boyunca aile düzeninde bir araç olarak görülen Türk kadını için değişim demektir.

Kadına verilen haklar Türkiye’deki çağdaşlaşma döneminin bir parçası olup bu sürecin sembolü olan kadınların yeni devletin kurulmasına da katkıları büyüktü. Atatürk, Ziya Gökalp gibi önemli önderlerin yanı sıra Halide Edip ile Atatürk’ün manevi kızı Afet İnan (*Türk Kadınının Özgürleşmesi* kitabının yazarı) yeni Türk kadını imajının oluşmasında esas rolü oynadılar (Moghadam, 2003: 91). Bütün bunlara rağmen çok partili hayata geçildikten sonra (1946), kadınların TBMM’de, yerel yönetimlerde ve idareci olarak kamu kuruluşlarında yeterince temsil edildiklerini söylemek mümkün değildir. Üniversitelerde Kadın Araştırma Merkezlerinin faaliyete geçmesi, pek çok kadın derneklerinin açılması ve Kadın ve Aile’den sorumlu bir bakanlığın oluşturulmasına rağmen günümüzde kadınlarla ilgili çözümlenmesi gereken pek çok husus bulunmaktadır.

Erkeklerle hemen hemen eşit kültür düzeyleri olan, meslek bakımından dünya ile geniş ölçüde bütünleşmiş dışarıya dönük bir toplumsal yaşam süren çağdaşlaşmış Batılı ülkelerin kadınları bile siyasal yaşamla bütünleşmede sıkıntılarla karşılaşılıyorsa, bu sorunun, Türk kadını için, özellikle de köyde ve kasabada yetişen kadın için ne kadar karmaşık görünebileceği açıktır. Erkekler politikanın kadınların işi olmadığını, erkeklere ayrılmış özel bir alan olduğunu ileri sürmeye devam etmektedirler. Varlıklı çevrelerden gelen ve bu kimliğiyle de bir seçkinler kesimi olarak beliren azınlık bir kesim dışında kadınlar da, bu düşüncelere boyun eğmektedirler. Bununla birlikte her geçen yıl daha çok sayıda kadın, okul yoluyla bir meslek ve iş seçimi yoluyla daha yoğun bir biçimde toplumsal yaşama karışmakta ve katılmaktadır.

2. BÖLÜM

YAZARLARIN, YAŞAMLARINDAN YAZARLIĞA KADINLARIN KİMLİK SORUNUNA BAKIŞI

2.1. Kate Chopin'in Hayatı ve Eserleri

Kate Chopin (Katherine O'Flaherty) 1851'de Amerika'da Louisiana eyaletinin St. Louis kentinde doğmuştur. Annesi bölgeye ilk yerleşenlerden Fransız bir ailenin kızıdır. Babası İrlandalıdır. Chopin, beş yaşındayken babasını tren kazasında kaybeder. Çok sevdiği babasının ölümünün ardından, ailenin kadınları (annesi, anneannesi ve büyükannesi) tarafından büyütülür. Aralarında büyüdüğü kadınların hepsinin dul olması, ayakları üzerinde durabilmeleri ve hayatlarında erkek olmadan özgür bir şekilde yaşamaları Kate Chopin'in edebi yaşamına, özellikle kadın temalı eserlerine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Chopin, büyük annesi olan Madam Charleville'nin yanında büyümüştür. Madam Charleville'in Louisiana, Natchitoches ve St. Louis ve oradaki insanların hayatları hakkında anlattığı hikâyeler, Chopin'i derinden etkilemiş ve genel anlamda insan yaşamına ve psikolojisine ilgi duymasını sağlamıştır (Seyersted, 1980: 17). Kate bu yaşlı kadından açık düşünceli olmayı, insanları görünüşlerine ya da toplumdaki konumlarına göre yargılamamayı öğrenmiştir. Bunun etkisi ile derin düşünen, uyanık, çok okuyan bir genç kız olmuştur (Aytür, 1991: 2,3). Yaşamı boyunca İngilizce kadar Fransızca'yı da çok iyi bir şekilde kullanmıştır. Dolayısıyla iki dile ve iki kültüre de hâkim bir kişidir (bkz. Koloski, 1996, xi).

1870'te Oscar Chopin'le evlenmiştir. Oscar Chopin, Louisiana'lı çok zengin ve soylu bir Kreole ailesinin oğludur. Evlendikten sonra St. Louis'ten New Orleans'a taşınan Kate Chopin, eşinin ölümüne kadar mutlu bir evlilik yaşamıştır. Seyersted, biyografisinde Kate'in eşini çok sevdiğini, onun mükemmel bir erkek olduğunu düşündüğünü belirtir. Bunun sebebinin ise, Oscar Chopin'in karısının eşsiz bir insan olduğunu düşünmesi, ona istediği her şeyi yapma özgürlüğünü tanınması ve buna saygı

duyması olduğunu ifade eder (38). Chopin'lerin on yılda altı çocukları dünyaya gelmiştir. Kate Chopin hem çocuklarını büyütmüş, hem de eşinin işi dolayısıyla gittikleri çeşitli ulusların kültürlerinin bulunduğu ilginç bir kent olan New Orleans'ta birçok kişiyle tanışmıştır.

1879 yılında, Oscar Chopin'in iç savaş sonrası yeniden yapılanma döneminde işlerinin bozulması ve sonrasında iflas etmesi ile Chopin ailesi Clouterville'e taşınmışlardır (Koloski, 1996: 10). 1883'te kocası ölünce, işleri kendisi yürütmek istemesine rağmen bunu başaramamış ve çocuklarıyla birlikte annesinin yanına, doğduğu yer olan St. Louis'e geri dönmüştür. Bir süre sonra annesini de kaybedince, Chopin'in yaşadığı zor yılları sürekli okumakla, dahası ilk kez yazmaya başlayarak atlattığı görülür. Darwin, Huxley, Spencer gibi düşünürleri, Maupassant, Zola, Hardy gibi doğalcı yazarları, Sarah Orne Jewett, Mary E. Wilkins Freeman gibi yöresel öykücülerini okur ve 1890'da ilk romanı *At Fault* yayınlanır (Aytür, 1991: 3,4). Elbette ki, Kate Chopin'in yaşamının ve içinde bulunduğu çevrenin, gerek aile ortamının gerekse sosyal ortamının eserlerine etkisi büyük olmuştur. Daha önce bahsedildiği gibi, güçlü kadınların içinde büyümesi, genç yaşta eşini kaybetmesi ve altı çocuğunun sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalması onun güçlü karakterler yaratmasına yol açmıştır.

Kate Chopin öykü ve romanlarında Louisiana'nın yöresel özelliklerini, renkli, değişik yönlerini canlandırır, bu bölgede yaşayan çeşitli toplum ve ırklardan meydana gelen halkın yaşayış biçimlerini, geleneklerini, lehçelerini usta bir üslupla verir. Ancak öteki yöresel yazarların tersine bu özellikleri süs olarak değil, kişilerin düşünce yapılarını, davranışlarını biçimlendiren işlevsel öğeler olarak kullanır. Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyine özgü konular olan ırk ayrımı, ayrı ırklardan kişiler arasındaki cinsel ilişkiler, esirlik ve sonrası gibi konuları işlerken daha çok bunların ruhsal yönleri, bu gerçeklerin insanlar üzerindeki ruhsal etkileri ile ilgilenir (Aytür, 1991: 3,4).

Kate Chopin, yapıtlarında ayrıca aşk ve cinsellik üzerinde de durur ve onun bu dürtülerini bastıramayan kadın karakterleri, daha tutkulu ve kendi bildiğini okuyan kişiler olurlar. Chopin, yaşadığı dönemdeki yazın dünyasından dışlanacağını bilmesine rağmen toplumun kadınlara giydirdiği rollerden sıyrılıp kendi kimliklerini

oluşturabilecekleri kadın öyküleri yazmıştır. Kadınları edilgen olma durumundan etken olma durumuna yönelten yazılarıyla, onları çok iyi tanıdığını göstermektedir. Bunun en önemli sebebi yalnız, bağımsız kadınların arasında büyümüş olmasıdır. Bu durum onun kadın hakları konusunda duyarlı olduğunun bir göstergesidir (bkz. Koloski, 1996, xii).

Chopin, aşk ve bağımsızlık, tutku ve özgürlük konularını ele alan birçok kısa öykü ve makale yazmıştır. Öyküleri belli bir bölgenin ve topluluğun insanlarını anlattığından, buna ek olarak gerçek karakterlere dayandığından, yazdığı öyküleri toplum tarafından kabul edilebilir bir şekle sokup yayınlatabilmiştir. Eserlerinin arasında eleştirel yazılardan çok anlatma ağırlıklı yazılar vardır. Okuyucuları genel olan insan doğasını okumaktansa, belli bir kültürün tutkularının tarif edildiği eserleri okumayı tercih etmişlerdir.

Ayrıca Kate Chopin, cinselliği tüm yönleriyle ele alıp işleyen ilk Amerikalı yazardır ve eserlerinde tutkunun, insanın en doğal, en sağlıklı yönlerinden biri olduğunu göstermektedir (Aytür, 1991: 7,8). Amerika’da feminist hareketler başladığında, feminizm Louisiana eyaletinin kanunlarında daha yerini almamıştı. Louisiana kanunlarına göre, kadın erkeğin egemenliğinin altındaydı. *Uyanış* adlı eserin, kadının duygusal ve cinsel ihtiyaçlarını anlatmasından dolayı, Chopin olumsuz tepkilere maruz kalmıştır ve 1904’e kadar yani ölmeden önce sadece üç kısa öykü bastırabilmiştir. *Uyanış* romanı elli yıl sonra tekrar keşfedilene kadar, Chopin edebi yeteneği olmayan yerel bir yazar olarak görülmüştür. Kadının ihtiyaçlarının farkında olan yeni kuşak ise, Kate Chopin’in eserini övmekte ve bu eser sayesinde Amerikan feminizminin erken dönemlerini bulabildiklerini söylemektedirler.

Kate Chopin’in eserlerine baktığımızda, kısa öykü ve romanlarıyla karşılaşırız. Kate Chopin’in ilk öyküsü olan “Euphraise” sadık bir nişanlı ve aynı zamanda itaatkâr ve saygılı bir kızın hikâyesidir. Nişanlısından başka birine aşık olduğunu kendinden bile saklamaya çalışır. Ataerkil aile anlayışına uygun olarak pasif kadın rolünü benimser ve kaderini değiştirmek için hiçbir çaba göstermez. Sevmediği nişanlısını öpmeyi ahlak kurallarına aykırı saymasına karşın, kalp kırıklığını göze alarak sevmediği bir adamla evliliği gerçekleştirmeye razıdır. Nişanlısı gerçeği tesadüfen öğrendiğinde onu serbest

bırakır. Bu öyküde Chopin, ataerkil düzenin kadın yaşamında ne denli etkin olduğunu, kaderin ve mutluluğun erkeklerin elinde olduğunu göstermeye çalışır.

At Fault adlı romanında ise “Euphraise” deki gibi evlilik ve on dokuzuncu yüzyıl Amerikasında kadının karşı karşıya kaldığı zorlukları ele almıştır. Erkek karakter, David Hosmer’a sevdiği kadın, Therese yüzünden boşadığı eşi Fanny ile evlenmesi gerektiği söylenir. David eski eşi ile evlenir; fakat onun tekrar kendisini içkiye vermesini engelleyemez. Fanny’nin bir kaza sonucu ölümü ile üçü de acı çeker. Fanny’nin ölümünden sonra David ve Therese evlenir. Chopin, *At Fault*’da, birbirini kovalayan evlilik konusunu, her iki cinsin birbirine olan sorumluluklarını keşfetmek için kullanmıştır. Roman, her iki cinsin de birbirine olan bağımlılığın eleştirisidir. Hem eşinin yanında düzenli bir evde oturan evli kadını hem de kendisiyle evlenmek isteyenlerle uğraşan yeni bağımsız kadını kabul edilemez bulur. Hayran olunan kadın, çiftliğini başarı ile yöneten, bağımsız olan dul kadındır; fakat kendi kendisine yetmenin avantajlarını kullanırken bir erkeğe olan gereksinimin de farkındadır. Yeni bağımsız kadını Hosmer’in küçük kız kardeşi Mellicent temsil eder. Mellicent yirmidört yaşında olmasına rağmen beş kez nişanlanmıştır ve aklına eseni yapar. Evde oturan kadın Fanny’dir. Çiftliğini başarı ile yöneten ve hayran olunması gereken kadın ise Therese’dir. Roman aynı zamanda bireysel haklara karşı sosyal gereksinimlerin nasıl dengeleneceği konusunda da bir tartışmadır. Evlilik ve boşanmanın hem kişilik kazanmada hem de sağlıklı bir sosyal düzen yaratmadaki sorumluluk görevini gözler önüne serer. Chopin’in boşanmayı ele alış tarzı, son derece tarafsızdır.

Chopin, “Wiser Than a God” adlı öyküsünde kendi kendine yeten bir kadının örneğini verir. Ümit veren bir piyanist olan Paula fakir fakat kültürlü bir aileden gelmektedir. Zengin ve nüfuzlu bir aile olan Brainard’lar ona yemekli toplantılarında piyano çaldırmaktadırlar. Brainard’ların oğlu George, Paula ile evlenmek ister. Paula’nın ilk başta evliliğin güvencesi ve saygınlığı ile bu işe aklı yatar gibidir; fakat sonradan yaşamdan, zenginliklerden hatta sevgiden bile daha değerli olan sanatına kendini adanmak amacı ile kadın mutluluğunun sosyal tanımına karşı koymaya karar verir.

“A Point At Issue” adlı öyküsünde ise gelenek, toplum ve kadın ikilemi daha belirgindir. Öykü, erkeğin malı olacağına onun eşiti olmayı, fakat onunla savaşmaktansa beraber çalışmayı amaçlayan modern bir kadını anlatır.

“Desiree’s Baby” de ise kadının katlanmak zorunda olduğu acıların bir başka yönünü yansıtır. Desiree, terk edilmiş bir kızdır, büyük çiftlik sahibi Armand Aubigny ile evlendirilir. Çocukları beyaz olarak doğmayınca kocası acımasızca onu ölüme gönderir. Desiree tüm özellikleriyle ataerkil bir toplumda erkekler tarafından güzel olduğu için beğenilip alınan, fakat işe yaramadığında ve erkeğin şerefine bir tehdit teşkil ettiğinde acımasızca sokak ortasına atılan bir eşyadan farksızdır.

“The Story of An Hour” adlı öyküde, Chopin kadının kendisini ispatlamasının en dikkate değer örneklerinden birini sunar. Öykü, bir tren kazası sonucu Louise Mallard’ın kocasının ani ölüm haberini alması sonucu hiç umulmayan reaksiyonunu anlatır. Tek başına odasında üzüntüsünü yatıştırmaya çalışırken yavaş yavaş zincirlerinden kurtulduğunun farkına varır. Uzun sürmeyen bu keder anından sonra yukarı çıkar ve odasının kapısını kilitler, yalnız kalmak ister. Xuding Wang “Feminine Self-Assertion in ‘The Story of An Hour’” isimli makalesinde Louise’in merdivenlerden yukarı odasına doğru çıkmasını ruhsal yolculuğuna çıkışı olarak ifade eder; odasının kapısını kilitlemesi ise yeni elde ettiği özgürlüğün bilincinde oluşunun ilk sinyalidir; hayatı artık tamamen ona aittir, bağlı olduğu bir eşi yoktur (Wang, 2014: 108, 109). Fakat daha sonra ölüm haberinin yanlış olduğu anlaşılınca, kocasını görür görmez kalp rahatsızlığından düşer ve ölür. Bayan Mallard’ın elde ettiği özgürlüğü çok uzun sürmez. Tıpkı *Uyanış* romanında Edna karakterinin özgürlüğünü tam anlamıyla elde etmesinin yolunun ölüm olduğuna karar verip intihar etmesi gibi, Bayan Mallard için de özgürlük onun hayatına mal olmuştur.

Bir başka öyküsü “Regret” de, Chopin duyusal yaşamın önemini dile getirme cesaretini gösterir. Öykünün kahramanı, Aurelie, hiç aşık olmadığı için evlenmemiş ve bundan dolayı da pişmanlık duymamıştır ve kendisini çiftliğin idaresine vermiştir. Fakat bir gün komşusu işi nedeniyle birkaç günlüğüne başka bir şehre gitmek zorunda kalınca çocuklarını Aurelie’ye bırakır. Bu süreç Aurelie’nin şimdiye değin neleri yitirdiğini fark

etmesini sağlar. Çocuklar, bu kaybı fark etmesinde büyük etken olurlar. Sevginin duyumsal uzantısı, çocuklar ayrıldığında, onu tam bir pişmanlık içinde bırakır.

2.1.1. Kate Chopin'in Kadına Bakış Açısı

Kate Chopin 1970'lere kadar tanınmamış bir yazardı. Ancak 1970'lerde büyük bir ün kazandı. Birden ünlenmesi o yıllarda Amerika'da kadın konularına, öncü kadın yazarlara karşı duyulan ilginin bir sonucuydu. Önce son romanı *Uyanış* (1899), daha sonra da tüm yazdıkları yeniden basıldı, üzerine eleştiriler, tezler yazıldı. Kendine özgü biçimini geliştiren Chopin öykülerinde ataerkil toplumun kadına biçtiği rolü yadsımış, öznelliklerine sahip olamamış ve seslerini duyuramamış kadınların egemen kültür tarafından dışlanışlarını ve temsil edilişlerini simgeleyen kadın tipleri yaratmıştır. Gerçek doğalarını tanımaya çıkan bu kadın karakterler “ben kimim?” sorusunu soran ve bağımsızlığını kazanma sürecinde geleneksel rollerinden sıyrılmaya çalışan kadınlardır (Sümer, 2012: 271). Chopin öykülerinde egemen kültürle çeşitli sorunları olan kadın kahramanların benlik arayışları ve üstlendikleri geleneksel rollerden sıyrılmaya mücadelelerini vurgular. Kadın konusunu zamanında umulmayacak bir açık sözlülükle işlemiş, kişisel özgürlüğüne, kendi yeteneklerini geliştirmeye düşkün kadınlar yaratarak bunların çevreleri ile tutuştukları kavgaları anlatmıştır.

Kate Chopin'in içinde doğup büyüdüğü, bir ömür boyu ayrılmadığı yer İç Savaş sonrasının güneyidir. Savaşla birlikte her şeyini yitiren Güney toplumu, savaş sonrasında hiç değilse Güneyli kimliğini koruma çabasındaydı. Bu nedenle koyu bir tutuculuğa sıkıca sarılmıştı. İmgeleminde bir söylence ülkesi haline getirdiği Eski Güney'in ilkeleriyle töresini var gücüyle yaşatmaya çalışmaktaydı. Dinin baskısı da bu yıllarda eskisine göre daha çok artmıştı. Güneyde Katolikler ve onlardan daha çok sayıda Protestanlar vardır. Yöreye ilk yerleşen Fransızların soyundan gelen Kreole'lerle daha sonra Acadia'dan gelen yoksul Cajunlar Katoliktir. Her iki Fransız asıllı göçmen grubun da toplumdaki davranışları Protestanlara göre daha rahattır. Mezhepleri bağımsız düşünceye daha çok izin verir. Ancak, Katolik ailede çocuk sayısının fazlalığı ve boşanma yasağı, kadınları köşeye sıkıştıran olumsuz etkiler yaratır. Protestanlık Güneyde Presbiteryenliğin çeşitli kollarıyla yayılmıştır. Bunların hepsi de katı, insanın

doğal dürtülerini dizginlemesini emreden, sevgi gösterilerinden hoşlanmayan, neredeyse insanüstü ahlâk kurallarının baskı altında tuttuğu bir topluluk isteyen mezheplerdir.

Chopin, bu tutucu Güney ortamında çok çocuklu dul bir kadın olarak yaşamış, öykü ve romanlarında bu ortamda yaşayan kadınların durumunu gerçekçi bir açıdan yansıtmaya çalışmış, başkaldırılarına "tercüman" olmak istemiştir. *Uyanış*'ın yazıldığı dönemde kadınların hiçbir hakkı yoktur. O dönemde kadın; dindar, ılımlı, pasif, boyun eğen, sorumluluk sahibi, evcil, eşya gibi algılanan, bağımlı ve işi olmayan bir varlıktır. Erkekler ise; aktif, egemen, talepkâr ve paraya düşkünlerdir. Kadınlardan bekledikleri ise; sevecen bir eş, çocuklarının üstüne titreyen bir anne ve sorumluluk sahibi bir ev kadını olmalarıdır. Kadın güzel giyinmeli, güzel konuşmalıdır, ama sorgulamadan, eşlerinin verdikleriyle yetinerek ve yaşamlarını değiştirmeye çalışmadan yaşamalıdır (Erbora, 2000, 20). Ancak, Güneyin tek yüzü yukarıda anlatılan yüzü değildir. Güney bir başka yönüyle aynı zamanda sanatçının düş gücüne çekici gelebilecek karmaşık bir renkler, kokular, tatlar dünyasıdır. Chopin Güneyin bu yanından da çok etkilenmiştir. Yazarın güçlü bir yer ve zaman duygusu vardı. Çeşitli yerel konuşmaların tınısına duyarlıydı. New Orleans ve St. Louis'te karşılaştığı Kreole, Cajun, her toplum katından beyaz, melez kişilerin gündelik yaşamı ile ilgili ayrıntıları renkli bir dille canlandırabiliyordu. Bu karışık halkın davranışları, gelenekleri, kullandığı değişik diller, lehçeler, çaldığı müzik, Chopin'in sanatçı yönüne seslenmiş, malzemesinin büyük bir bölümünü oluşturmuştu. Yalnız sanatçı değil, insan ve kadın olarak da Chopin'in, Güneyin bu yanından büyük tat aldığı eserlerine yansır. Yarattığı kadınlar arasındaki olumlu kişiler hep bedence güçlü, Güney güneşinin sıcaklığından, aydınlığından, Kreole'lerin eğlencelerinden, yiyip içmekten, cinsellikten tat alan kimselerdir. Görülüyor ki yazarın ilgisini çeken konular kadın sorunlarıyla sınırlı değildir. Renkleri, sesleri, kokularıyla güneyin bu ikinci yönünü ustalıkla yarattığı gibi çok çeşitli konulara da el atar. Her türlü insanın değişik ruhsal durumları, toplumsal sorunlar, kölelik, dahası evlilik yaşamının, bir ev dolusu çocuğun verdiği mutluluk konusunda da öyküleri vardır (A Point at Issue, Regret).

Kısaca, eğer Güneydeki tutuculuk, geleneksellik Chopin'e acı vermiş, onu yaşadığı ortama karşı, yazdıklarıyla başkaldırmaya yöneltmişse, gene Güneyin duyumlara

seslenen renkli yönü de ona kıvanç vermiş, yaşama sevincini, yazarlığını sürdürme, güneyin bu yönünü de yansıtmaya isteğini körüklemiştir. En başarılı yapıtları, savaş sonrası Güneyinin yaşamından kaynaklanan karşıt duyguları kendi içinde yaşayan kişilerin öyküsünü anlatır. Chopin'in son romanı *Uyanış* da böyle bir kadının, Edna Pontellier'nin öyküsüdür. Presbiteryen bir aileden gelen, Fransız asıllı Katolik bir iş adamı ile evli olan Edna, hem toplumdaki kemikleşmiş gelenekselliğin boğucu havasını solumanın acısını duyan, hem de Güneyin sağladığı duyumsal tatlarla doruğa ulaşan yaşama sevinci ile dopdolu bir kadındır. Karışık, çelişkili duygular içinde gerçek kimliğini arayıp bulmaya çalışır.

Uyanış'ta önce kadınların üstlendikleri geleneksel rollerle bunların Güneyde büründüğü değişik biçimleri simgeleyen bir dizi kadın tipi yaratılır: Elinde dua kitabı, tesbihiyle karalar içindeki Katolik dul kadın; deniz kıyısındaki pansiyonun işbilir, parasal bakımdan bağımsız, ama haşarı oğluna söz geçirecek bir babanın yokluğundan gene de yakınan ev sahibesi; kentte hep çatı katlarında, oturarak hem toplum içindeki bağımsızlığını hem de parasal özgürlüğünü koruyan gerçek sanatçı; Güney yazınında sık rastlanan karaderili dadının bir çeşidi, şişman, temiz, iyi yürekli, anlayışlı, göllerde dolaşan ruhların öykülerini anlatırken biraz da mistik, Acadialı yaşlı anne, kızına uygun bir eş aramak bahanesi ile genç erkeklerle dostluklar kurmaya meraklı sosyete kadını; piyano çalışından doğasındaki soğukluk duyumsanabilen, aydın özentisi genç kız; her zaman ortalıkta dolaşan melez dadılar; karaderili hizmetçi kız. Bu kadınlardan ikisi Edna'nın iki ayrı uçtaki karşıtı olarak yaratılmıştır. Biri Acadialı köylü kızı Mariequita, öteki soylu Careole hanımefendi Madam Ratignolle (Aytür, 1991: 4, 5).

Madam Ratignolle o yaz Büyük Ada'da çoğunlukta olan “anne-kadınlardandır.” Bu tip kadının önce alaycı bir dille genel bir tanımı verilir: Anaç kadınlar, o yaz büyük Ada'da hüküm sürüyor gibi görünüyordu. Onları tanımak kolaydı; değerli yavruları, gerçek ya da hayali herhangi bir zarar ile karşı karşıya gelse kocaman, koruyucu kanatlarını çırparlardı. Onlar çocuklarını putlaştıran, kocalarına tapınan ve kendilerini birey olarak bir kenara koyup yardımcı melekler gibi kanatlar çıkarmayı kutsal bir ayrıcalık sayan kadınlardı. (Chopin, 2008: 68, 69).

Daha sonra Madem Ratignolle ayrıntılı bir biçimde işlenir. Edna'nın geleceğinde arkadaş ve sırdaş olarak bir rol oynaması sağlanır. Madam Ratignolle, tapılan kadın, yumuşak başlı eş ve anne rollerini kendinde birleştiren, "tüm kadınlık erdemlerinin timsali," dünya güzeli bir kadındır. Anlatıcı onun güzelliğini, eş ve anne niteliklerini ince bir alayla dile getirir. Çocukları için kendini feda etmeye hazır, kocasının her sözünü dikkatle dinleyip onaylayan, iyi bir aşçı ve ev kadını olan Madam Ratignolle, Edna'ya doğru yolu göstermeye çalışır; ama Edna, onun evinde tanık olduğu evcil mutlulukta imrenilecek bir yan göremez.

Edna onlardan ayrıldığında yatışmış olacağı yerde bir mutsuzluk duydu. Önünde uyumlu bir ailenin yaşamı sergilenmiş, bu kısa bakış onda hiçbir pişmanlık, hiçbir özlem uyandırmamıştı. Ona uyan bir yaşama biçimi değildi bu; korkunç, umutsu bir can sıkıntısından başka bir şey göremiyordu bu yaşamda. Madam Ratignolle'e karşı bir tür acıma duydu. Acıyordu çünkü o renksiz yaşam koşulları içinde bu kadın gözleri kapalı yaşadığı o mutluluk beldesinden öteye geçemeyecek, ruhuna hiçbir acı ayak basmayacak, yaşamın çılgınlığının tadını hiç tatmayacaktı. (Chopin, 2008: 135)

Romanın ilk sayfalarından başlayarak Chopin, Edna'nın anne kadınlardan ne denli farklı olduğunu vurgular. Romantik öykülerin sarı saçlı, mavi gözlü, peri kızı benzeri narin kahramanlarından değildir o. Gerçek bir kadındır. Güzeldir ama saçları, gözleri kahverengi, bedeni sağlıklı ve güçlüdür. Annelik anlayışı, çocuklarını sevip onlara fazla karışmamaktır. Evlilik boyunduruğu onu biraz sıkıkmaktadır; ancak başlangıçta henüz bunun ayırımına varmamıştır. Temelde iyi, cömert, düş gücünden yoksun olsa da sevecen bir iş adamı olan kocasının kendisini değerli bir eşya gibi gördüğünü belli belirsiz sezer. Çok geçmeden de pansiyon sahibesinin oğlu genç Robert'e duygusal bir ilgi ile bağlanır. Robert'in Meksika'ya giderek ondan uzaklaşması ile bu duyguları yoğunlaşan Edna yavaş yavaş kocası ile toplumun ondan oynamasını bekledikleri anne-eş-ev sahibesi rolünü oynayabilecek, o kalıba girebilecek bir kadın olmadığını anlar. Önceleri sorgulamadan kendini içinde bulduğu geleneksel kadın tipi onun doğasına göre değildir. Yaz tatili bitip de kente döndüğünde kendini en sevdiği uğraş olan resim yapmaya verir. Ev kadını, eş, anne görevlerini gözardı eder. Babasına,

kız kardeşine, kocasına yabancılaşır. Toplumla, ailesi ile olan bağlarını teker teker koparır. Böyle yapmakla kocasının evindeki rahatlığı, güveni, çocuklarının yanında duyduğu mutluluğu, çevresinin sevgi ve saygısını yitirmekte ve kopardığı her bağ ona değişen ölçülerde acı vermekte olsa da bununla birlikte duyduğu rahatlama daha büyüktür. Sonuç olarak kendisini sıkı ilişkileri oldukça net bir biçimde kesip atar. Özgürlüğe giden yolda çevresi ciddi bir engel oluşturmamıştır (Aytür, 1991: 6).

Yitirdiklerine karşılık kazandıkları büyük bir kıvanç verir Edna'ya. Kocasına parasal bağımlılıktan kurtulmuş, kendi küçük evinde yalnız kendine ait olma hakkını kazanmıştır. Dilediği gibi resim yaparak sanatını geliştirir. Robert'i özler ama Arobin gibi deneyimli bir aşkın yanında daha önce tatmadığı cinsel doyuma ulaşır. Pişmanlık duymaz. Ancak Edna'nın karşısına çıkacak olan güçlükler bu noktadan sonra başlayacaktır. Genç kadın çevrenin ona biçtiği rolü yadsımıştır ama bir başka rolün, günündeki özgür kadın rolünün kalıbına girmek üzere olduğunu sezer. Bunu istemez. Toplumun olmasını istediği kadın değilse gerçekte nasıl bir kadındır, bunu öğrenmek ister. "Ben kimim?" sorusunu sorar. Kişinin gerçek benliğini bulması hiçbir zaman kolay olmamıştır.

Edna Pontellier'in arayışı önce onu geçmişe götürür. Çevrenin çemberini kırmak isteği onda evliliğinden de, Robert'in sahnede görünmesinden de çok önce başlamıştır. Küçük bir kızken evdeki pazar duasından kaçıp bir tarladaki yüksek otların arasında yürürken sonsuza dek bu "yeşil okyanus" ta ilerlemek, dış dünyanın varlığını tümüyle bilincinden silmek isteğini duyduğunu anımsar. Bu duygularla, şimdi, gerçek bir okyanusta yüzmeyi öğrendiği gün duyumsadıkları arasında büyük bir benzerlik vardır (Aytür, 1991: 7).

Benlik arayışı onu yüzmeyi öğrendiği gün yola çıktığı noktaya getirmiştir. Baştan çıkarıcı sesiyle o gün kendisini çağıran denizin kıyısına gelir. Giysilerini çıkarıp, hem duyumlarını okşayan, hem de özgürlük düşlerini besleyen denizin kucağına bir daha geri dönmek üzere atılır.

Kate Chopin *Uyanış*'ta Güneyin tarihsel gelişimi, toplum yapısı, yöresel özellikleri, mizahı, trajedisi ile başkışısının benlik arayışını, kadının özgürlük

mücadelesini detaylı bir şekilde işlemiştir. Ayrıca kadın konusuna bakış açısını *Uyanış*’ta çok net anlayabiliyoruz.

2.2. Halide Edip Adıvar’ın Hayatı ve Eserleri

Halide Edip Adıvar Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinin tanınmış edebiyatçılarından. 1882’de İstanbul’da doğmuştur. Babası Ceyb-i Hümayun kâtiplerinden Mehmet Edip Bey’dir. Annesi Bedrifem Hanım’ı küçük yaşta kaybeden Halide Edip, çocukluk yıllarının büyük bir kısmını anneannesinin evinde geçirmiştir. Tipik bir Türk evi olan bu evde yazar, sanatçı kişiliğini kuvvetlendiren tesirleri almıştır.

Halide Edip Adıvar Amerikan Kız Kolejini bitiren ilk Türk kızıdır. Okul derslerinden başka özel dersler de almıştır. Kuran ve Arapça, İngilizce, musikinin yanı sıra Salih Zeki’den matematik; Filozof Rıza Tevfik’ten felsefe ve edebiyat dersleri almıştır. Rıza Tevfik’ten aldığı edebiyat dersleri halk edebiyatına olan ilgisini artırmış, mistik eğilimlerini geliştirmiştir. Zıt tesirlerin bu etkisi Halide Edip Adıvar’ı ölçülü bir zihniyete sahip kılmıştır.

1901’de Amerikan Kız kolejini bitirince matematik öğretmeni Salih Zeki ile evlenmiştir. Bu evlilikten Âyet ve Zeki adlı iki oğlu dünyaya gelmiştir. Halide Edip Adıvar’ın basında adının ilk çıkışı *İstanbul* (1897) adlı çeviriyledir. Ancak yazar olarak tanınması 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlamıştır. Tanin gazetesinde Halide Salih imzasıyla yazdığı yazılar büyük ilgi uyandırdı. Hikâye ve romanlarını da bu tarihten itibaren yayımlamaya başladı. *Raik’ in Annesi*’ni *Heyula* takip eder. *Şehbal*, *Büyük Mecmua*, *Musavver Muhit*, *Resimli Kitap* dergilerinde yazdı. Kimi çağdaşları gibi, Edebiyat-ı Cedide etkisiyle “mensur şiir” türünde örnekler veriyor, hikâyelerinde genç kadın psikolojisini işlemeye özen gösteriyordu. İlk öykülerini topladığı *Harap Mabetler ile* (1911), ilk romanı *Seviyye Talip* (1910) büyük ilgiyle karşılanmış, yazarın “Türkçe edebiyat lisanında birçok keşifler icat ettiği” (Yakup Kadri), “Türkçenin en güzel üslubuna ulaştığı” (Yahya Kemal) ileri sürülmüştü.

31 Mart Vak'ası üzerine Halide Edip çocuklarıyla birlikte Mısır'a kaçtı. Mısır'da iken İngiltere'den eğitimci Isabel Fry'ın davetini aldı ve çocuklarını kocasına bırakarak ilk defa İngiltere'ye gitti. Halide Edip bu seyahatinde birçok sanat ve bilim adamıyla tanıştı. *Seviyye Talip* (1910) bu seyahatin izlerini taşır (Enginün, 1986: 5-54).

İkinci defa evlenmek isteyen eşi Salih Zeki'den, onu bu isteğinden vazgeçiremeyince boşandı (1910). Teali-i Nisvan (Kadınların Durumunu Yüceltme-Yükseltme Derneği) Cemiyetinin kurucuları arasında yer aldı. Derneğin amacı, kadın ve erkek arasında eşitliği savunmakta ve çok eşliliğe karşı gelmekteydi. Balkan Savaşları esnasında hastanelerde çalıştı. Türk Ocakları'nın faaliyetlerine katıldı ve Türk Yurdu'nda yazdı. 1917 yılında Dr. Adnan Adıvar'la evlendi. Cemal Paşa'nın davetiyle beraberinde genç öğretmenlerle birlikte Suriye ve Lübnan'a gidip okullar ve yetimhanelerle meşgul oldu. (1917). İstanbul'a dönüşünde Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, Hamdullah Suphi, M. Emin Yurdakul ile birlikte "Türk Ocağı'nın Hars ve İlim" kuruluna seçildi. Darülfünun Batı Edebiyatı hocalığına atandı (1918). Bir yandan da Robert Kolej'deki eğitim işleriyle uğraştı. Mütarekede Yahya Kemal'in de belirttiği gibi, "Wilson Prensipleri ve Amerikan Mandası" için toplantılar düzenlemeye çalışıp, Amerikan Cumhurbaşkanı'nın barış önerilerinin tek kurtuluş yolu olduğunu söyledi. Daha sonra, Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlerin Wilson Prensiplerine uymamaları üzerine, "bunların hiçbir maddi kıymeti kalmadığı" görüşüne varan Halide Edip, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine İstanbul'da başlayan protesto toplantılarına katıldı ve ateşli konuşmalarıyla dikkat çekti. Bunlardan Fatih, Kadıköy ve Sultanahmet mitingleriyle şöhret kazandı. İşgalin ilk günlerinde Dr. Adnan Adıvar ile birlikte Anadolu'ya geçerek Ankara'ya gitti. Yaşamının bu dönemlerini *Türk'ün Ateşle İmtihanı* adlı kitabında anlatır. Böylece Millî Mücadeleye fiilen katıldı. İstanbul Hükümetince kurulan Nemrut Mustafa başkanlığındaki mahkeme Divan-ı Harbî tarafından idama mahkûm edilenler arasında Halide Edip de vardır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Dr. Adnan Adıvar'ın, Rauf Orbay, Kazım Karabekir, Ali Fuad Cebesoy'la birlikte kurucuları arasında bulunduğu "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"nın kapatılması üzerine yurt dışına çıktı (1925). Uzun süre Fransa ve İngiltere'de yaşadı. Amerika'da Colombia Üniversitesi'nde (1931-1932).

Hindistan’da Delhi İslam Üniversitesi’nde (1935) konuk profesör olarak çalıştı. Ülkeye dönüşünden kısa bir süre sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’ne profesör olarak atandı (1940) ve İzmir’den milletvekili seçildi (1950-1954). 9 Ocak 1964’te İstanbul’da vefat etti (Enginün, 1986: 5-54; Enginün; 2007: 29-78); (Çalışlar; 2010: 8, v.dv).

Halide Edib’in eserlerine baktığımızda, inceleme, makale, çeviri, tiyatro oyunu, hikâye ve romanlarla karşılaşırız. Ancak onun en önemli cephesi hikâyeciliği ve romancılığıdır. O insanı yetiştirecek olan annenin iyi yetiştirilmesini şart koşar. Kadının anne olarak hayatta yer almasını önemseyen Halide Edib anne olamayan, çıldıran ve küçük yavrusunu kaybeden kadının çılgınlığını *Heyula*’da anlatır. Onun bir diğer özelliği de kadında sağlam bir ahlak ve kişilik araması ve evlilik bağını çiftin ölüme kadar süren kopmaz bir bağ saymasıdır. İlk dönem romanlarında kendi evlilik deneyimlerinden de bazı öğeleri eserlerine katmıştır. Özellikle *Raik’in Annesi* kendi çocukluğu, evliliği, çocuğunu yetiştirmesi, kocasının ihaneti noktalarında otobiyografik unsurları taşır.

İlk dönem romanlarının kadın kahramanları okuma-yazma bilen düşünen, musiki ile uğraşan ve bu özellikleriyle etrafındakileri kendilerine bağlayan kadınlardır. Ne yazık ki eşleri kendilerine uygun değildir. Evlerindeki hazinenin farkında olmayan erkekler eşlerinin ıstırabına kayıtsız kalırlar. Böylelikle toplumda uygun eşleri bulamayan bedbaht insanların sayısı artar. Bu yüzden toplumun temeli olan ailenin sağlamlığı üzerinde Halide Edip ısrar eder.

Raik’in Annesi (1908), adında da görüldüğü gibi, çocuk ve anne ilişkilerini ele alır. Anne bedbaht, fakat sağlıklı bir kadındır. Çocuğunu yetiştirmek için fedakârlık eden ve incinen kadınlık gururuna rağmen boşanmaktan kaçınan kadının etrafında hayranları vardır. Fakat o, onlara cesaret vermez.

Seviyye Talib (1910)’de ise bütün iyi değerlere sahip olan Macide’yi Batı kültürü ile donatır. Eserin esas kahramanı olan Seviyye, kendisine uygun olmayan bir adamla evlenmiş, seveceği Cemal ile karşılaşınca, kocasına boşanma teklif etmiştir. Fakat kocası boşanmayı kabul etmeyince, Seviyye evi terk ederek, sevdiği erkekle yaşamayı

tercih etmiş ve bundan dolayı pek çok sıkıntıyı üstlenmek zorunda kalmıştır. Toplum bu evlilik dışı ilişkiyi hoş karşılamaz (Enginün; 1986: 54-91).

Halide Edib'in bu üç roman denemesinden sonra yazdığı *Handan* (1912)'in konusu, çok iyi bir şekilde yetiştirilmiş olduğu halde buna uygun ortamı bulamayan Handan'ın bedbaht evliliğidir. Bu roman, yazarın hayatından izler taşır ve daha yazıldığı günlerde otobiyografik bir roman olarak nitelendirilir.

Handan ile aynı zamanda yazılmış olan *Yeni Turan*'da 2. Meşrutiyet'ten sonra basında ele alınan konular geniş ölçüde işlenir. Dolayısıyla bu, siyasi teması ağır basan bir eserdir. Burada kadın, sosyal sorumluluğa sahip öğretmen ve hatip olarak ortaya çıkar. Romanda Batılı tipler yoktur. Halide Edib burada devrin ideolojisinin etrafında kalıplaşmış tipler yaratır. Kahramanların adları bile Kaya, Oğuz gibi Türkçülükle ilgilidir.

Son Eseri (1919) adlı romanında ise yine Batılı tipler ve bir Avrupalı kadın tipi yer alır. Doğu ve yerli zevke sahip bir yazar olan Feridun Hikmet'in çevresinde geçen *Hayatımdaki Üç Kadın*, üç farklı Batılılaşmış kadını temsil eder. Bunlardan ressam Kamuran plastik sanatlarla uğraşır ki bu Türk toplumu için çok yeni ve anlamlıdır, artık toplumda kadın ressam da olduğunun ifadesidir.

Mev'ud Hüküm (1917)'e gelince, bu roman yazarın toplum hayatı ile ilgili ilk romanlarından sayılmalıdır. Romanın kahramanı Kasım Şinasi, Almanya'da yetişmiş bir doktordur. Fakir halkın sağlık sorunlarıyla ilgilenir ve Balkan savaşına katılır. Daha önceki romanlarında Halide Edib'in erkek kahramanları sanatkâr, politikacı, diplomat, öğretmenken burada onların yerini bir doktor alır. Dolayısıyla toplumu değiştiren kişi öğretmen değil; insan sever bir doktordur. Ancak bu romanda da savaş içinde kadınların sıkıntıları dile getirilir.

Yeni Turan ve *Mev'ud Hüküm* toplum konularına daha çok yer veren ve kişilerin topluma yararlı olmak için arayışlarını işleyen eserlerdir. O yıllarda ülkenin durumu bütün herkesi göreve çağırmaktadır. Milli Mücadele burada bir dönüm noktası olur. Halide Edib'in Milli Mücadele dönemini anlattığı iki romanı vardır: *Ateşten Gömlek* (1922) ve *Vurun Kahpeye* (1923). Bu iki roman vatani kurtarmaya çalışan insanların

hikâyesidir. Vatanseverler ve hainler ile Türklüğü yok etmeye çalışan güçlerin temsilcileri vardır. Daha önceki romanlarında görülen dost ve sevimli, kadın ve erkek, İngiliz ve Amerikalıların yerini burada mücadele edilmesi gereken düşmanlar alır. Eserde Doğu ile Batı değil, İstanbul ile Anadolu halkı kaynaşır.

Vurun Kahpeye romanı ise kötü olan iki Doğulu tipin düşmanla birleşerek vatan hainliğine gidişini işler. Burada yeni mezun İstanbullu öğretmen Aliye, çeteci Tosun bey Milli kurtuluş için çalışan idealist tiplerdir.

Milli mücadeleden sonra Halide Edib iki roman ile yeniden karşımıza çıkar: *Kalp Ağrısı* (1924) ve onun devamı olan *Zeyno'nun Oğlu* (1926). Kadın-erkek eşitliği – sporda bile Zeyno, Hasan beyle eşittir - kadının erkeği eğitici gücü bu romanda da bulunmakla birlikte asıl ağırlık kadının çektiği sıkıntılardır.

Halide Edib'in romacılığındaki üç dönemin birincisini *Handan*, ikincisini *Ateşten Gömlek*, üçüncüsünü de *Sinekli Bakkal* temsil eder. *Sinekli Bakkal*'da din, musiki, seyirlik oyunlar, kadın eğitimi, para, örf ve adetler, mevlevilik, devlet adamı tipi, evlilik, moda gibi bir hayatın bütün özellikleri daima Doğu-Batı sentezi içinde birbirlerinden farklılıkları belirtilerek işlenmiştir.

Tatarcık (1939) romanı bir bakıma *Sinekli Bakkal*'ın Cumhuriyet devrindeki devamıdır. Üç neslin bir köydeki yaşayışları ile bir devrin problemlerini anlatan yazar bu romanda Batılı ölçülere göre yetişmiş Batı düşüncesine sahip yedi üniversiteli genç ile onların gelecekte eşleri olan kızları ve bir Amerikalıyı ele alır. O, bu gençleri geleceğin Türkiye'sini yaratacaklar olarak görür.

Yol Palas Cinayeti (1937)'inde annelik, çocuk ve hayvan sevgisi kavramları, köylü bir genç kız ile şımarık, sonradan görme hanımefendi arasındaki kıyaslama ile anlatılır. Hak ve adalet kavramı üzerinde de durulur. Amerika'da yetişmiş bir avukat ile fakir bir tabakadan zengin sınıfa güzelliği ile sıçramış yengesinin, Amerikan zenginlerinin taklidi ve halka bakışı konu edilir.

Sonsuz Panayır (1946) sosyal bir romandır. Eski ve güngörmüş ailelerden bazıları yeni gelişmelere ayak uyduramayarak düşkünleşirler. Romanda anlatılan Safnaz, babası ve kardeşinin macerası böyledir.

Sosyal yapıdaki değişiklik *Döner Ayna* (1954) adlı romanında da işlenir. Burada köyünden kaçırılan Hanife'nin zalim ve ahlaksız Mürsel'den çektikleri hikâye edilir. Cahil ve ahlaksız kimselerce devrimlerin nasıl yorumlandığı ortaya koyulur. Özellikle Cumhuriyet'ten sonra yaygınlaşmaya başlayan hürriyet, demokrasi, kadın hakları kavramlarının değişik zümrelerde kazandığı yeni yorumlara da yer verilir.

Akile Hanım Sokağı (1958)'nda değişen Türkiye'ye yeni şeklini veren tipler ve modalarla, İstanbul'un panoraması çizilir. Romanda, kültürlü, eski, köklü aileler, taşradan İstanbul'a gelenler ve Amerikalılar yer alır. Halide Edib bu eserinde, ülke için gerekli gördüğü doktorların yanında ülkeyi imar edecek olan mimar ve mühendisleri de katar.

Halide Edib'in bundan sonra yazdığı *Kerim Usta'nın Oğlu* (1958), *Sevda Sokağı Komedyası* (1959) ve *Çaresaz* (1961) değişmekte olan topluma ayak uydurabilenlerle ayak uyduramayanların hikâyelerini ele alır. *Hayat Parçaları* (1963)'nda da aynı özellikler vardır. Bu son romanların hiçbirisi önceki romanlarının seviyesinde değildir. Onu bu romanlarında ilgilendiren asıl tipler fakir düşmüş eski İstanbul aileleri, köyden şehre gelen ve hemen yükselmek hırsına sahip köylüler ve doktorlar ile hemşireler olarak gruplandırabiliriz.

Halide Edib, hikâyelerini sağlığında iki kitapta toplamıştır: *Harap Mabedler* (1911) ve *Dağa Çıkan Kurt* (1922). Ölümünden sonra, çeşitli süreli yayınlarda kalmış olan hikâyelerinin bir kısmı da *Kubbede Kalan Hoş Seda* (1974) adı ile derlenmiştir. Romanlarındaki özellikler küçük hikâyelerinde de görülür.

İlk yazdığı tiyatrosu *Kenan Çobanları* (1916)'nda çok kadınla evliliğin yarattığı olumsuzlukları bir peygamber kıssasına (Yusuf peygamber) dayandırarak anlatan yazar, *Maske ve Ruh* (1937)'da dünyada gittikçe güçlenen maddeciliği ele alır (Enginün; 1986: 54-91, Enginün; 2007: 79 v.dv)

2.2.1. Halide Edip Adıvar'ın Kadına Bakış Açısı

Batılılaşma yolunda kadın Türkiye’de çeşitli yazarlar arasında sık sık tartışma konusu olmuştur. Namık Kemal’in *İntibah* (1876)’ından Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Sodom ve Gomore* (1928)’sine kadar birçok romanda kadın karakterler ahlâki yozlaşmanın, fitnenin, yanlış Batılılaşmanın, çöküşün simgeleri olarak ele alınmıştır. Aydın kesim gözünde geleneklere göre ev kadını olarak yetiştirilmiş basit ve cahil kadın, geri kalmış bir uygarlığı simgelemektedir. Öte yandan Batılılaşmış kadın da köklerinden kopmuş, değerlerini yitirmiş, namus anlayışı kuşku uyandıran bir tiptir. Halide Edib’in eserlerinde Tanzimat’tan beri kötülüğün sembolü olarak kullanılan kadın yeni bir imaj kazanmıştır.

Halide Edib daha 1912 yılında kadınlar hakkında verdiği bir konferansta Batı’daki kadının durumunu inceler ve oradaki kadın derneklerinin örnek alınmasını önerir. Böylelikle kadın sadece haklarını korumak için değil, yardım dernekleri de kurarak hiç değilse sokak dilenciliğini ortadan kaldıracak, yardımlaşma hastaneden hapis haneye kadar uzanacaktır. O bu dönemlerde kadınları dört grupta değerlendirir:

1. Kendi hayatını kendi kazanan kadınlar
2. Aile kadını
3. Zevk için dernek vs. çalışmaların da katılanlar
4. Moda düşkün kadınlar ki zaman bunları ortadan kaldıracaktır.

Onun bu sıralamasının tiplerini hemen bütün romanlarında görürüz. Ancak 1935’ten sonra kadınları yeniden sınıflandırır. Romanlarında saygıya değer bulduğu, sorumluluk duygusuna sahip, çalışan kadın için bu yazılarından birinde “o benim en çok hürmet ettiğim tip” diye düşüncesini açıklar. İkinci tip okumamış, koca avına girişen ve kocasının parasını yiyen kadın tipidir ki ona hiç saygı göstermez. Üçüncü tip ise “yeni dünyanın yeni gencidir.” Okuyan, mesleği olan, evlendiğinde kocasını hayatının arkadaşı, gönlünün eşi diye sevecek tiptir. O, bu tipi çok sever ve onun yaratacağı geleceğe güvenle bakar (Aytemiz, 2001:194).

Onun eserlerinden *Yeni Turan* romanında ideal kadın imajı bir ütopya olarak ele alınmıştır. Ayşe Durakbaşı da kitabında bu roman üzerinde durur ve Halide Edib Adivar'ın İngilizce anılarından bu romana ilişkin şu sözlerini aktarır:

Kitap, politik ve milli bir ütopyayı anlatıyor, fakat yine de bir ütopya kadar gerçekleşme olasılığından uzak değil. Yeni ve daha olgun bir İttihat ve Terakki'nin iktidarda olduğu yeni bir Türkiye ümit ediyor; kadınların oy hakkına kavuştuğu ve yürek gücüyle çalıştıkları bir Türkiye bu. Basit ve süssüz yaşamları Osmanlı'nın sağlıklı lüksle dolu o muhteşem günlerinden çok farklı; Osmanlı'nın o yüksek ve dejenere medeniyetinin yarattığı asalak bir sınıfın kadınlarının hayatından da çok farklı. En yüce ideal çalışmak ve yalınlık. Bu yalnız millileşmiş bir kültürü olan bir Türkiye değil, aynı zamanda liberal ve demokrat bir Türkiye. (Aytemiz, 2001: 194)

Fatma Aliye çağdaşı kadınlara örnek olarak bazı tanınmış Müslüman kadınları sunarken, Halide Edib bu isimleri görmezden gelir ve Ziya Gökalp'ten etkilenerek İslam öncesi Türklerden örnekler verir. Oryantalist düşünceye paralel olarak kadının bugünkü durumundan İslamiyet'in sorumlu olduğu kanaati işlenir. *Yeni Turan*'da gelenekçi zihniyetin devamı olan Yeni Osmanlılar, kadınların cemiyet içinde çalışmasının İslamiyet'e aykırı olduğunu ileri sürerler. *Yeni Turan*'ın kahramanı Oğuz diğer Türk ırkları Macar ve Finovalıları bizimle kıyaslarken kadına farklı bakışı içeren sosyal farktan dolayı onların ilerlediklerini öne sürer (Adivar, 1982: 55). Oğuz'a göre kadın, en küçük yurt olan ailede etkili olduğundan ilerleme ile kadın arasında sıkı bir ilişki vardır. Buradaki ideal kadın tipi ülkenin kaderine hâkim olan devlet adamının arkasındaki kadındır ve bu tip daha sonraki romanlarda *Ateşten Gömlek*'in Ayşe'si, *Vurun Kahpeye*'nin Aliye'si, *Tatarcık*'ın Lale'si olarak gelişecektir.

Halide Edib kadının toplumsal hayatta söz sahibi olması ve çalışması hakkında gazetelerde çeşitli yazılar yazmış, Batıdan özellikle İngiltere ve Amerika'dan örnekler vermiştir. Kadının çalışma hayatına katılması adına Osmanlı döneminde mücadele vermiş, Cumhuriyet döneminde de çalışma hayatının iyileştirilmesi adına yazılar kaleme almıştır. "Gene Kadın" (1947) başlıklı yazısında Amerika'da on yedi milyon kadının çalıştığı bir dönemde bizde kadının çalışmasının tartışıldığını söyler. Kadınlar I. Dünya

Savaşı ile birlikte erkeklerden boşalan hayati görevleri üstlenmişlerdir. Amerika’da, çalışan kadınların sorunlarına eğilen, hayatlarını kolaylaştırmak için uğraşan yeni birimler oluşturulur ve çalışma hayatındaki hakları devlet güvencesi altına alınır. Halide Edib, bizim devletimizin de böyle bir çalışma içinde olmasını arzu eder: “İş Bakanlığımızın, Sıhhat Bakanlığımızla biraz iş birliği yaparak, değil şehir ve fabrikalarda, hatta tarlada çalışan kadının da sıhhat ve hayat şartlarına karışması millî bekâmımız için bir mecburiyettir sanıyorum” (Erdal, 2008: 112).

Halide Edip kadının çalışmasının yanında toplumda söz sahibi olması adına gerekli düzenlemelerin yapılması için de mücadelede bulunmuştur. Kadına seçme ve seçilme hakkı verilmesi konusunda yine Batı’dan örnek vermiştir. 1920 yılında Amerikalı kadınlar çalışma hayatı ile ilgili düzenlemelerle birlikte oy kullanma hakkını da elde etmişlerdir. Partilerin programlarında kadınlara seçme ve seçilme hakkını mutlaka vermelerini isteyen Halide Edib, kadınlara bu hakkı tanımayan hiçbir partiye oy vermeyeceğini açıklamış, hatta bu konuda yaşadıkları görüş ayrılıkları nedeniyle yakın arkadaşı Yakup Kadri ile arası açılmıştır (Enginün, 1991: 94-108).

Halide Edib kadının çalışmasına karşı çıkan muhafazakârlara karşı mücadelesini sürdürmüştür. Bazı erkekler, “kadın eve dönsün, ekmeğimizi elimizden alıyor” ya da “kadının yeri evidir, işi de çocuk yetiştirmektir” diyerek kadının çalışmasına karşı çıkmışlardır. *Döner Ayna* romanında kahramanlardan köy ağası Hacı Murat, kadının eğitime ve çalışmasına karşı olan tutucu kesimi temsil etmektedir:

Son zamanlarda kadınların her şeye burunlarını sokmalarına karşı içinde hudutsuz bir isyan vardı. Hiç olmazsa kendinin hükmü geçebilecek kadın taifesinin, hattâ o kadar sevdiği Hanife’nin bile dizginlerini elinde tutmağa karar vermişti. Her hâlde İzmir’de genç bir kadın müddei umumî gördükten sonra, Hanife’ye namaz sûrelerini ezberletmekten fazla tahsil vermemeğe karar verdi. (Erdal, 2008: 116)

Batılılaşma rüzgarıyla birlikte ortaya çıkan taklitçi kötü örnekler muhafazakarlar tarafından genelleştirilerek, toplum için ciddi tehlike olarak değerlendirilmiş, kadının

Çalışma hayatına katılması da bu atmosferde ahlaki endişelerle eleştirilmiştir. Yazar, “Türk Kadınları Hakkında” (1916) başlıklı yazısında kendisine Samsun’dan mektup yazan bir erkeğin kadınlara yönelik eleştirilerine yer verir:

Türk kadınları zâhiren size medenî görünüyor, burada hayat-ı umumiyyeye iştirak ediyorlar ama onlar ahlâkını tamamen kaybetmiş mahlûklardır. Kapalı kalmaktan mütevellid bir nevi sahte ahlâk meydana çıkar çıkmaz altüst olmuştur. Türk kadınının yegâne emeli boyanmak, giyinmek, dans etmek, çarşafını çıkarmak, en vâsî mânâsıyla ahlâkın müsaade etmediği her türlü düşüklükleri yapmaktır. (Erdal, 2008: 116)

İş kadınlarının erkek arkadaşlarıyla ilişkilerinde bazen arkadaşlığı açan münasebetlere girmeleri diğer bir eleştiri unsurudur. Yazar bu durumu kafes arkasında yaşayan kadının da yaşayabileceği son derece doğal bir tabiat kanunu olarak değerlendirmektedir. Halide Edib’e göre İşlam, kadınları topluma hizmet etmeleri için teşvik eden bir din olduğundan, aslında kadınların evde hapsedilmesini emretmemiştir. Tesettür hakkında doğrudan doğruya bir yazı yazmamış olmasına rağmen Halide Edib *Yeni Turan* romanında ideal kadını çarşafını atmış, yüzü açık, başı kapalı ve mantolu olarak resmetmiştir. Edib kadını eğitimden alıkoyan, toplum yaşamından dışlayan cinsiyet ayrımcılığına karşıdır (Durakbaşa, 2012: 200). Kadının alışması konusunda en büyük desteği erkeklerden bekleyen yazara göre İngiliz ve Amerikalı kadınların aldıkları iyi eğitim onların iyi bir anne veya eş olmalarını engellemediği gibi, tam tersine, onları olumlu yönde etkilemiştir.

Halide Edib’e göre kadının alışması Müslüman kadının imajı açısından da çok önemlidir. Ona göre Müslüman kadınının perişan haline bakıp “Müslümanlar medenileşemez” tezini işleyen oryantalistlerin iddialarını örf ve dinine sahip çıkarak toplum hayatında söz sahibi olan Müslüman Türk kadını sarsmıştır. Cumhuriyet’le birlikte her alanda kendini yetiştiren Türk kadını Avrupa’da, Müslüman Türk kadınları lehinde olumlu imaj oluşturmuştur. Türkiye’de bazı çevreler bu durumdan rahatsız olmuş ve çeşitli iftiralarla Avrupalıları tekrar olumsuz düşünceye sevk etmek için çalışmışlardır. Halide Edib, Türk kadınının her alanda ilerlemesinden rahatsız olduğu için böylesine çirkin iftiralarda bulunan insanlara cevaben, küçük bir azınlığın olumsuz

davranışlarını bütün topluma aitmiş gibi göstermenin yanlış olduğunu savunur. Türk kadını, sosyal hayatta hak ettiği yeri, cephe gerisinde verdiği mücadeleye denk, olağanüstü çabasıyla elde etmiştir. Cumhuriyetle birlikte özgürleşen kadın artık eski düzene dönmek istememekte daha fazla özgürlük istemektedir. Halide Edib “Yeni Dünya, Eski Kadın” (1937) başlıklı yazısında kadının çalışmasını istemeyen bir erkeğe karşı, kadın haklarını savunmaktadır:

Eskiden sizler kadını esir gibi çalıştırır, vahşî hayvan gibi kafes arkasına hapsederdiniz şimdi kadın hür oldu. Çekemiyorsunuz. İnkılâp lafı oldu mu kimseye söz bırakmazsınız. Dünyayı yeni baştan keyfinize göre yapmak istiyorsunuz. Fakat yeni kadın istemiyorsunuz. Eskisi gibi, kadın ağzını açınca boşayıp sokağa atamıyorsunuz... Ha, ha, ha... Yaşasın yeni dünya. Siz analarımızı nasıl esir gibi kullandınızsa, biz de sizi öyle kullanacağız...

(Erdal, 2008:117)

Halide Edib kadın erkek eşitliğine inanmakta, herkesin haklarını bilmesini istemektedir. Kadının erkeği, erkeğin de kadını ezmeye çalışmasına karşı çıkmaktadır. Kadının çalışma hayatına katılması ve eğitilmesi adına büyük mücadele veren Edib, eski dünyayı oryantalist bakış açısıyla resmetmekten kendisini alamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de, kadınların erkeklerle eğitim görme haklarını hararetle savunmuştur. Atatürk, bütün Türk aydınları gibi, kadının çocuğun ilk eğitimcisi olması ve sosyal hayatta erkeklerle yan yana görev almasının önemine dikkat çekmiştir. Kadınların daha iyi eğitim alması için Cumhuriyet’ten önce var olan kız ve erkek meslek okullarının sayısı Cumhuriyet döneminde arttırılmıştır (Durakbaşı, 2012: 25). Çalışma hayatına atılan kadın sayısındaki artışı, yeni açılan bu okullarla bağlantılı görmek yerinde olacaktır. Kadınların iş yaşamına daha yüksek oranlarda katılması çok boyutlu bir değişmeyi de beraberinde getirmektedir. Bir yandan kadının eğitim düzeyi yükseltilirken, diğer yandan hem kadınlar hem de erkekler önemli ölçüde bir zihniyet değişimi geçirmekte, çalışma alanları da genişlemektedir. Ev dışında bir görev üstlenen kadın, kendisine daha çok güvenen ve ruh durumu daha sağlıklı olan kadındır. Kadının dışarıda çalışması, yaratıcı ve üretici olması yalnız ekonomik sebeplerden ötürü değil, kendi kişiliği, manevi doyumu ve gelişmesi için gereklidir

(Işınsu, 1990: 57-61). Çalışma hayatına atılan, ayakları üzerinde durabilen kadının kendine güveni artacaktır.

Halide Edib, kadının çalışmasını insan olmanın bir şartı gibi görür. Yazarın eserlerine yansıyan batılı kadınların çalışma hayatına dair örnekler, onun küçük yaşlarda aldığı Batılı eğitimle bağlantılı olarak değerlendirilebilir. O, eserlerinde Doğu-Batı sentezini vurgulamış, geleceğimiz açısından Batıyı örnek almamızın önemine dikkat çekmiştir. Medeniyet krizini bizzat kendi hayatında yaşamış olan Halide Edib, bunu eserlerine de yansıtmıştır (Enginün, 1978:5). Kadının çalışma hayatı söz konusu olduğunda da yine örnek çoğunlukla Batı ülkeleridir. Bu ülkelerde kadınlar haklarını ve çalışma hayatındaki yerlerini ülkemize oranla çok önce elde etmişlerdir. Özgür Batı kadını her alanda kendini gösterme olanağına sahip olmuştur. Halide Edib, “Üniversiteli Arkadaşlara” başlıklı yazısında Amerika’dan bir örnek verir. Amerika’da, kadın ve erkekler bir araya gelerek, halkın can güvenliğini tehdit eden bir sanayi bölgesini düzene sokmuşlardır. Yazar, bu örnekten yola çıkarak hangi alanda olursa olsun, toplumun kalkınması için erkek kuvvetinin tek başına yeterli olmadığını vurgular. Halide Edib, “Kadın Çalışmalı mı?” başlıklı yazısında İngiltere’yi örnek gösterir. İngiliz kadınlar, savaşta hava hücumlarına karşı toplarla ülkelerini savunmuşlardır. İngiltere, hür bir memleket olmasını bu cesur kadınlara borçludur. Almanya ise “kadın mutfakta gerektir” anlayışıyla, neredeyse insanlığını kaybetme tehlikesi yaşamıştır. Kadının yerinin mutfak olduğuna inanmanın geri bir düşünce olduğunu vurgulayan yazara göre bu aynı zamanda cinsleri mevki itibarıyla birbirinden üstün tutmak ve insanları hayvan ya da makine ile eşit kılmaktır. Zengin kadınlar, teknolojinin ortaya çıkardığı aletler sayesinde işlerinin kolaylaşması ve daha fazla zamana sahip olmaları sebebiyle sosyal faaliyetlere daha fazla katılırlar. Amerika, İngiltere, Hindistan ve Pakistan kadınların gönüllü olarak faaliyetlere katıldığı ülkelerdir. Halide Edib yazısında öncelikle Amerikalı kadınların faaliyetlerinden söz eder:

Bugün Amerikan kadınının cemiyet için sarf ettiği faaliyet sahası çok geniştir. Kadınların açtığı doğum ve çocuk klinikleri, köylerde yapılan malarya mücadeleleri, köy kadınları arasında el sanatları tesisi, çocukları boş vakitlerinde

sokaktan alıp, meşgul edecek, yetiştirecek çeşitli programlar Amerika’da göze çarpan şeylerdir. (Adıvar, 1913: 1-3)

Halide Edib, dünya kadınlarının çalışma ve toplum hayatındaki aktif rollerini anlatarak bir anlamda Türk kadınları için özlemlerini dile getirmiştir. Gerek gazetelerde yazdığı yazılarla, gerekse diğer eserleri ile kadının çalışma hayatındaki yeri konusunda hassasiyetini dile getirmiş ve diğer insanları da bu konuda duyarlı olmaya davet etmiştir. Ancak gazetelerde yer alan bu yazılarından ötürü, kadınların toplum hayatında yer almalarına ve söz sahibi olmalarına karşı çıkan ve bunu dine aykırı sayan insanlardan imzasız mektuplar da almıştır (Önertoy, 1965:251-258). Buna rağmen o bu mektuplardan yılmamış, kadının eğitimi ve çalışma hayatında yer alması ile ilgili görüşlerini her fırsatta dile getirmiştir.

“Nereden...? Üniversite Arkadaşlarıma” (Adıvar, 1949) başlıklı yazıda konu, kadının eğitimi ve çalışma hayatında yer almasıdır. Yazar, Ankara Üniversitesi’nde “kadınlar doktor olmalı mı, olmamalı mı?” sorusunun tartışıldığı bir münazara dinlemiştir. Münazara grubunun bir tarafında dört Ankaralı Tıbbiye öğrencisi, karşı tarafta ise İstanbul’dan dört Tıbbiye öğrencisi vardır. Ankaralı öğrencilerin hepsi erkektir, İstanbullu öğrenciler ise kızlardan oluşmaktadır. Öncelikle bu harem selamlık anlayışını yadırgayan yazar, en azından inkılâpların merkezi olan Ankara’yı temsil eden öğrencilerin kız-erkek karışık olması gerektiğini belirtir. Münazara grubundaki İstanbullu öğrenciler, kadının doktor olabileceğini, Ankaralıları ise olamayacağını savunurlar. Münazara sonuçlanmadan salondan ayrılan Halide Edib, ertesi gün gazeteden, kadının çalışmasını savunan grubun münazarayı kazandığını öğrenir. Yazar, bu konunun tartışılacak bir yanı olmadığını ve kadının her alanda çalışabileceğini bu münazara vesilesiyle bir kez daha vurgulamıştır. Kadının doktor olmasının, tıpkı “kadın çalışmalı mı?” sorusu gibi tartışılmaması gereken bir konu olarak gören yazara göre kadının doktor olmaması için hiçbir geçerli sebep öne sürülemez. Bu münazara ile ilgili görüşlerini “Nereye? Üniversiteli Arkadaşlara” başlıklı yazısında anlatmaya devam eden yazar, gençlerin “kadının doktor olamayacağı” fikrini savunmasını tehlikeli bulur. Münazaraya katılan genç grup geleceğin kurucusudur ve son derece eski bir fikrin savunmasını yapmıştır. Gençlerin savunduğu fikirlerde inkılâpların öncesine dönme

özlemi gören Halide Edib endişelenir. Kadın doktor olamaz diyen gençlere göre, bilim alanında kadın bir hiçtir, bilim kadını sayısı çok azdır. Karşı görüşü savunan öğrenciler, bilim alanında adını duyurmuş bazı kadınların adlarını saydıktan sonra, kadınların toplumsal hayata girişlerinin yeniliğinden söz eder. Halide Edib, bir tek bilim kadını yetişmemiş olsa bile, kadının çalışması gerektiği gerçeğinin yok edilemeyeceğini vurgular.

Kadın her zaman, her sahada -hatta savaşta bile- çalışmak durumunda kalmıştır. Tarihimizdeki başarılarda kadınların yeri yadsınamaz. Kadının yumuşak kalpli ve nazik yaratılışı, doktor olmasını istemeyenlerce öne sürülen bir başka asılsız nedendir. Bunlara göre cerrahlık kasaplığa benzer ve kadınlar böyle “kanlı işlerde” çalışamazlar. Kadının doktor olmasında bir sakınca olmadığını savunan grup, delil olarak, erkekler arasında da kan görmeye dayanamayanlar olduğunu vurgular. Öncelikle cerrahlığın kasaplığa benzetilmesine karşı çıkan Halide Edib, doktorluğun can kurtaran bir meslek olduğunu belirtir. Üstelik doktorluk sadece ameliyat yapmak demek değildir. Tıbbın birçok dalında kadın çalışabilir. Batı ile kıyaslamalar yapan yazar, Amerika’da sağlık mekanizmasının yüzde altmışının kadınlardan oluştuğuna dikkat çeker. Kadının doktorluk yapamamasının diğer nedeni olarak çiçek gibi nazik olması ve ellerinin iş görmemesi gerektiği öne sürülür. Bu görüş, karşı grup tarafından komik bulunur. Kadın, toplum düzeninin koruyucusu olmuş, sosyal sorunlarda üzerine düşen vazifeyi en iyi şekilde yapmıştır.

Kadının çalışması ve sosyal hayatta aktif rol alması aldığı eğitimle doğru orantılıdır ve bu sebeple kadın eğitime önem verilmelidir. Kadının çalışması sorununa sadece maddi açıdan bakmamak, bunu kadının sosyalleşmesi ve toplumda yer edinmesi için bir araç olarak görmek gerekir. Kadınlar, eğitim kalitesinin de yükselmesi sonucu kendilerini çalışma hayatı içinde kanıtlamaya başlamışlardır.

Kadın, çeşitli iş sahalarında söz sahibi olurken erkek de ona destek olmalıdır. Bazı erkeklerin, çalışma alanlarını ve iş bulma olanaklarını kısıtladığı gerekçesiyle kadının çalışma hayatına atılmasına karşı çıkmaları son derece yanlış bir yaklaşımdır. Erkekler de kadının çalışması gereğine inanmalı, bu konuda onlara destek olmalıdırlar. Çalışan kadını erkeğe rakip olarak görenler, genellikle kadının evde erkeğe tâbi, kapalı

bir hayatı olmasını isterler. Kadın da erkeğin çalıştığı işlerde çalışabilir. Meslekleri cinsiyetlere göre ayırmak doğru değildir.

Kadının toplumda kendini kabul ettirebilmesi için mücadele etmesi gerekir. Kadını ikinci planda görmek isteyen erkekler var oldukça, kadının mücadelesi de devam edecektir. Böyle bir mücadele için kadının kuvvetli olması gerekir. Kadın, sosyal hayattaki yerini azmiyle, iradesiyle, çalışma, öğrenme ve kendini geliştirme arzusuyla kendisi kazanmak zorundadır. Kimseye ihtiyaç duymadan, tek başına ayakta durabileceğini ispatlamalıdır. Kadın, evde eşini bekleyen pasif bir birey olmamalı, alacağı eğitimle erkeğin en yakın arkadaşı olmalı, çocukları ve ülkesi için çalışmalıdır. Kadının çalışma hayatına atılması bazı özgürlükleri de beraberinde getirmiştir.

Günümüzde çalışma hayatına atılan kadın sayısının giderek arttığı görülmektedir. Çalışma yaşamında yer alan kadın sayısı artarken, onların ev ve iş yaşamlarından kaynaklanan birbiriyle ilişkili birçok sorunla karşı karşıya bulundukları bilinmektedir. Ancak kadınlar bu sorunların üstesinden gelecek güce sahiptir. Kadın, ayırım yapmadan her sahada çalışmalı ve çalışmaya devam etmelidir. Kadının çalışması ya da çalışmamasının sorgulanması yerine, kadının çalışma hayatını düzenleyecek adımlar atmak, onların iş yerlerinde ve evlerinde karşılaşılabilecekleri sorunları en aza indirmek gerekir. Halide Edib, kadının eğitimi ve çalışma hayatı içinde yer alması konusundaki yazılarından dolayı çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır, fakat bu eleştirilerden yılmamış, hayatının sonuna dek kadın haklarının savunucusu olmuştur (Erdal, 2008: 111).

3. BÖLÜM

***THE AWAKENING (UYANIŞ) VE SEVİYYE TALİP* ROMANLARINDA KADININ ÖZGÜRLÜK ARAYIŞI VE KADININ SOSYAL STATÜSÜ**

3.1. *Uyanış*

Uyanış 1800'lü yılların sonlarına doğru zengin ve seçkin ailelerin özellikle yaz mevsiminde tatil yapmak için geldikleri Louisiana'nın kıyısında Büyük Ada denilen bir tatil yerinde yaşanan olaylarla başlar. Romanın başkahramanı Edna Pontellier, kocası Léonce Pontellier ve iki çocuğuyla yaz tatili için Büyük Ada'ya gelmiştir. Madam Lebrun'un evlerinden birinde yaşamaktadırlar. Edna'nın kocası Léonce başarılı bir işadamıdır ve iş hayatını her şeyden çok önemsemektedir. İşlerinden dolayı sık sık Büyük Ada'dan ayrılmak zorunda kalır. Kocasının işleri yüzünden yalnız kalan Edna, çekici ve çok kibar bir kadın olan, kendini kocasına ve çocuklarına adanmış Adèle Ratignolle ile arkadaşlık kurar. Bir Kreole olan Adèle, diğer Kreol kadınlar gibi kendini özgürce ifade edebilen, iffetli, hissettiklerini dürüstçe söyleyen bir kadındır. Edna, Adèle'in açık sözlülüğünü ve rahatlığını gördükçe kendi içindeki bastırılmış duygu ve arzularının da ortaya çıktığını fark eder.

Adèle ile ilişkisi sırasında Edna'nın uyanışı ve kendini yeniden keşfetme süreci başlar. Bu süreç, Madam Lebrun'un bekâr oğlu Robert Lebrun'u tanınmasıyla daha da hızlanır. Robert, o çevrede her yaz özellikle de evli bir kadını seçip, yaz boyu o kadınla ilgilenip, bütün vaktini onunla geçiren birisi olarak tanınır. Bu yaz seçtiği evli kadın ise Edna Pontellier'den başkası değildir. Edna ile Robert günlerini hiçbir şeyle uğraşmadan, oturarak ya da sahilde gezip, konuşarak geçirirler. Adèle onlara sık sık eşlik eder. Edna ile Robert'in ilişkisi önceleri arkadaşlık boyutundan ileri değildir. Ancak, günler geçtikçe birbirlerine daha da yakınlaşırlar ve Robert'in sevgi gösterileri, ilgi ve alâkası Edna'daki bazı duyguların ortaya çıkmasına neden olur. Edna artık kendini her

zamankinden daha hayat dolu hisseder ve gençliğindeki gibi tekrar resim çizmeye başlar. Yüzmeyi öğrenir, özgürlüğünün ve cinselliğinin farkına varır. Edna ile Robert birbirlerine duydukları aşktan hiç bahsetmezler. Edna fanteziler kurmaya başlar. Geceleri kocasının yanında kendini hiç iyi hissetmez; ancak Robert'in yanındayken ya da yalnızken daha mutlu ve daha heyecanlı olur. Aralarındaki ilişkinin ilerlediğini fark eden Robert, Büyük Ada'dan ayrılıp Meksika'ya çalışmaya gider. Çünkü bunun yasak bir ilişki olduğunun farkındadır. Bu arada Edna da New Orleans'a dönmüştür. Ancak o, artık değişmiş bir kadındır.

Romanın bundan sonraki bölümü New Orleans'ta devam eder. Edna resim çizmeye devam eder ve toplumun dayattığı bütün sorumlulukları reddeder. Örneğin, kocasıyla birlikte yatmamaya başlar. Önceleri misafir kabul günü olan Salı günlerini gezmeye giderek değerlendirir. Kocasını Léonce, Edna'nın durumundan endişe duyar ve Doktor Mandalet'e durumu anlatır. Doktor, Edna'daki değişimin nedenini anlamıştır. Kocasına Edna'yı bir süre kendi haline bırakmasını, aksi takdirde isyanının daha da artacağını söyler. Léonce doktorun tavsiyesine uyar ve iş için kente gittiğinde Edna'nın evde tek başına kalmasına izin verir. Bu arada çocuklar da Edna'nın durumundan dolayı babaannelerinin yanına gönderilmişlerdir. Hem kocası hem de çocuklarından uzakta kalan Edna, önceki yaşam tarzını tamamen bırakır. Tek başına başka bir eve çıkıp kendi bağımsızlığını kanıtlamaya çalışır. Artık kimsenin kendisine bir eşya gibi sahip olamayacağını düşünür. Edna, kalbinde Robert'i taşımasına rağmen Alcée Arobin ile bir ilişkiye başlar. Ancak bu ilişkide Edna, Arobin'e karşı duygusal olarak hiçbir şey hissetmez. Bu ilişkisi yalnızca cinsel ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir ilişkidir.

İçinde bulunduğu bu yeni dönemde, Edna, piyanist Reisz'ı sıkca ziyaret eder. Reisz, kendini toplumdan soyutlamış, uyanış ve özgürlüğünü elde etme sürecini tamamlamış bir kadındır. Toplumun bir kadından beklediği annelik ve kadınlık sorumluluklarını yerine getirmemektedir. Bu sorumlulukları almamak için hiç evlenmemiştir. Müzik sanatıyla ilgilenmektedir. Reisz'ın piyano çalışması Edna'da farklı özgürlük duyguları uyandırır. Edna, Reisz'ı kendine örnek model olarak seçmiştir. Ancak Reisz, sık sık gerçeklerin farkına varma ve kendini yeniden keşfetme sürecinin zorluklarından bahsederek, Edna'yı dikkatli olması gerektiği konusunda uyarır. Robert

ile Edna arasındaki yasak ilişkiyi bilen tek kişi de odur. Kendisine Robert'ten gelen ve içinde Edna hakkında da bir şeyler bulunan mektupları Edna'ya okutur. Edna bu mektuplar sayesinde Robert'ten haber alır ve bu mektupları okudukça ona olan aşkı ve özlemi daha da artar. Robert Lebrun, Edna'dan ayrı kalmaya daha fazla dayanamayıp New Orleans'a geri döner. İçindeki duyguları açıkca Edna'ya söyler. Edna ise, isterlerse çok mutlu olabileceklerini, eşinin kendi üzerinde bir hakkı olmadığını, özgürce istediklerini yapabileceklerini söylese de Robert bu tehlikeli ilişkinin içinde bulunmak istemez.

Adèle, Robert ile Edna arasındaki ilişkiyi anlamıştır. Bu ilişkinin sonuçlarını hissettiği için Edna'ya çocuklarını ve diğer sorumluluklarını hatırlatma gereğini duyar. Bu amaçla çok zor ve tehlikeli olan doğumu sırasında Edna'nın da yanında olmasını ister. Edna doğum anından çok etkilenir. Adèle'in amacı Edna'ya çocuklarını ve onları dünyaya getirirken yaşadığı sıkıntı ve acıları hatırlatmaktır ve bu konuda da başarılı olmuştur. Edna evine dönerken çocuklarını düşünür ve bencilce davrandığının farkına varır (Chopin, 2008: 208,209).

Edna eve döndüğünde Robert'in bıraktığı veda notunu görünce asıl uyanışını yaşar. Çocuklarının bütün yaşamını kapladığı düşüncesi, Robert'in bile bir erkek olarak toplumun koyduğu kuralları çiğneyemeyeceği ve toplumdan kaçışın mümkün olmadığı fikrini benimsemesi, Edna'nın isteklerine ve hayallerine cevap veremeyeceği düşüncesiyle birleşerek Edna'nın kendini yalnız hissetmesine sebep olur. Kendini ait hissedebileceği herhangi bir yer ve kişi olmadığını ve evrende yalnız olduğunu hisseden Edna, toplumun sınırlarına verilecek tek bir cevap bulur. Duygusal, cinsel ve entelektüel uyanışının başladığı yer olan Büyük Ada'ya gider ve elbiselerini çıkararak, kendini denizin kollarına atar. Suda ilerledikçe özgürlüğünü, kocasının ve çocuklarının sorumluluklarından ve toplumun dayatmalarından kurtuluşunu düşler. Roman bu sahne ile son bulur. Edna'nın sonu ise okuyucunun yorumuna ve kendi hayal gücüne bırakılır.

3.1.1. *Uyanış* Romanında Kadının Özgürlük Arayışı ve Sosyal Statüsü

Kate Chopin'in Romanı *Uyanış* birey olmaya çalışan, yalnız başına yürümek isteyen bir kadının toplumda öteden beri yerleşmiş olan ataerkil anlayışa taban tabana zıt hareket etmesi gerektiğini cesur ve kavgacılıktan uzak bir tavırla anlatmaktadır. Edna Pontellier'in, çevresinin sınırları içerisinde, kendini keşfetme mücadelesi roman boyunca ele alınmaktadır. Edna'nın evli bir kadın olarak toplumun yarattığı baskılara karşı mücadelesi, kadınlar hakkındaki basmakalıp düşüncelerle yüz yüze gelmesini sağlar. Üst sınıftan bir kadın olan Edna yaşadığı çevrenin sosyal normlarının farkındadır; ancak kendini anlama sürecinde bu normları kırmayı arzulamaktadır ve hayatını sorgulamaya ve varlığının ne olduğunu araştırmaya başlar.

Uyanış romanı, varlıklı ailelerin dinlendiği, okyanus kıyısındaki, Büyük Ada'da başlar. Nazan Maksudyan'a göre,

Ada rutini teklifsizdir ve bedene hitap eder. Yüzme, güneş banyosu, yürüyüş, tüm güne yayılan giyinmek soyunmak, ıslanmak kurumak döngüsünü beraberinde getirir. Kat kat kıyafetlerinden sıyrılan Edna, ayna karşısında bedenini seyrederken, daha önce varlığından haberdar olmadığı bir delikten aşağı sürüklenir. Bir kadın olarak, kendi cinsel kimliğini ve kendi benliğini ilk kez deneyimler. (Maksudyan, 2014)

Burası, Edna'nın kadın üzerindeki toplumsal baskılara karşı özgürleşmesine yol açacak uyanışının başladığı yerdir. Edna'nın büyük değişimi bu adada doğar, filizlenir. Edna evine, eşine, çocuklarına bağlı, kendi halinde yaşayan bir kadındır. Büyük Ada'da Kreole toplumu ile bir araya gelmiştir. Kreole kültürü Edna'nın geldiği kültürden çok farklıdır. Edna, o topluma ait bir kişi değildir. Edna'yı öncelikle bu toplumun sohbetlerindeki cinsel rahatlık şaşırtır. Bir erkek evli bir kadına güzel olduğunu hissettirebilmekte ve eşleri bundan dolayı asla kıskançlık duymamaktadır. Aslında Chopin'in ele aldığı bu konuyu 12. yüzyıldaki "Courtly Love" Saray usulü aşk temasıyla ilişkilendirmemiz mümkündür.

Courtly Love temasında, sevilen kadın aşığına belli bir seviyeden fazla yaklaşmıyor, bu da onu erişilmez kılıyordu. Saray ortamında asil erkekler sevdiği kadına courtly love kuralları çerçevesinde kur yapıyor ve kalbini kazanmaya çalışıyorlardı. Âşıklar, kendilerine çektirilen acılardan şikayet etmiyor, tersine bu acıların onun ruhunu yücelttiğini düşünüyordu. Çektikleri aşkın tatlı acılarıyla. (Çalın, 2006: 42)

Tıpkı romanda, Edna'nın Leonce ile evli olmasına rağmen Robert ile flört etmesi gibi... Şövalye ruhu taşıyan, zevkine düşkün Robert'in, her yaz bir kadını seçip, onunla vakit geçirmesi Kreole toplumunda garipsenmiyordu. A. Nancy Walker, Kreole toplumunun sosyal koşullarını şu cümlelerle anlatır. Walker'a göre, *Uyanış* romanını tarihsel çerçevede yorumlamanın diğer bir yolu, Chopin'in tasvir ettiği Kreole kültürünün değerlerini sorgulamak ve etkisini araştırmaktır; Bu kültürün Kentucky'li Presbiteryen bir kadın üzerinde etkisi olmuş olabilir. Böyle bir yaklaşım birçok soruyu beraberinde getirmektedir: Robert Lebrun ve Adele Ratignolle gibi karakterlerin açıkça ortaya koydukları duygusallıkları Edna'nın cinsel bir uyanış yaşamasına mı yol açmıştır? Kreole toplumunun açıklığıyla kendisinin katı yetiştirilme tarzını uzlaştıramaması ölümüne mi yol açmıştır (Walker, 1993: 150).

Edna'nın çocukluğu ve yetiştirilme tarzı ile içine girdiği Kreole kültürünün farklı oluşu hiç şüphesiz onu etkilemiş ve uyanışında büyük bir yol oynamıştı. “Annesini küçük yaşta kaybetmesi, babasının sert bir Albay oluşu, kız kardeşleri Janet ve Margaret ile iyi ilişki kuramaması onun içinde kapanmayacak büyük bir boşluk oluşturdu (Taylor ve Fineman, 1996: 36, 37). Edna; yirmi sekiz yaşında, Leonce ile evli ve iki küçük çocuğa sahip olmasına rağmen hâlâ babasının baskısını üzerinde hissetmektedir. Edna'nın babası bize ataerkil toplumun kadına bakışını net bir şekilde ifade etmektedir. Babası, Edna'nın, kardeşinin düğününe gelmeyeceğini öğrenince sert bir şekilde Leonce'e, “Gereken şeyler otorite ve baskı. Ayağını sertçe yere bas; bir kadınla başa çıkmanın tek yolu budur. Bu konuda sözüme güven,” der (Chopin, 2008: 156). Babasının bu tavrı, erkeğin kadına karşı tavrını anlatan örneklerden sadece biridir. Kendisi eşine sert ve otoriter davranmıştır ve kızının eşinin de aynı şekilde davranmasını ister. Baskıyla kadını sindirip tatlı ya da sert bir şekilde boyunduruğu altına almaya çalışır. Bu da kadını eşine ister istemez bağımlı kılar ve kadın öz

benliğini giderek kaybetmesine yol açar. Edna, Protestan Güney’de büyüdüğü için ve Albay olan sert ve baskın bir baba ile yetiştiğinden dolayı her alanda Kreole gelenekleri ve insanların sohbetlerindeki açıklık ona farklı gelmekteydi. Örneğin

Kreole kadınlarının doğuştan gelen ve açıkça görülen üstün iffetlerini anlamakta güçlük çekmemesine rağmen, kendilerini ifade etmekte özgürlükleri ilk başta ona anlaşılması güç gelmiştir. Madam Ratignolle’ün loğusalıklarından birinin acı dolu öyküsünü hiçbir mahrem detayını atlamadan aktarışını duyduğu zamanki şokunu hiçbir zaman unutmuyordu. (Chopin, 2008: 71)

Diğer bir örnek ise kadın erkek ilişkileridir, Kreole kadınları evli olmalarına rağmen son derece rahat tavır sergileyebilmektedirler, buna cinsellik de dâhildir. Örneğin Kreole erkeği eşinin sadece onlara adandığına inanmaktadır. Bu sebeple, ilk aşamada, Edna ile Robert arasındaki ilişkinin Kreole toplumunca garipsenmediği veya olağandışı bulunmadığı görülmektedir. Büyük Ada’daki birliktelikleri sırasında zamanlarını duygu ve düşüncelerini paylaşarak geçirmektedirler. Bu flörtün yalnızca bir oyundan ibaret olduğunu bilirler. Diğer evli kadınların flört etmesi normal karşılanmaktadır ancak Edna bir yabancı olarak bunun bir oyun olduğunu tam olarak anlamamaktadır ve bu sebepten gitgide Robert’a, onun yanında olmasına bağlanır.

Edna, genellikle kocasıyla olan ilişkisindeki duygusal bağlantı eksikliğinin sonucu olarak aşk arayışına girer. Leonce Pontellier zamanının çoğunu evin dışında geçirir. Eşinin zamanını nasıl geçirdiğini umursamamaktadır. Roman boyunca Bay Pontellier’nin erkek dünyasının Edna’nın kadın dünyasından ayrı olduğu açık biçimde görülmektedir. Zamanının çoğunu otelde bیلardo oynayarak ve kendi sosyal çevresiyle ilişki içerisinde geçirmektedir. İşi ve sorumlulukları dışındaki dünyayı dikkate almamaktadır. Sahilde onun olmayışı, aynı sosyal etkinlikleri yapmaktan hoşlanan Robert ile Edna arasındaki yakınlığı kolaylaştırır. Leonce karısını sahip olduğu şeylerden biri olarak görmektedir. Bazen Edna’yı görevleri konusunda dikkatli olması gerektiğini ima yollu uyarmaktadır. Ona göre Edna kendisini eviyle sınırlandırmalıdır. Bu idealleştirilmiş kadın için konulmuş bir kuraldır. Kadın, tüm enerjisini kocası ve çocuklarına adayarak görevine sadık kalmalıdır. Bay Pontellier’nin gözünde, karısının davranışları sorumsuzluğunu göstermektedir. Bay Pontellier bir gün eşine “Bana öyle geliyor ki, ev işlerinin başında, çocuk annesi bir kadının, ailesinin rahatını

düşünmekle meşgul olmak yerine, günlerini bir atölyede geçirmesi tam bir çılgınlık” der (Chopin, 2008:136). Hâlbuki başka konularla kendisini meşgul eden Edna anne olmanın ötesinde var olmaya çalışmaktadır. Örneğin içinden resim yapmak gelir ve evdeki hizmetçilerden modellik yapmasını ister, resim konusunda çok başarılı değildir ama son derece istekli ve heveslidir. Resim bir şekilde kendini ifade etme yoludur. Fakat toplumda kadına ait görülen bazı sorumluluklarını ihmal etmesi eşi ile arasını daha da açar. Buna karşılık, Adele Ratignolle Bay Pontellier’nin kulüp hayatındaki sosyal etkinlikleri konusunda Edna’yı uyarır. Birlikte daha fazla zaman geçirmelerini tavsiye eder. “Oh! Hayır, canım!” diye karşılık verir Edna “Evde oturursa ne yapabilirim? Birbirimize söyleyecek bir şeyimiz yok ki” (Chopin, 2008: 70). Edna evinde kocası olmaksızın boş zamanın tadını çıkarmaktadır. Bu esnada Büyük Ada’da Robert ile karşılaşması kendi evliliğinde bulamadığı aşkın eksikliğini tamamlamasını sağlar. Aslında sonradan bu aşkın doğanın bir aldatmacası olduğunu ve soyun devamı için gerçekleşen pratik bir sonucun nedeni olduğunu kendini keşfettikçe yavaş yavaş anlar. Robert’in arkadaşlığı Edna’nın kendi özüne yönelmesine ve kendisinin tam olarak bu hayatta ne istediğini sorgulamasına yol açar. Eş veya anne olmaksızın da dünyada bir yeri vardır. Robert’in yanından ayrılıp eve döndüğünde de kocasıyla olan ilişkisinde de hep bir eksiklik vardır. Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan yeniden doğuşları, Edna’nın kendi içindeki duygulara yönelmesine yol açar. Aşk erkek için cinsellik, kadın için ise ruhani bir şeydir. Edna için Robert ise âşık olma ihtiyacını karşılayan bir varlıktan öteye gitmez. Ama hiçbir şey hiçbir zaman Edna’nın içindeki o boşluğu dolduramaz. Aslında, Edna’nın annesinin olmayışı her zaman onda bir boşluk bırakmıştır. Bir gün Edna arkadaşı Adele Ratignolle’ü sahile gitme konusuna ikna eder ve ikili verandanın gölgesinde oturup denizi izlerler. O sırada Adele çok basit bir soru sorar: “Kimi, neyi düşünüyorsun? Edna soruya karşılık “Hiç” diye yanıtlar. Sonrasında ise “Dur bakalım. Herhangi bir şey düşündüğüm konusunda gerçekten bilinçli değildim, ama belki geri dönüp ne düşündüğümü bulabilirim” der (Chopin, 2008: 79). Aslında bu soru Edna’yı Kentucky’e küçüklüğüne götürür. Edna okyanus ile Kentucky’deki tarlayı birbirine benzetir. “Yürürken kollarını yüzer gibi sallıyor, sanki suda kulaç atıyor gibi otlara vuruyordu. Ah, aradaki bağlantıyı şimdi görebiliyorum!” (Chopin, 2008: 80). Walter Taylor ve Jo Ann B. Fineman’a göre,

Edna'nın okyanus sahnesinde yoğun şekilde kendini mutlu hissetmesi onun bu sahneyi sonsuzlukla ilişkilendirdiği ve arada bir bağ oluşturduğunu göstermektedir. Freud'a göre okyanus sahnesi Edna'yı çocukluk öncesi bebekliğine hatta kendi bedeni ile arasında farkında bile olmadığı sınırları görmesine, annesine, annesini çocuk yaşta kaybetmesine, Kentucky'e götürür. Çayır boyunca yalnız başına yürürken dikkatsiz bir şekilde hareket ederken ölmüş olan annesinin dokunuşunu ve kollarından teskin edişini hayal eder. (Taylor, Fineman, 1996: 35, 36)

Yanında oturan arkadaşı Adele anne kadınlardandır. Edna'ya yaklaşıp, bir anne edası ile onun elinden tutup, sanki annesiymiş gibi onu şefkat göstererek okşar.

Edna, Adele Ratignolle'ü anaç, kadınsı, zarif ve çekiciliğin vücut bulmuş hali olarak görür. Edna, Madam Ratignolle için "Eğer kocası ona tapmazsa, o yavaş yavaş işkenceyle ölmeyi hak eden bir vahşiydi" diye düşünür (Chopin, 2008: 69). Madam Ratignolle yedi yıldır evli olan, hemen hemen her iki yılda bir bebek doğuran, toplamda üç çocuğu olan bir annedir. Sürekli iğnesini, ipliğini, dikişini elinden düşürmeyen, çocuklarını düşünen, onlara giysi diken bir kadındır. Madam, kocası ve çocukları için yaşayan mükemmel kadın imgesini yansıtmaktadır. Edna çocuklarını ihmal etmeye başlayınca Madam Ratignolle kendisini uyarır. Edna'nın buna karşılığı ise "Çocuklarım için paramı, hayatımı verirdim; ama benliğimi vermezdim" (Chopin, 2008: 124). Bu cevabına karşılık, Madam kendini örnek gösterir ve toplum içerisinde aynı şekilde hareket etmesi için Edna'yı destekler. "Neyi önemli sayıyorsun ya da neye önemsiz diyorsun bilmiyorum; fakat hayatını çocuklarına verebilecek bir kadın bundan daha fazlasını yapamaz" der (Chopin, 2008: 124). Madam Ratignolle kendisini çocuklarına adanmış, onlar için her şeyi yapan ve anne olan bir kadının kendi benliğini, isteklerini bir tarafa koyup kendini tamamen çocuklarına adanması gerektiğini düşünen bir kadındır. Bu konuda ara ara Edna'yı uyarır. Fakat Edna uyarıları dikkate almaz.

Kreole toplumunda annelik yüceltilir, kadın kendisini anne rolünde ailesine adanmalıdır. Kadın önemli bir varlıkmiş gibi gösterilir, fakat asıl önemli olan anneliktir. Anne olan bir kadının başka birine bakması söz konusu değildir. Bir anne, çocuklarının bakımını üstlenmeli ve iyi bir eş olarak günlük işlerini yapmalıdır. Aslında burada kadının kendini eve nasıl kapattığını ve bu gündelik işlerin kadının gelişimini nasıl durdurduğunu ve anneliğin

kadını ne şekilde cinsiyetsiz yaptığını görüyoruz. Edna her şeye rağmen, annelik rolüne ve kültürün dayattığı eş rolüne karşı çıkmış bir kadındır. Edna, kadına uygulanan baskının ötesinde durmaktadır. Tam olarak ne bir anne ne de eştir. Bu yüzden eşinin ve Madam Ratignolle'ün uyarılarını dikkate almaz. Ona göre Ratignolle'lerin ailevi uyumu can sıkıntısından başka bir şey değildir. Hatta Madam'a karşı bir çeşit acıma hisseder. “Onun kendisini körlemesine mutluluk bölgesinin ötelere yükseltmeyen, hiçbir keder anının ruhunu ziyaret etmediği, hayatının taşkınlığının tadını asla almamış renksiz varlığına karşı bir acıma duyar” (Chopin, 2008:136). Sonradan “yaşamın taşkınlığı” ile ne demek istediğini düşünür. Aslında Madam Ratignolle belli kalıplar içinde yaşamış, yaşamın zevklerini tatmamış, renksiz, durağan, kendisini ailesine adanmış, bunun ötesinde kendisi için bir şey yapmamış biridir.

Madam Ratignolle'ün karşıtı Edna'nın Büyük Ada'da tanıştığı ve onun hayatında ve uyanışında önemli rol oynayan kişi Matmazel Reisz'dır. Reisz bağımsız kadının simgesidir. Sade, giysi konusunda zevki olmayan, son derece kibirli, evli olmayan bir müzisyendir. Romanda Edna'yı sanatla tanıştırma konusunda önemli bir rolü vardır. Her piyano çalışmada Edna'nın zihninde imgeler canlanır. “Matmazel Reisz'ın çaldığı parçalardan birine Edna Yalnızlık adını vermişti. Bu parçayı duyduğunda hayalinde deniz kıyısında bir kayanın yanında dikilen yalnız bir adam figürü canlanıyordu. Diğer bir parçada, zihninde bir imparatorluk giysisi giymiş zarif, genç bir kadını çağırıyordu” (Chopin, 2008: 93). Matmazel'in çaldığı her parça Edna'yı harekete geçirip, heyecanlandırıyordu. “Matmazel Reisz kendine çok güvenen ve açık sözlü birisidir. Önemsiz gördüğü toplumsal kurallara karşı sabrı yoktur ve bir kadınlıktan beklenen en temel şeyleri bile umursamamaktadır” (Martin, 1988: 46). İçinde bulunduğu toplumu ve kuralları önemsemez; Büyük Ada'da insanların içine fazla girmez, Robert'in ricası üzerine piyano çalmaya gelir. Bir gün Edna, Reisz'ın evine ziyarete gittiğinde sanatçı olmak istediğini ve sanatçı olma yolunda olduğunu söyler. Bu çok iddialı bir sözdür. Buna karşılık Reisz, “Sanatçı başarmak için yürekli bir ruha sahip olmalı. Yürekli ruh, cesur ruh, karşı gelen ve meydan okuyan ruhtur” (Chopin, 2008:145). Edna, başta yürekli ruhla ne demek istediğini tam olarak anlayamazken, zamanla toplum kurallarına karşı gelen, meydan okuyan, kendi içinden geldiği şekilde davranan bu ruhu kendisinde görür. Çünkü o da artık eskisi gibi değildir. Matmazel Reisz'ın çaldığı her parça onda

farklı bir uyanışı canlandırır. Onun ruhunun derinliklerine iner; bu da onun isyan etmesine yol açar. İsyani eşine, babasına, onun varlığını hiçe sayan her şeyedir.

Arzularını gerçekleştirmeye çabalarken toplumun getirmiş olduğu kısıtlamalara karşı isyan etmeye başlar. Bu isyanı ilk olarak kocasının yapmasını istediği şeyleri yapmayı reddettiğinde ortaya çıkacaktır. Bir gece kocası yatağa gitmesini istediğinde cevabı şöyle olur: “Leonce, sen yatağa git. Ben yatağa girmek istemiyorum. Bunu yapmaya niyetim de yok. Benimle bir daha böyle konuşma; sana cevap vermeyeceğim” (Chopin, 2008: 101). Sevmediği eşiyile yatmak istememesi, şarap içmeyi reddetmesi, kocasına karşı gelmesi Edna’nın kendisi için bir şeyler yaptığının kanıtıydı. Kendi içinden gelenleri yapmak için karşı koyuyordu. Edna, artık başta eşi olmak üzere ona uygulanan her türlü yaptırıma karşı geliyordu. Oysa daha önceleri olsa, eşinin ricası üzerine içeri girerdi ve problem etmezdi. “Alışkanlıktan dolayı bize sunulan hayat düzeninde yürümemiz, hareket etmemiz, oturmamız, deneyimlememiz gibi, eşinin arzularına, mecburi isteklerine herhangi bir teslim olma ya da itaat hissi olmadan, düşünmeksizin boyun eğdi” (Chopin, 2008: 101). Fakat Edna’nın bu sefer boyun eğmeye niyeti yoktu ve adım adım yeni bir hayata doğru yol almaktaydı. Çevresinin veya toplumun söylediklerini dikkate almaksızın hareket etmeye devam ediyordu. Robert ile yapmış olduğu tekne yolculuğunda sadece yaşadığı anın tadını çıkarır. “Sadece kendisinin şu anki kendisinin bazı yönlerden eski kendisinden farklı olduğunu fark edebildi. Çevresine başka gözlerle baktığı, bu çevreye yeni bir nitelik kazandıran, onu değiştiren şeyin kendi yeni iç koşullarını tanımaya başlaması olduğu şimdilik aklına gelmiyordu” (Chopin, 2008: 114). Ama Robert sosyal sınırlar konusunda daha dikkatlidir. Edna, Robert’a âşık olduğunu zanneder. Aşk, Edna’nın yaşamadığı, hissetmediği bir duygudur. Robert’ın ani ayrılığı Edna’nın çok üzülmesine neden olur. Robert’ın aslında gerçeklerden kaçtığını fark edememiştir. “Robert’ın düşüncesi her daim onu sıkıştıran bir takıntı gibiydi. Tanıştıkları ile ilgili ayrıntılar üzerinde durduğundan ya da Robert’ın kişiliğine has, özgün şeyleri anımsadığından değildi bu; onun varlığıydı düşüncesine egemen olan” (Chopin, 2008: 132, 133). Edna Robert’ın her daim yanında olmasına çok alışmıştı. Edna, Robert’e karşı duygularının ne olduğunu Robert Meksika’ya gittikten sonra tam olarak anlamaya başlayacaktı. Fakat aynı zamanda Robert gittikten sonra adım adım kendine yönelmeye başladı.

Eşi Leonce'un ve babasının, kız kardeşinin düğününe gitmek için evden ayrılması, çocukların da melez dadılarıyla birlikte Iberville'e gitmesi, Edna'nın kendisiyle baş başa kalmasını sağladı. "Edna sonunda yalnız kaldığında rahat bir soluk aldı. Yabancı ama çok hoş bir his duyumsadı. Bütün evin içinde, bir odadan diğerine sanki ilk kez inceliyormuş gibi dolaştı. Çiçeklerle sanki yeni tanışıyor; onlara içtenlikle yaklaştı ve aralarında kendini evde gibi hissetti" (Chopin, 2008: 157). Edna evinde, kalabalık içinde yalnız hissetmekte, oysa kendisi ile baş başa kaldığıdaysa daha rahat ve mutlu olmaktadır. Eşine ve çocuklarına karşı sorumluluklarından geçici bir süre de olsa kurtulmuştu. Kendisine, resim yapmaya daha çok zaman ayırabiliyordu, rahat bir şekilde sabahlığı ile oturup yemek yiyebiliyordu ve istediği zaman Büyük Ada'da edindiği arkadaşları ile zaman geçirebiliyordu. Önceliklerini kendi isteği doğrultusunda yapabiliyordu. Bu da onun için büyük bir özgürlüktü. Yalnız kaldığında kendisini, hayatını, isteklerini sorgulamaya başladı ve bu sorgulama beraberinde geleneklere, eşine, babasına, toplumun kadına yüklediği sorumluluklara karşı yavaş yavaş isyan eden bir kadın ortaya çıkardı. İsyan edişleri aynı zamanda Edna'nın yeni bir kimlik arayışı içerisinde olduğuna da işaret etmekteydi. Bunun için yalnız kalmaya ihtiyaç duymakta ve konulmuş kuralları reddeden bağımsız bir kadın olarak yaşamaya çalışmaktadır. Edna'ya göre: "Kendisinden on iki yaş büyük Leonce ile evliliği 'tamamen bir kaza' idi. Erkek âşıktı, kadın erkekten hoşlanmıştı ve erkeğin aşkı gururunu okşamıştı. Kadın, ortak çok noktaları olduğunu düşünüyordu. Ancak evlendikten sonra bunun öyle olmadığını anlamıştı" (Chopin, 2008: 83). Edna'daki bu farklılaşmaya eşi bir türlü anlam veremiyor; karısının akıl hastası olduğunu düşünmekteydi. Bay Pontellier aile doktoru Mondelet'yi ziyaret ederek ona karısının değişen davranışlarından bahseder. Doktor, "karısının sözde aydın kadınların bulunduğu bir çevreye girip girmediğini sorar" (Chopin, 2008: 148). Çünkü Bay Pontellier'e göre Edna kadın haklarından bahsetmekte, kendini resim yapmaya vermiş, kendisine ait olan annelik ve eş sorumluluklarını ihmal etmektedir. Bu durum itaat eden bir kadın için ve bu duruma alışan kocası için akıl almaz bir durumdur.

Edna, tüm bunlara ilaveten son aşamada evden ayrılır. Evini terk eden Edna bir eş ve anne olarak kendisini köleleştiren görevlerini başından tamamen atmıştır. Kendisini, seçimini yapabilen özgür bir kadın olarak görmektedir. Kendisine uymayan kurallara uymamayı bir hak kabul etmektedir. Evinden ayrılmadan önce verdiği akşam yemeğinde evi adeta özgürlük ve isyanın kutlandığı bir yer gibidir. Edna'nın "Bundan hoşlanacağımı biliyorum. Bu

özgürlük ve bağımsızlık duygusuna benzer bir şey” sözleri (Chopin, 2008: 167) kendi hayatını kurmaya çalıştığını göstermektedir. Başka bir eve taşınma kararı kendi iç dünyasına dönüşü temsil etmektedir. Sevmediği kocasıyla kalmayı bilinçli olarak reddetmektedir. Eşiyle olan bağı koparmak için önce eşinin parası sayesinde edindiklerinden vazgeçer ve kendine küçük bir ev bulur ve bu evi şöyle anlatmaktadır: “Yalnızca iki adım öteye. Sokağın köşesini dönünce dört odalı küçük bir ev var, ne zaman önünden geçsem öylesine sıcak, çekici, huzur dolu görünür ki! O büyük evle uğraşmaktan bıktım. Zaten bana hiç kendi evim-yuvam gibi gelmemişti” (Chopin, 2008: 174, 175). Edna bu eve güvercin yuvası der ve bu ev, Edna’nın istediği sıcaklığı, çekiciliği ve huzuru ona çağırır. Büyük evi kendi eviymiş gibi hissedememesinin sebebi eşinin parasıyla alınmasıdır. Yeni evine yuva demesinin sebebi evin kendine ait olması ve onda bulduğu sıcaklık olmuştur. Özgürlüğünü feda etmeyi reddettiğinden kendisini “şeytani ve kötü ruhlu bir cinsiyet türüyüm” (Chopin, 2008: 171) diye tanımlamaktadır. Kendisini topluma karşı olan bir birey olarak konumlandırır. Eylemleri, Kreole toplumundaki ideal anne figürü olarak statüsünün parçalanmasına yol açar. Fakat o artık pratik olarak özgür bir kadındır; toplumun ideal kadın ve anne figürüne karşı koyabilmiştir. Eş ve aile sorumluluğunu, kendine ait bir oda (mekân) bularak gerisinde bırakır. Cinsel ve ekonomik açıdan da bağımsız biridir. Yaptığı çizimler alıcı bulmaktadır, oynadığı at yarışlarından belli bir miktar para kazanmıştır ve rahmetli annesinin arsasından babası para yollamaktadır. Böylece kocasıyla olan bağı rahatlıkla koparabilmektedir. Edna tüm bu toplumsal normlardan kurtulurken, Bay Pontellier hâlâ bu normların içindedir. Bay Pontellier, Edna evi terk etmeye karar verdiğinde, çevredekilerin ne diyeceğini göz önüne alarak mutsuz olmuştur. “Edna’nın her şeyden önce insanların ne diyeceğini dikkate alması için yalvarır” (Chopin, 2008: 186). Bu durumda bile eşi ile kendi arasındaki iletişimsizliği sorgulamak yerine, insanların ne düşüneceği onun için daha büyük önem taşıyordu. Edna ise bir birey olarak gücünü eline almanın keyfini çıkarıp, ilerlemeye devam ediyordu.

Edna, kendine ait olan güvercin yuvasında kaldığı müddetçe kendisini sanata vermiştir. Sanat, Edna için özgürlük ve kaçışı sembolize etmektedir. Edna’nın resme olan ilgisi kendini ve duygularını ifade etmenin başka bir şeklidir. İlgisini ne kadar arttırsa o kadar özgürleşmekte ancak bir o kadar da yalnızlaşmaktadır. Bu dış dünyadan kaçmanın başka bir yoludur. Resim, ona zamanını farklı biçimde düzenleme olanağı vermektedir ve evdeki

görevlerine karşı bir türlü isyandır. Bu durumda Edna, kendisini müzikle etkileyen Matmazel Reisz’le aynı özellikleri paylaşmaktadır. Reisz “mükemmel sanatıyla Edna’nın ruhuna erişmiş ve Edna’nın daha da özgürleşmesine yardımcı olmuştur” (Chopin, 2008:166). Sandra Gilbert’in dediği gibi “Matmazel’in müziği rastgele seçilmiş, sıradan parçalar değildir; seçilen şarkılar onu bilinçlendirir ve uyanmasını sağlar” (Gilbert, 1983: 51). Matmazel Reisz’in her parça çalışında, “müzik parlak bir ışık gibi içinden geçip ruhunun karanlık bölgelerini ısıtıp aydınlatırken mektubu elinde tutarak oturdu. Müzik onu neşe ve sevinç içinde hazırlıyordu” (Chopin, 2008: 169). Müzik, Edna’nın ruhunu farklı yerlere götürüyor, o, bu sayede hiç tanımadığı taraflarını keşfediyordu. Çalınan nağmeler zihninde farklı imgeler canlandırıyordu. Bu onda bir nevi özgürlük ve bağımsızlık hissi oluştuyordu ve o da bu duyguyu seviyordu.

Evinde yalnız kaldığı süre boyunca resim ve müzikle ilgilenmenin haricinde bir gün Alcee Arobin ile tanışır. “Arobin gözde genç erkeklerden biriydi. At yarışlarında, operada ve son moda kulüplerde tanıdık bir simaydı. Biraz küstah bir tavrı, güzel bir vücudu, düşünce ya da duygu derinliği ile aşırı yüklü olmayan hoş bir yüzü vardı” (Chopin, 2008:159). Arobin, Edna için geçici süreliğine yalnızlığını geçirdiği ve bundan daha fazlası olamayacak biridir. Edna onunla olan ilişkisinde cinsel arzularını açığa vurmaktadır. Fakat bu durumda bile kocasına değil de Robert’a ihanet ettiğini düşünmektedir. Bu evlilik ve aşk hakkındaki düşüncelerini berraklaştırır. Halen Robert’a âşıktır ve Arobin zamanını alan bir araçtır. Arobin duygusal açıdan kendisine hiçbir şey ifade etmemekte, ona sadece cinsel arzusu için ihtiyaç duymaktadır. Edna, cinsel bir eksikliği gidermek için Arobin ile birlikte olmuştur. Bir gün Matmazel Reisz’ı ziyarete gittiğinde tesadüfen Robert ile karşılaşır. Robert Meksika’dan dönmüştür. Robert’in Büyük Ada’daki varlığı ve yaz bitiminde bir anda yok olması Edna’da değişik duygular oluşmasına sebep olmuştu. Tekrar Robert’i görmek Edna’yı mutlu etmişti. Ona, “Seni seviyorum, diye fısıldadı Edna, sadece seni; kimseyi değil ama seni. Beni hayat boyu süren, aptal rüyamdan uyandıran sen oldun” der (Chopin, 2008: 205). Gerçekten de Edna’nın hayatına Robert’in girmesiyle eskiye dair sorgulamadığı, bastırdığı, ona dayatılan ne varsa hepsini sorgulayıp, gün yüzüne çıkardı; o, Robert sayesinde sorumlulukları, kuralları sırasıyla reddetti ve kendi özüne dönüp, kendi mutluluğu için bir şeyler yapmaya çalıştı. Fakat arkadaşı Madam Ratignolle’ün hamile olması ve onun doğum sahnesi Edna’yı gerçekten derinden

etkiledi. Bir ara arkadaşı Madam Ratignolle'ün doğumu için Robert'i evinde bırakıp, arkadaşına destek olmak amacıyla ona yardıma gitti ama gitmeseydi bu onun için çok daha iyi olurdu. Sandra Gibert'a göre, "Doğum sahnesi Edna'nın duygularını hissizleştirdi; kendisini adadığı yeni yaşamını bulma uyanışı, gelip giden sayısız, çok miktardaki ruhlara eklendi" (Gilbert, 1983: 57). Doğum sahnesinde Madam Ratignolle'ün Edna'ya anne olduğunu hatırlatması başarıyla sonuçlanmıştı. Bir de kulağına fısıldayarak: "Çocuklarını düşün, Edna. Ah çocuklarını düşün! Onları anımsa" (Chopin, 2008: 210). Edna, bu sözlerin ardından eve döndüğünde Robert'in ona bıraktığı notla karşılaşır. Robert, notta "Seni seviyorum. Elveda... Çünkü seni seviyorum" der son olarak (Chopin, 2008:212). Robert zamanla sorumluluklarını istediği gibi göz ardı edemeyeceğini fark eder ve geri döndükten sonra Edna ile ilişkisini bitirir.

Edna tam bir insan olarak evrendeki yerinin farkına varmaya, bir birey olarak iç ve dış dünya ile ilişkilerini anlamaya çalışırken ve yeni bir kimlik arayışı içinde daha bağımsız hareket ederken bir anda bu iki olay onu tekrar geriye götürür. Edna, geleneksel anne ve eş konumuna, kadının biyolojik yazgısına başkaldıramaz. Anne kimliğiyle yeni kimliği ister istemez çatışır. Edna'nın bağımsızlık özlemi çocukları yüzünden gerçekleşmemeye yazgılıdır. Annelik içgüdüğü bir anda baskın çıkmıştır. Bütün bir gece süren iç hesaplaşması sonucunda çocuklarına sorumsuzca davranamayacağına karar verir; ancak onların ruhunu, benliğini tutsak etmelerine de izin vermez.

Edna, toplumdan, normlardan uzaklaşıp ıssız bir adaya kaçabileceğini fakat sonsuzluğa kaçamayacağını fark eder. Ona dar gelen ruhunun üzerindeki et, kemik ya da elbiseleri değil, ona dar gelen kendi bedenidir ve ondan kurtulmaya çalışır. Özgürlük ve kaçışın sembolü olan okyanus kendi özünü fark etmenin de kaynağıdır. Tekrar buraya, yani okyanusa, dönmüştür. Jung teorisine göre okyanus "yaşamın, ruhsal gizem ve sonsuzluğun, ölümün ve yeniden doğuşun, zamansızlık, ebediyet ve bilinçaltının anasıdır" (Guerin, 1993:158). Okyanusa dönüşü kendi özüne dönmesine, yeniden doğuşuna işarettir. "Denizin sesi baştan çıkarıcıdır; ruhu bir süre yalnızlığın uçurumlarında gezinmeye içe dönük düşüncelerin labirentlerinde kaybolmaya durmadan fısıldayarak, feryat ederek, mırıldanarak çağırır. Denizin dokunuşu duyumsal, bedeni yumuşak ve sıkıca kucağına alır" (Chopin, 2008: 76). Okyanus sahnesinde bir yandan okyanusta yüzmeyi başarırken diğer yandan kendi varlığının farkına varmaya başlar. Okyanus, bedenini kontrol edebildiğini fark

etmesine yardımcı olur. Okyanus, aynı zamanda ruhsal özgürlüğünü kazanmasını sağlayacaktır. Okyanus sahnesinde de Edna'nın ruhsal değişiminin her anına tanık oluruz.

Denizin sesi çekici; asla sona ermeyen, fısıldayan, ruhu yalnızlığın tenhaliğinde gezinmesi için çağırıyor. Edna açıldı, daha çok ilerledi... Köpüklü dalgalar beyaz ayaklarına kıvrıldı ve yılanlar gibi bileklerine dolandı ama devam ediyordu, küçük bir çocukken ucu bucağı olmadığına inandığı çimenliği geçtiği günü düşünerek devam ediyordu. (Chopin, 2008: 215, 216)

İlerledikçe aklından Leonce'u, çocuklarını geçirdi. Onlar hayatının bir parçasıydı ama sahibi değildi. Ardından Robert ve geride bıraktığı notu aklına geldi. Sevdiği erkek, olağandışı bir kadını anlamayacak kadar sıradan bir erkektir. Edna bir şeyin daha farkına varır. Çok sevdiği Robert bile anlamsızlaşacak, bir dizi âşığı olacaktır, çünkü aşk ebedi değildir, uçucu bir cinsel çekicilikten ibarettir. Bu yüzden Edna daha önce hiçbir kadının gitmediği yerlere kadar yüzmek ister ve geri dönmemesine körfeze açılır; çünkü artık tek çıkar yol budur.

Edna'nın cinsel ve toplumsal özgürleşmesi saygı duyulan ahlakın kurallarına uygun değildir. O gelenek ve otoriteden kaçmaktadır ve bunu başarır. O “yaşamın daha derininde akan gizli eğilimleri görmek ve kavramak için kendi gözleriyle bakmaya başlamıştır” (Chopin, 2008: 187). Edna, ona yüklenen sorumluluklardan vazgeçer; ailesini bir kenara bırakır, cinsellik de onu tatmin eden bir şey değildir. Edna bu bağlamda toplumdan değil, toplumsal olan her türlü sorumluluktan uzaklaşıp kendi varlığını bulmak için çaba sarf eder. Onun arayışı uhrevi bir arayıştır.

“Varoluşçuluk, insanın dünyadaki varoluşunu somutluğuna ve sorunluluğuna ağırlık vererek yorumlayan felsefe görüşlerinin ortak adıdır. Varoluşçu düşünceye göre, varoluş her zaman tek ve bireyseldir. Öncelikle varoluş sorununu içinde taşır ve dolayısıyla Varlık'ın anlamının araştırılmasını içerir (*Ana Britannica*, Cilt 21: 536). Edna'nın isyanı ve özgürlüğü için yapmış olduğu çıkışlar kendi varlığını da sorgulamasına sebep olur. Onun tepkileri kendi hayatını biçimlendirme konusunda gücünün olduğuna vurgu yapmaktadır. Ancak ataerkil toplum böyle olağandışı bir kadını kabul etmemektedir. Romandaki diğer erkekler gibi Bay Pontellier de, sıradan bir erkek olarak, Edna'nın duygularını anlayamaz. Evine dair ve

toplumsal sorumluluklarını inkâr eden Edna, çocuklarına bakan anne ve kocasına tapan eş rolüne meydan okumaktadır. Bu durum aynı durumdaki bütün kahramanların başına gelen kaçınılmaz sonun onun da başına gelmesine yol açar:

Edna, onu bir anne olarak sadece yaptığı işle değerlendiren, kadınlardan en büyük beklentisi kendisini feda etmesi ve geri plana çekmesi gereken bir dünyaya dönmeyi reddeder. Bu düşüncenin her tarafına yayıldığı ve kaçınılmaz olduğu, önlenemez biçimde Edna'nın düşüncesini bile tahrif ettiği, bir dünyaya dönmeyi reddeder. Edna için, ideal olarak, annelikten daha önemli bir gerçek vardır. Bununla gerçeklikte karşılaştırıldığında annelik, Edna'nın başından atması gereken başka bir sanrıdır. Nihai gerçek, yani daha büyük gerçek, anneliğin toplumsal, ahlaki ve hatta biyolojik zorunluluklarıyla birlikte var olamaz. (Dyer, 1993:105)

Bir kadın, anne ve eş rollerini üzerinden attığı takdirde kendisi için yaşayabilir, kendini geliştirebilir. Kadın kendini geriye çekip, kendi isteklerini ikinci plana attığı takdirde kendi gelişimini durdurur. Eşi ve çocukları için yaşamaya başlar. Bu da kadınların eşleri ve çocukları tarafından sömürülmesine yol açar. Edna, bu sömürüye dur demek ister ve toplumun dayatmalarını bir tarafa iter. Edna bütünüyle kadın yaşamının özüne isyan eder ve burjuva çekirdek aile yapısının kadını yerleştirdiği hapishaneden kaçmak ister. Yusuf Atılgan'ın dediği gibi, “Bazı kadınların düşünmeye vakti de, mecali de yoktur. Yaşar giderler. Ben ne yapıyorum demeden, niye evlendim demeden, niye yaşıyorum demeden olur biter her şey” (Maksudyan, 2014). Edna ise varoluş nedenini sorgular, dünyevi tatminleri yaşamış ve hepsinin gelip geçici olduğuna inanmış biri olarak tıpkı küçüklüğündeki gibi uçsuz bucaksız tarlanın içinde yürür gibi kendini körfezin derinliklerine bırakmıştır.

3.2. Seviyye Talip

Seviyye Talip, Halide Edib Adıvar'ın 1910 yılında İstanbul'da yayımladığı bir romandır. Yazarın ilk eserlerinden birisi olan bu roman, bir kadının kocasını terk ederek

sevdığı erkekle yaşamasını konu alır. Roman, birinci tekil kişi tarafından (Fahir) anlatılmıştır. Roman, kadının kamusal alanda varoluş özlemini, onun özne olma çabasını ön plana çıkartarak ele almaktadır. Seviyye, kocası Talip bey'den boşanmış, Macar asıllı piyanist Cemal bey'le yaşayan bir kadındır. Macide ise önceleri mazbut bir ev kadını olmasına rağmen, İngiltere'den dönen kocası Fahir'in artık kendisini beğenmediği hissine kapıldığı anda hummalı bir şekilde Batılılaşma çabası içine girer. Macide, önceleri kadın ve erkeğin bir arada bulunduğu toplantılara bile gitmek istemezken, bir anda kitap okumaya, piyano çalmaya, kendisine çeşit çeşit elbise yaptırmaya başlaması, dış görünüşe ilişkin çabalar gibi göstermesi, ilginç bir şekilde Macide'nin öznel bir kimlik geliştirmesine neden olur. Öyle ki Macide, kocasından ayrılıp piyano hocasıyla nikâhsız yaşamaya başlayan Seviyye'nin hikâyesini duyduğunda, “aşk en yüksek nikâhtır” diyerek, bu ilişkiyi benimsemediğini belirten kocası Fahir'e karşı çıkacak noktaya gelir (Adıvar 1967: 46). Macide'nin bu tutumu karşısında telaş içine düşen Fahir, karısının değişmesini istemekle ne kadar iyi bir iş yaptığını sorgulamaya başlar. Önceleri karısının Batılı kadınlar gibi olmasını istediğini dile getiren Fahir'in, Macide'nin kendisine karşı geldiğini gördüğü ve hâkimiyetini kaybedeceğini hissettiği noktada kadınların değişmesine karşı çıkması, Tanzimat romanlarından bu yana seslendirilen kadın özgürlüğü sloganlarının arka planını gözler önüne sermektedir. Batılılaşma konusunda sağlanan mutabakat, konu kadınların egemenliğe başkaldırmaları noktasına geldiğinde kolaylıkla bozulabilmektedir.

Fahir'in görüşleri, “ideal kadın”ı, kendisini vatana hizmet etmek için “iyi eş” ve “iyi anne” olarak ortaya koyması beklenen bir kadın olarak somutlaştırmaktadır. Macide, uzun uğraşlar sonucu böyle bir kadına dönüşür. Buna rağmen Fahir, karısı Macide'den uzaklaşır ve Seviyye'ye tutulur. Bu tutkunun bileşenlerini cinsel itkiler oluşturmaktadır; Seviyye'nin güzelliği, “tehlikeli bir güzellik” (Adıvar 1967: 55) olarak tanımlanırken Macide bu tutkunun gelişimi sürecinde bir anne, bir arkadaş konumuna geçer. Macide'nin Fahir'e karşı savunduğu görüşleri, Seviyye bütün bir topluma karşı savunmak zorundadır; ancak, adı aile toplantılarındaki fısıltılı konuşmalarda geçen, nikâhsız olduğu öğrenilince yaşadığı evlerden çıkartılan Seviyye de sonunda birlikte yaşadığı adamla evlenerek bu tatsız konunun unutulmasını sağlamaya çalışır gibidir. Seviyye gibi sıradışı bir kadın için bile, kendi kararlarını almanın en son noktada,

seçtiği adamla evlenmek anlamına gelmesi, kadınların toplumsal kurallar karşısındaki çaresizliğini ve kendileri için belirlenen alanın sınırlarını bütün açıklığıyla gözler önüne sermektedir.

Nükhet Esen, “Seviyye Talip’te Kadın Yazarın Sesi” başlıklı yazısında Adıvar’ın ikircikli tutumunu gözler önüne serer (Esen, 1998: 13-15). Yazarın, romanlarında kadın kimliğini ancak “annelik”le, “vatanperver”likle veya “evlilik”le destekleyerek belirgin kılması, kadınların cinsel kimliklerinin yok sayıldığının, ya da bu kimliklerin ancak “annelik,” “eş” gibi görevlerin içinde eritilerek meşrulaştırıldığının bir kanıtıdır. Her ne kadar, fiziksel güzelliği, cinsel çekiciliği imleyen simgelerle anlatılsa da, Seviyye de kocası Cemal karşısında şefkatli eş konumundadır; romanın sonunda Cemal ile evlenmesi de Seviyye’nin meşru konumunu pekiştirmektedir (Erkol, 2011: 161,162).

3.2.1. Seviyye Talip Romanında Kadının Özgürlük Arayışı ve Sosyal Statüsü

Halide Edib Adıvar’ın yazdığı *Seviyye Talip* romanında o günkü toplumun genel değerlerini kabul eden, onları savunan bir ses var. Ama bu görüşlere özellikle kadınlar konusunda bazı yenilikler öneriliyor. Romanın başında Fahir’in eşi Macide anlatılırken geleneksel kadın tipine eleştiri getiriliyor. Örneğin,

Çok zaman Macide’nin bu sessizlik veren, uysal biraz da dümdüz görünüşünden başka bir kişiliği var mı diye düşünmüştüm. Fakat hayır! Onlar öyle genç kızlardır ki, gazete okuyabilecek, mektup yazabilecek kadar okur, yazarlar; sonra bütün zamanlarını ev hayatına ayırırlar. Onlar için en tabii şey dikiş dikmek, ortalık süpürmek, yaygıları temiz, düzgün bulundurmak, ortalıkta döküntü bırakmamaktır. Bunlar küçük görülecek şeyler değildir. Fakat onların bu kadınlıklarında bir erkeği sıcak kucağına koşturacak bir şey yoktur. Ne köşelerde gülümseyen bir iki çiçek, ne de temiz, güzel, sizi anlamaya, sizi eve ısıdırmaya hazır bir kadın görebilirsiniz. O daha arkasından iş entarisini çıkarmaya vakit bulmadan, siz eve gelirsiniz. Siz ona fikirlerinizden söz ederken onun kuruntulu gözleri konsolun üzerinde toz arar. (Adıvar, 1987: 12)

Maalesef kadına atfedilen ev kadını rolü onu öylesine köreltmıştır ki, kadın ev işlerinden, çocuklarına bakmaktan, okumayı ancak gazete okumayı bilecek kadar kullanabilmekte ve yazmayı da mektup yazmak gibi sınırlı bir alanda, ihtiyaç doğrultusunda kullanmaktadır. Onun haricinde kendi kişisel gelişimi için kitap okuma ya da birikimiyle kitap yazma, bir görüşe sahip olup, fikir paylaşımında bulunma, kadının sahip olduğu engellerden dolayı çok güçtür.

Tanzimat romanlarının çoğunda, Avrupa ve Amerika’da Osmanlı kadınının, erkeğinin bir eşi değil, adeta onun cariyesi olduğuna inanıldığı dile getirilir. Bununla beraber Osmanlı kadınının hiçbir hukukunun olmadığı da Batılıların zihinlerine yerleşmiştir. Ahmet Mithat Efendi başta olmak üzere pek çok yazar, kadına haklarını öğretmeye çalışır. (Karabulut, 2013: 51)

Çünkü hak ve hukuk konusunda sıkıntı çeken Türk kadını, sosyal hayata girme de sıkıntı yaşamaktadır. Maalesef Doğulu kadın evine bakmakla görevlendirilmiştir. Hâlbuki 19. yüzyılda Avrupalı kadınlar sosyal hayatın her sahasında görülür.

Geleneksel kadın tipinin hemen ardından kadına yeni bir anlayışla bakmayı gerektirecek “arkadaş kadın” kavramı öne sürülüyor. Erkekler için, “Bir kısmı kadını esir yapacak, öbür kısmı ona süslü bir oyuncak gözü ile bakacak. Eğer kadına arkadaş ve gelecek neslin biricik annesi ve eğiticisi diye bakanlar ve onları o surette yetiştirmek isteyenler varsa bunlar azınlıktadır” (Adıvar, 1987: 14). Burada Halide Edib, kadına Tanzimat’tan beri gelenekselleşmiş bir bakışın beklentisi olan “gelecek neslin biricik annesi ve eğiticisi” değerlendirmesini yeniden üretiyor ki, romanın sonunda ideal kadın tipine yaklaşan Macide bu kimliğe bürünecektir. Halide Edib diğer romanlarında olduğu gibi *Seviyye Talip* romanında da kadının anneliğini öne çıkarır. Macide’nin oğluna bakmak ve ev işi yapmak dışında sosyal bir hayatı yoktur. Gittiği bir tiyatrodaki oyundan bahsederken oraya bir komşunun ısrarıyla gittiğini öğrenmek sürpriz değildir. Fahir, Macide’nin güzelliğine saygı duymakla birlikte ciddi konularda neden cevap veremediğine veya konuşamadığına anlam verememektedir. Macide anlamadığından veya aynı fikirde olmadığından mı böyle davranmaktadır, Fahir bunu anlayamamaktadır. Ama gerçek şu ki, o günün şartlarını da göz önünde bulundurursak Macide kendini kendisinin haricinde her şeye adanmış. Adadığı kişilerin başında oğlu, halası, sonrasında Londra’dan dönen eşi Fahir gelir. Eğitim konusunda da yeterli donanımı yoktur. Evde

olduğu süre içerisinde ev işleriyle uğraşmakta, çocuklarıyla ilgilenmektedir. Macide'nin annesi yoktur; bu sebepten dolayı onu halası yetiştirmiştir ve birlikte oturmaktadırlar. Tüm bu işlerinin üstüne bir de halasının baskısını hissetmektedir. Halasının Macide'nin üzerinde baskı kurduğunu Fahir'in Londra'dan dönüşü sırasında anlıyoruz. Macide, Fahir'i ilk gördüğünde tereddüt etmeksizin kocasına koşmak yerine halasına seslenir. Halasının izin verdiği anlamına gelen bakışıyla bahçede kocasına sarılır. Üç yıl aradan sonra gelen buluşma, sevgisini bile içinden geldiği şekilde gösteremeyen kadının durumu hakkında çok şey söylemektedir. Halasının sözleri her şeyi çok açık biçimde açıklamaktadır: “hürriyetten kadınlara ne oğlum, erkekler düşünsün.” (Adıvar, 1987: 15) O zamanda Osmanlı toplumunda kadın, haklarını sorgulamamakta, bireysel olarak kendi istekleri neler onu dahi hiç düşünmemektedir.

Romanda geleneksel evlilik tarzına yöneltilen eleştirileri de görmemiz mümkündür. Fahir, eşi Macide ile annesinin isteği ile evlenmiş olduklarını anlatır ve ardından ekler: “Fakat bugün anladığım sıtmalılı aşka tutulmaktan ne kadar uzaktık” (Adıvar, 1987: 61). Ardından da bu durumu kadın bakış açısıyla değerlendirir.

Fakat yazık! Dört yıllık ev kadını ve bir anne olan bu kadın, bir gün mutluluk rüyasından uyanarak, kocasının soğuk ve yorgun dostluğundan, koruyan şefkatinden fazla bir şey istemeyecek miydi? İlk gençliğini, bütün his hazineleri ile kendisine bıraktığı adamın ona hayatı bütün şiddeti ve istekleriyle yaşatmadığını anlayarak eyvah demeyecek miydi? (Adıvar, 1987: 61- 62)

Burada Fahir'in anlatıcı olmasına rağmen, arkada Halide Edib'in sesi açıkça duyulmaktadır. Bu, bir kadının duyguları göz önünde bulundurularak yapılan bir değerlendirmedir. Macide görücü usulü ile evlendirilmiş, ardından çocuk sahibi olmuş, halasının yönlendirilmesiyle düşünmeden, baskı altında yaşayan bir kadındır. Macide romanın başında oldukça tutucu bir insandır. Örneğin bir gün arkadaşlarıyla bir araya gelmek isteyen Fahir, eşini de yanında götürmek ve toplum içine sokmak ister; buna karşılık Macide'nin cevabı:

Bak sana söyleyeyim Fahir! Ben bir Türk kızıyım. Senin gibi İngiltere'de bulunmadım. Frenk karıları gibi öyle açık saçık yabancı erkeklerin yanına çıkamam. Sana kim yabancı erkek yanına çık, diyor? Numan benim kardeşim gibi de onun için söylüyorum. Hem onun karısı da benim yanıma çıkacak da...

Macide kızgın bir davranışla karşılık verdi: O isterse çıksın. Kim bilir, nasıl şıllık şey! Yeni hürriyet kadınlarından olacak... Ben Türk kızıyım, Müslüman kızıyım. Öyle şeylere gelemem der. (Adıvar, 1987: 21)

Buradan Macide'nin görüşleriyle kadının kendini eve kapattığını ve sınırlı bir alanı olduğunu ve ataerkil değerlerin içselleştirildiğini anlayabiliyoruz. Sosyalleşen ve verilen yemeklere eşleriyle gelen kadınların hoş karşılanmadığını görüyoruz. Hâlbuki Halide Edib, *Seviyye Talip*'te "kadının kamusal alanda varoluş özlemini, onun özne olma çabasını ön plana çıkartmak ister (Erkol, 2011:161).

Fakat Macide sonradan İngiltere'den dönen kocasının onu beğenmediğini düşünür; zamanla Batılılaşma çabası içine girer ve kendisini geliştirmek için devamlı okur, piyano çalmaya başlar, yeni elbiseler diktirir. Modern bir kadın olmaya çalışır. Macide, sadece dış görünüşünü değiştirmekle kalmaz aynı zamanda öznel bir kimlik de oluşturur. Fakat bu değişim başta Fahir'in isteği ile olmuş bir değişimdir. Burada Macide'nin kişiliğindeki değişimi, çevresine uyum sağlamaya çalıştığını, yenilikleri öğrenme çabasını, gelişime ve Batılılaşma konusuna ayak uydurmaya çalıştığını görüyoruz.

Romanda Seviyye ile sevgilisi Cemal'in yasak aşkı da bir başka konudur. Seviyye evliyken başka bir adamla birlikte aşk yaşamakta olduğu konusunda dedikodular dönmeye başlar. Bunun üzerine Fahir ve Macide'nin yakın dostları Numan onlara bu dedikoduların ardındaki gerçeği anlatıyor: Seviyye on altı yaşında, seviyorum sanarak boş kafalı, duygusuz bir adamla evlendi... On iki yıl bu adamla yaşadı. Hiçbir kadın Seviyye kadar kocasına bağlı olamamıştır... Fakat bir gün, bu uzun uykudan uyandı; kocasının kişiliği onu yaşatmak için yetmiyordu... Kaç yıldır müzik öğretmeni olan Cemal'i sevmiştii... Kocasına bir gün açık ve mert bir dille kendisini artık sevmediğini, aralarında karı kocalık hayatı mümkün olamayacağını söyleyerek, dostça ayrılmalarını rica eder. Kocasına buna karşı gayet kaba tehditlerle karşılık verir... Seviyye soğukkanlılığını hiç bozmadan, ilk fırsattan yararlanarak babasının yanına döner. Seviyye babasının yanında altı ay, sessiz ve sakin bir hayat geçirdi. Sonra gençliği ve herkes gibi yaşamak hakkı adına başkaldırdı. Eğer kocası kendisine hürlüğünü geri vermezse, sevdiği adamla yaşayacağını, vicdan bakımından kendini serbest saydığını yazar kocasına... Sonra babasının evinden ayrılır ve Cemal ile birlikte yaşamaya başlar...

Fakat Seviyye’de kendi doğruluğuna inanan sağlam bir kanaat var! O evliliğin sadece aşk üzerine kurulacağı iddiasındaydı. Seviyye, kocası Talip beyle evlendiğinde ona âşık olduğunu zannetmişti. Talip bey o zaman Sultani’de (Galatasaray) öğretmendi. Operayla ilgilenen, sahnelenen oyunları çok iyi bilen biriydi. Seviyye Talip de en az eşi kadar bu konulara hâkimdi. Talip beyin bilgili olması onun hoşuna gidiyordu. Fakat bir taraftan müziği ile Seviyye’nin ruhunun derinliklerine inen müzik öğretmeni Cemal vardı. Seviyye şarkıları ile ona eşlik ederdi. Seviyye ve Cemal evlilik dışı bir ilişki yaşamasına rağmen, toplumsal anlayışın dışına çıkma cesareti göstermelerine rağmen romanın sonunda Seviyye’nin Cemal ile evlenmesi Seviyye’nin meşru konumunu pekiştirir. *Seviyye Talip*’in Seviyye’si ile *Uyanış*’ın Edna’sı evlilikleri konusunda birbirine benzer. İki karakter de eşlerine âşık olduğunu zanneder; fakat evlendikten sonra evliliğin onların yapısına uymadığını ve eşlerine olan bağlılık ve aşkın geçici olduğunu fark ederler. Edna için başlangıçta bile pek aşk yoktur aslında. O sadece iltifatlar ve ailesine—özellikle babasına karşı çıkmak—için evlenmişti.

Toplumca suçlanan ve o günün koşullarında oldukça sıra dışı bir şey yapan Seviyye Talip bir erkek kahramanın ağzından oldukça olumlu anlatılıyor. Burada Halide Edib’in sesini duymamak mümkün değil. Üstelik eskiden aşırı tutucu olup sonradan kendini geliştiren Macide bile Seviyye’yi onaylıyor. “Aşk en yüksek nikâhtır. İki kişiyi ondan başka bir şey bağlayamaz” (Adıvar, 1987: 46). Seviyye bireyselliği için mücadelesiyle ön plana çıkmaktadır. Kendisine yönelik ikiyüzlü davranışları ve önyargılı fikirleri asla kabul etmemekte, hem kendisinin hem de diğer kadınların elini kolunu bağlayan geleneklere başkaldırmaktadır. Dürüst bir kadın olarak kocasına artık onu sevmediğini, müzik hocası Cemal’i sevdiğini itiraf eder. Kocası boşanmayarak güçlük çıkarır. Seviyye, bu yasak ilişkiden ötürü yaşadığı çevreden kovulur. “Evlilik bağı olmadan sevdikleriyle yaşayan kadınlar ahlaksız olarak değerlendirilmektedir. Bu da erkeğin iftiralarına maruz kalan kadınlara yönelik hoşgörüsüzlüğün bir sonucudur (Kocaçay, 2011: 78). Seviyye’nin de özgürlük arayışı sessiz ve sakindir. “Aslında zayıf olan, saçmalayan, ahlaka aykırı davranan Fahir’dır. Seviyye ve Macide ne istediklerini bilen, ahlaken sağlam, güçlü kadınlardır” (Esen, 2010: 145). Ayrıca kendisine başka bir özgürlük sağlayan müzik özgürlüğü de vardır. Piyanosunu çalarken içinden geçen duyguları çok güzel bir şekilde dışarıya ifade edebiliyordu.

Seviyye'yi, Kate Chopin'in yazdığı *Uyanış* romanındaki Edna Pontellier karakteriyle karşılaştırmak mümkündür.

Kısaca belirtecek olursak, Bayan Pontellier evrende insan olarak yerini anlamaya ve bir birey olarak kendi içindeki ve etrafındaki dünyayla ilişkilerini fark etmeye başlamıştır. Bu belki de yirmi sekiz yaşındaki genç bir kadının ruhuna çöken ve ağırlığı insanı sıkan bir bilgelik gibi gözükebilir. Muhtemelen Kutsal Ruhun her kadına lütfetmekten mutluluk duyacağı bilgelikten daha fazla. (Chopin, 2008: 177)

Seviyye de Batı kültürü ile yetişmiş, sıradışı, güçlü bir kadındır. O da tıpkı Edna gibi yanlış evlilik yapmış, kendisini asla anlamayan ve ruhunun inceliklerine nüfuz etmeyen bir kocaya sahiptir. İyi bir eğitim görmüş, yabancı dil bilen, modern görüşlere sahip, bulunduğu toplumda varolmak için çaba sarf eden, hakları için mücadele eden bir kadındır.

Bayan Pontellier ve Seviyye Talip özgürlük mücadelesini verirken arkalarında onları engelleyen çoğu şeyi bıraktılar. İkisinin de özgürlük arayışının eğitimli insan olmanın verdiği bir sonuç olduğu açıktır. Seviyye, hayatını sanatına saygı göstermeyen eşiyle değil, sevdiği, hayata aynı bakış açısıyla bakan erkekle paylaşmak istemektedir. Seviyye'nin tersine Macide ise halasının istekleri doğrultusunda yaşayan, kararlarını ona göre alan, sonrasında İngiltere'den dönen eşi Fahir'in dediklerini ve isteklerini yerine getiren itaatkâr ve geleneksel bir kadinken, müziğe olan ilgisini fark eder ve kendini o yönde geliştirmeye çalışır. Çeşitli kitaplar okur. Okudukça bilgisi artar ve ufkü genişler. Böylece yavaş yavaş oğlu Hikmet'i ve eşini ihmal etmeye başlar. Kendisinde var olan sanatçı yönü fark ettiğinden beri annelik rolünü bir tarafa koyup sanatçı yönünü geliştirmeye çalışır. Zamanının çoğunu müziğe ayırmak amacıyla, Hikmet'i normalden daha erken uyutmaya çalışır. Ancak Macide'nin özgürlük arayışını Seviyye'ninki ile karşılaştırdığımızda epeyce yüzeysel kalmaktadır. Macide, çocuğundan da eşinden de hiçbir zaman kopamamıştır. Macide'yi eşi Fahir'in ölümünden sonra kendini oğlunun yetişmesine ve eğitimine adanmış bir anne olarak görürüz. Annelik rolü ve çocuklarla ilgilenme söz konusu olduğunda, Macide'yi *Uyanış* romanındaki Madam Ratignolle ile karşılaştırabiliriz. İkisi de çocuklarına düşkündür ve annelik rolünü önemser, gelenekleri bırakmazlar. Annelik rolü her şeyin çok üstündedir. Macide ve Madam Ratignolle için

aile kavramı da oldukça önemlidir. Örneğin özgürlüğünü kaybetme uğruna da olsa Macide, onunla ilgilenmeyen kocasını asla terk etmez; Madam için ise ailecek Büyük Ada'ya yazın gitmeleri, ya da bütün organizasyonlara eşiyile gitmesi büyük önem taşır.

Edna ise mücadelesi için bir gün Madam Ratignolle'e şöyle der, "Önemsiz şeylerden vazgeçerim; paramdan vazgeçerim, çocuklarım için hayatımı feda ederim; ama kendimden vazgeçemem. Bunu daha fazla açıklayamam. Bu daha yeni kavramaya başladığım ve bende yeni açığa çıkan bir şey." Bayan Ratignolle neşeyle "Önemli derken neyi dediğini veya önemsiz diyerek neyi kast ettiğini bilmiyorum. Ama çocukları için hayatını feda edecek bir kadın bundan daha fazlasını yapamaz. Senin İncil'in sana öyle yapmanı söylüyor. Bundan daha fazlasını yapamayacağından eminim" der. "oh, evet yapabilirsin" diyerek Edna gülerek yanıtlar" (Chopin, 2008: 124). Evli bir kadın olan Edna, varoluşsal tanımlayıcılar olarak görülen evini, eşini, çocuklarını terk etmiş; birey olmak için uğraşan, bu uğurda yalnız başına yürümeye çalışan, benliğini hiçbir şeye değişmeyen cesur bir kadındır.

Edna'nın kendini keşfetme ve uyanış süreci Seviyye'nin kendisinin farkına varma mücadelesine benzemektedir. Edna'ya bu uyanışta Matmazel Reisz'ın müziği eşlik eder; Seviyye Talip'e de müzik öğretmeni Cemal yardımcı olur. İkisinin arasındaki fark, Edna uyanışını Matmazel Reisz'ı dinleyerek gerçekleştirirken, Seviyye Talip piyano çalar ve kendi müziği ona eşlik eder. Müzik, ikisinin ruhunu harekete geçiren önemli bir unsurdur. İkisi de kendi farkındalığına vardıldıktan sonra özgürlük ve arzularının peşinden koşmuştur. Kreole ve Osmanlı toplumuna baktığımızda, Kreole toplumunda kadınların geleneklere uymaları beklenir; fakat Osmanlı'daki gibi kadınlara uygulanan büyük bir baskı yoktur. Osmanlı'da, kadınlardan çekingen davranmaları, iffetli olmaları, kamusal alanda pek boy göstermemeleri ve sosyal hayatta çok ön planda olmamaları beklenirdi. Batı'da feminizm daha geniş bir kitleye hitap etme olanağı bulmuşken; Osmanlı devletinde feminizmden söz etmek mümkün olmamakla birlikte kadın hakları konusu çok dar bir çerçevede kalmıştır. Bu durum Cumhuriyet ile birlikte biraz daha değişim olanağı bulmuştur. Edna'nın kocası ve çocuklarıyla geçirdiği yaz tatili ona kendini tanıma fırsatı verir. Özgürlük ve arzuları hakkında, hayattan ne isteyip ne istemediği konusunda çok şey öğrenmiştir. Kocasından farklı bir insan olan Robert'i seçmesi bile onun seçim özgürlüğünü ve bağımsızlığı hakkında nelerden

vazgeçebileceğini gösterir. Seviyye de aynı şekilde kendisini anlamayan bir eşin yerine müzik hocasını tercih eder. Etrafındaki insanların ne düşündüğünü umursamadan kalbinin sesini dinler. Aslında her iki kadın için esas olan şey seçme özgürlüğüdür. Fakat kimi zaman özgürlük arayışları bu kadınlar için olumsuz sonuçlanır. Örneğin, Edna'nın özgürlük arayışı kendini keşfedip yeni kimlik elde ettiği anda hayatının son bulmasıyla biter; Seviyye ise eşinden ayrılıp babasının yanına yerleşir; sonunda sevgilisi Cemal ile evlenir. Bu iki romanda da görüldüğü gibi, romanın sonunda kadınların ölmesi ya da evlenmesi kaçınılmaz bir sonudur.

Sonuç olarak, *Seviyye Talip* romanında iki farklı kadın türü görmekteyiz. Aslında ikisinde de Halide Edip'ten bir parça bulmamız mümkündür. Kocasından boşanmadan önce kendi varlığının farkında bile olmayan Halide Edib'e benzeyen Macide ile yazar olup, kendine güvenen, özgürlüğüne kavuşan Halide Edib'e benzeyen Seviyye karakteri o zamanın kadına bakış açısını gösteren örneklerdir. Kate Chopin de *Uyanış* adlı öyküsünde kahramanı Edna'yı sorgulamaz; Edna Pontellier topluma ters düşen davranışlarından ne utanç ne pişmanlık duyar.

SONUÇ

Halide Edib'in *Seviyye Talip* ve Kate Chopin'in *Uyanış* adlı yapıtlarının ele alındığı bu incelemede, kadın karakterler ile her iki toplumda kadının yeri feminist eleştiri yöntemiyle karşılaştırılmıştır. Farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerde yaşayan iki yazarın kadına bakışını, farklı toplumlarda kadınların yerlerini ve rollerini, her iki toplumun kadına yüklediği sorumlulukları göstermektedir.

Bu incelemede, Halide Edib'in yapıtının tercih edilmesinin nedeni hem Seviyye hem de Macide karakterlerinin yazarın kendi hayatından kesitler barındırmasıdır. Kocasından boşanmadan önce kendi varlığının farkında bile olmayan Halide Edib'e benzeyen Macide ile yazar olup, kendine güvenen Halide Edib'e benzeyen Seviyye karakteri ile o zamanki toplumun kadına bakışını göstermiştir. Diğer bir taraftan Kate Chopin'in mutlu bir hayatı olmuştur; ancak, aynı zamanda, aile ve özel hayatında çalkantılar ve sarsıntılar yaşamıştır. *Uyanış* adlı romanını kurgularken yazarın, gerek kendi hayatından gerekse hayatı boyunca karşılaştığı insanlardan ilham aldığını, çevresinde olup bitenlere kayıtsız kalmadığını ve erkek egemen düzen tarafından bastırılan kadınların gerçekte elde edemedikleri hayatları yazın yoluyla onlara sağlamak istediğini görüyoruz. Kahramanı olan kadın karakteri Edna'yı dönemin koşulları ve içinde bulunduğu Kreole toplumunun kuralları ve özellikleri çerçevesinde, evlilik, annelik, özgürlük arayışı gibi kavramlarla şekillendirmiştir. Görüldüğü gibi incelemenin Halide Edib ve Chopin'in eserleri üzerine yapılmış olmasının nedeni benzer konuları ele almış olmalarıdır. 1910 yılında yazılan *Seviyye Talip* ile 1899 yılında yazılan *Uyanış* o yıllardaki kadınların yaşadığı sorunları, toplumun onlar üzerindeki baskısını, sorunları nasıl bir tavırla karşıladıklarını, yaşamlarına devam etme şekillerini bize açıkça gösterir. İki yazarın eserinde de kadın konusu ve sorunları yumuşak bir üslupla işlenmiştir. Chopin, eserlerinde dilin sade olmasına, olayların abartılı olmamasına ve kendi fikrini açıkça belli etmemeye özen gösterirdi. Adıvar ise Batı'da eğitim almış olmasına rağmen kadın konusunu eserlerinin bazısında yumuşak bir üslupla, toplumun genel değerlerinden aşırı sapmalar göstermeden işlemiştir.

Seviyye Talip'in ana karakteri Seviyye ile *Uyanış*'ın ana karakteri Edna farklı kültürlerde yaşamalarına karşın, ataerkil toplumun onlardan beklentileri hep aynı olmuştur. Onlardan iyi birer eş, fedakâr bir anne, sorumluluk sahibi ev kadını, daima itaatkâr olma, onlara verilenlerle yetinmeleri istenmiştir. Kendini gerçekleştirmek isteyen bir kadının bu dayatmalarla varlığını keşfetmesi, kendisi için bir şeyler yapması söz konusu değildir. Edna ve Seviyye yaşamlarının bir bölümünde bu rolleri uygulamışlar, ancak erkek egemen toplumun kendi özgürlüklerini kısıtladıklarını fark ettiklerinde, bu dayatmalara başkaldırma cesareti göstermişlerdir.

Her iki kadın karakter toplumun uyguladığı baskıyı üzerlerinden atmaya karar verdiklerinde hayatlarını kendi istedikleri şekilde yaşamaya başlarlar. Buna ilk olarak eşlerinin dediklerini yapmayarak, düşüncelerine önem vermeyerek ve eşlerinin haricinde sevdikleriyle cinselliği yaşamaları ve bunun sonucunda bu durumdan pişman olmamaları onların nelerden vazgeçeceğini gösterir. Bu durumu, toplumun kabul etmeyeceğini bildikleri için toplumsal normlarla kendi istekleri arasında kalırlar. Seviyye, eşini terk edip başta babasının evine gitse de sonra sevdiği kişi Cemal'in evinde kalmaya karar verir. Onun için toplumun, babasının kendisi hakkında ne düşündüğü umurunda değildir. Aynı şekilde Edna da Leonce ile ilişkisini bitirmeye karar verdiğinde küçük bir eve taşınmaya karar verir.

Özgürlük temasının *Uyanış*'ta denizle devam ettiği görülmektedir. Deniz, Edna'nın uyanışını göstermektedir. Deniz ile başlayan uyanış yine deniz ile son bulmaktadır. Edna, sonunda kendini denize bırakır. *Seviyye Talip*'te ise Seviyye'yi özgürleştiren müziği ve piyanosudur. Her çaldığında ve söylediğinde kendini ifade eder. Diğer taraftan her iki eserde yer alan erkek karakterlerde de benzerlikler görülmektedir. Seviyye'nin eşi Talip Bey, sevgilisi Cemal, Macide'nin eşi Fahir ile Edna'nın eşi Leonce ve sevgilisi Robert ataerkil düzenin birer parçasıdır. Özellikle Talip Bey ve Leonce eşlerine kendilerine ait bir eşya gibi davranırlar. Yeri geldiğinde onları aşağılamaktan çekinmezler. Toplum içinde sevgi ve saygı kendileri için çok önemli bir yer tutuyormuş gibi gösterebilirler de eşlerine çok saygı göstermezler.

On dokuzuncu ve yirminci yüzyıl kadınları için, birey olmanın, özgür olmanın, birinin eşi olmak dışında kendilerine ait kimliklerinin olmasının yaygın bir durum

olmaması kadının özgürlüğünü elde ettiği anda hayatını kaybetmesiyle açıklanır. Çünkü gerçekten özgür olmak bir kadının elde edemeyeceği bir durumdur. Sonuç olarak, bir kadın mutlak özgürlüğünü ya ölüm ile ya da evlenerek elde edebilir. Tıpkı Seviyye ve Edna da gördüğümüz gibi.

Halide Edib ve Kate Chopin, yapıtlarında yer alan benzerlikler ve farklılıklarla yaşadıkları toplumun birer portresini çizmektedirler. Her iki eserde de uyanışı gerçekleştiren kadın karakterlerdir denebilir. Erkeklerin de doğuştan baskın olmadığını, toplumun gelenek ve göreneklerinin onları şekillendirdiği gösterilmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada, bir Türk yazar ile bir Amerikalı yazarın kadına bakışı, her iki toplumun da kadından beklentileri ve onlara yükledikleri sorumlulukları, kadınların ise bu rollerden kurtulma mücadelesi irdelenmeye çalışılmıştır. İki eserde de aldatma, aşk, evlilik kurumu, cinsellik, yalnızlık, özgürlük gibi konular anlatılmakta ve sorgulanmaktadır. Bu sorunlar gerçek hayatta da vardır. Chopin ve Adivar gibi farklı kültürde yaşamış olan iki yazarın eserlerinde aynı konuyu işlemesi, farklı toplumlarda, kültürlerde yaşamalarına rağmen, kadının durumunun, yaşadığı zorlukların benzer olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adıvar, Halide Edib. “Yirminci Asırda Kadınlar.” *Mektep Müzesi*, nr. 1–3, 1 Mayıs–1 Haziran 1329/ 14 Mayıs-14 Haziran. 1913.
- Adıvar, Halide Edib. “Nereden? Üniversite Arkadaşlarıma.” *Akşam*, nr. 10956, 13 Nisan.1949.
- Adıvar, Halide Edip. *Seviyye Talip*. (3. Baskı) İstanbul: Bahar Matbaası. 1967.
- Adıvar, Halide Edib. *Yeni Turan - Raik'in Annesi*, (5. Baskı) İstanbul: Atlas Kitabevi. 1982.
- Adıvar, Halide Edip. *Sevviye Talip*. Atlas Kitapevi, İstanbul. 1987.
- Akın, Ayşe ve Demirel, Simge. “Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri.” *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi* 25 (4), 2003. Özel Eki, 268.
- Aksoy, Murat. *Basörtüsü Türban: Batılılaşma- Modernleşme, Laiklik ve Örtünme*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Aytemiz, Beyhan Uygun. “*Halide Edip Adıvar ve Feminist Yazın*.” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bil. Enstitüsü, 2001.
- Aytür, Necla. “Romancı Kate Chopin.” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. Cilt: 35. Sayı: 2. Ankara. 1991.
- Balcı, Burcu. “1990’lardan Günümüze Amerikan Sinemasındaki Tür Filmlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Irk Sunumları” İzmir: E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo- Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2006.
- Beauvoir, de Simone. *İkinci Cins*. çev. Bertan Onaran. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Payel y. 1993.
- Bensadon, NEY. trans. *Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları*. çev. Şirin Tekeli. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İletişim y. 1990.

- Berktaş, Fatmagül. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. (İlk Basım). İstanbul: Metis y. 1996.
- Bilge, Yunus. “Halide Edip’in Yedigün Dergisindeki Yazılarında Kadına Bakışı.” *International Journal of Social Science*, Volume 5 Issue 4, p. 43-61. 2012.
- Caporal, Bernard. trans. *Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)*, çev. Dr. Ercan Eyüboğlu. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları. 1982.
- Cavarero, Adriana; Restagno, Franco. *Le Filosofie Femministe*. çev. Belma Tırpanlı Stefanutti. Bruno Mondadori. 2002.
- Çaha, Ömer. *Sivil Kadın*. Ankara: Vadi y. 1996.
- Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketleri*. İstanbul: Metin y. 1996.
- Çalın, Sibel. Sir Thomas “Malory’nin “Le Morte D’Arthur” ve Alfred Lord Tennyson’ın “Idylls of the King” Adlı Eserlerinde Şövalyelik İdeali (*Chivalric Ideal*) Kavramının İncelenmesi” Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Çalışlar, İpek. *Halide Edip*, İstanbul: Everest y. 2010.
- Chopin, Kate. *Uyanış ve Seçme Öyküler*. çev. Ayşe Bilge Aknam. Ed. Barış Özçorlu. İstanbul: Otonom, 2008. Print.
- Dowling, Collette. trans. *Sindrella Kompleksi Çağdaş Kadında Bağımsızlık Korkusu*. (Altıncı Basım). Çeviren: Selçuk Budak. Ankara: Öteki y. 1999.
- Dönmezer, İbrahim. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. (Genişletilmiş 5. Basım). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 2004.
- Dökmen, Zehra. *Toplumsal Cinsiyet*. (1. Basım). İstanbul: Sistem y. 2004.
- Durakbaşı, Ayşe. *Halide Edip, Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim y. 2007.

- Durakbaşı, Ayşe. *Halide Edib, Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. (5. Baskı). İstanbul: İletişim y. 2012.
- Engels, Frederich. *Devletin, Ailenin ve Özel Mülkiyetin Kökeni*. çev. Kenan Somer. (15. Baskı). İstanbul: Sol y. 2010.
- Enginün, İnci. *Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, s.5. 1978.
- Enginün, İnci. *Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, (3. Baskı) İstanbul: Dergâh y. 2007.
- Enginün, İnci. *Yakup Kadri ve Halide Edib Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (Genişletilmiş 2. Baskı) İstanbul: Dergâh y. s. 94–108. 1991.
- Enginün, İnci. *Halide Edip Adivar*, 1. Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 1986.
- Erbora, Ayşe. *Toplum Dışına İtilen Bireyler: Çağdas Amerikan Romanında Topluma Uyum Sorunu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi y. 2000.
- Erdal, Kelime. “Halide Edib Adivar’ın Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı.” *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* sayı.7 s:109-123. 2008.
- Erkol, Çimen Günay. “Osmanlı Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm.” *Türkiye Mecmuası*. C 21. S 161, 162. 2011
- Esen, Nüket. “Seviye Talip’te Kadın Yazarın Sesi,” *Varlık*, 1086, s. 13-15. Mart 1998.
- Esen, Nüket, “Ahmet Mithat’ın Bazı Romanlarında Kadın Sorunları.” *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Friedan, Betty, *Kadınlığın Gizemi*. Çeviren: Tahire Mertoğlu. E yayınları. İstanbul: 1983.

- Gilbert, Sandra M. *The Second Coming of Aphrodite: Kate Chopin's Fantasy of Desire*
The Kenyon Review. *JSTOR*. Vol:5. No: 3. p. 42-66. 1983.
- Guerin, Wilfred L. et al. *A Handbook of Critical Approaches to Literature*. New York:
Oxford University Press, 1992.
- Howell, Elmo. "Kate Chopin and the Creole Country." *Louisiana History: The Journal
of the Louisiana Historical Association, JSTOR*. Vol. 20, No. 2. 1979.
- Işınsu, Emine. Aile Birliğinde Erkeğin Rolü. *I. Aile Şûrası Bildirileri*, Başbakanlık Aile
Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara. s. 57–61. 1990.
- "Kadın." *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*. Cilt 24. s 82-94. İstanbul. 2001.
- "Kadınlara oy hakkı." *Ana Britannica*. Cilt 12. s 373. İstanbul. 1988.
- Kammayer, Kenneth, George Ritzer ve Norman Yetman. *Sociology – Experiencing --
Changing Societies*, 7. Baskı, Boston: Allyn & Bacon, 1997.
- Kaplan, Leyla. "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadınlarının Örgütlenme Hareketi"
Osmanlı Ansiklopedisi, C.V. Ankara: Yeni Türkiye y. S. 446-473. 1996.
- Karabulut, Mustafa. "Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Üzerine Tematik Bir
İnceleme" *Erdem Dergisi*. Sayı: 64. s 49-69. 2013.
- Karantay, Suat. "Yalnız Bir Yürek." *Cumhuriyet Arşivi*. Web. 6 Apr 2015.
- Kocaçay, Nurcan. "Female Quest for Freedom in Michael Cunningham's *the Hours* and
Halide Edip Adivar's *Seviyye Talip*" *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). 2011.
- Koloski, Bernard. *Kate Chopin: A Study of Short Fiction*. New York: Twayne
Publishers, 1996. Print.
- Kurnaz, Ş. *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, Başbakanlık Aile Araştırma
Kurum. (İkinci Baskı). Ankara. 1991.
- Levin, Carole, Diana, Robin and Larsen, Anne. *Encyclopedia of Women in the*

- Renaissance: Italy, France and England*, ABC-CLO Inc, California: 2007.
- Lorber, Judith. *Paradoxes of Gender*. New Haven and London: Yale University Press. 1994.
- Maksudyan, Nazan. “Yalnızlık Özlemi.” Web. 5 Dec 2014.
- Martin, Wendy. Introduction. *New Essays on The Awakening*. By Martin. Ed. Emory Elliott. Cambridge: Cambridge University Press, s 46. 1988.
- Moghadam, Valentine M. *Modernizing Women: gender and social change in the Middle East*, Colorado: Lynne Rienner Pub. 2003.
- Nazlı, Aylin. *Çalışan Evli Kadınlar için Normatif Öncelik Sorunu (İzmir Örneği)*. İzmir: E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kurumlar Sosyolojisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1995.
- Önder, Nuray. “Kate Chopin’in Eserlerine Feminist Yaklaşım.” (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir: E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı. 1988.
- Önertoy, Önertoy. “Halide Edib’in Yeni Turan’ı ve Ziya Gökalp.” *Türkoloji Dergisi*, II(I):251–258. 1965.
- Özdem, “Fatma Aliye, Halide Edip Adıvar ve Nermin Abadan Unat’ın Eserlerinde Oryantalizmin Etkisi ve Kadın.” (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. 2012.
- Pollock, G. “Modernlik ve Kadınlığın Mekanları” (2007) *Sanat Cinsiyet, Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*, Ed. Ahu Antmen. İstanbul: İletişim y. 2008.
- Rowbotham, Sheila. *Hidden from History 300 years of Women’s Opression and the Fight against it*. Pluto Press, 23. 1975.
- Stefanutti, Belma Tırpanlı. “Füreyâ Koral’ın “Sanatçı” Kimliğinin Toplumsal Cinsiyet

- Bağlamında Çözümlemesi.” (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul:
Mimer Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010.
- Seyersted, Per. *Kate Chopin: A Critical Biography*. Baton Rouge: Louisiana
State University Press, 1980. Print.
- Soyşekerci, Hülya. “Kadının Toplumsal Durumunun Edebiyata Yansımaları.” *Milliyet*.
Web. 12 May 2011.
- Sümer, Sema Zafer. “Kate Chopin’in Kısa Öykülerinde Yeni Bir “Ben” in ve
“Kimlik”in Doğuşu.” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
Cilt: 27. 2012.
- Taylor, Walter; Fineman, Jo Ann B. “Kate Chopin: Pre-Freudian Freudian” *University
Of North Carolina Press. JSTOR*. Vol: 29. No:1. p.35-45. 1996.
- “Varoluşçuluk.” *Ana Britannica*. Cilt: 21. s. 536. İstanbul. 1990.
- Walker, Nancy A. *Case Studies in Contemporary Criticism*. New York: Bedford Books
of St. Martin’s Press, 1993.
- Wang, Xuding. “Feminine Self- Assertion in ‘The Story of An Hour’.” Tamkang
University. Web. 2 Nov 2014.
- Weatherly, Myra. *Elizabeth I: Queen of Tudor England*. Compass Point Books,
Minneapolis, 2005.
- Wollstonecraft, Mary. *Kadın Haklarının Müdafaası*. çev. Kevser Erol. (2. Baskı).
İstanbul: Doruk y. 2012.
- Woolf, Virginia. *Kendine Ait Bir Oda*. çev. Suğra Öncü. (2. Baskı). İstanbul: İletişim
y. 2002.
- Yılmaz, R.A. “Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı 1960-1990 Yılları arası
Milliyet Gazetesi Reklamlarına Yönelik Bir İçerik Analizi.” Konya: *Selçuk
Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* Vol. 4, S.4, sf. 144, 2007.

Yılmaz, Seviye. “İnci Aral’ın *Ölü Erkek Kuşlar* ve Kate Chopin’in *Uyanış* Adlı

Romanlarında Kadın Karakterler ile Kadın Temalarının Karşılaştırılması.”

(yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2009.

ÖZGEÇMİŞ

2002 yılında Bilkent üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölümüne girmeye hak kazanmıştır. Üniversite yıllarında Turkish Daily News'te çevirmen ve röportör olarak staj yaptı. 2007 yılında Hacettepe üniversitesinden İngilizce öğretmenliği sertifika programına katılarak formasyonunu aldı. Dile olan ilgisini üniversite yıllarında Almanca ve İspanyolca öğrenerek sürdürmüştür. 2007-2009 yıllarında Ege üniversitesi Yabancı diller bölümünde İngilizce okutmanı olarak çalışmaya başladı ve daha sonra Ege üniversitesi, İktisat fakültesinde iş hayatına yönelik mesleki İngilizce öğretim görevine devam etti. 2009 yılından itibaren Gediz Üniversitesi Hazırlık okulunda okutman olarak görevine devam etmektedir. 2010 yılında İngiltere'ye giderek Cambridge Üniversitesi'nden, "Certificate in Creative Writing" diplomasını almıştır.

Bildirileri:

"Students' Awareness of Reading Strategies" Gediz University ELT Conference. 2011

"The Effect of Reading on Writing" Gediz University ELT Conference. 2012

"Using Films in the Classroom" Gediz University ELT Conference. 2014

"The Role of Gender and Language Learning" IATEFL Research SIG Annual International Conference. 2015

ÖZET

Bu tez Kate Chopin'in *Uyanış* ve Halide Edib Adıvar'ın *Seviyye Talip* adlı romanlarını konu alarak, on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başlarında Amerikan ve Osmanlı ataerkil toplumlarındaki kadının durumunu, üstlendikleri rolleri, kadınların bu rollere isyanları, kendi özgürlük mücadeleleri ile ilgili olarak ortaya çıkan gelişim süreçlerini incelemektedir. Sözü edilen romanlardaki kadın karakterler karşılaştırmalı edebiyat bilimi verileri kullanarak incelenmiş, bu karşılaştırmaların sonucuna göre benzerliklerin ve farklılıkların nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde geçmişten günümüze toplumsal cinsiyetin ve feminizmin tanımı, cinsiyet rollerinin inşası, birinci akım ve ikinci akım feminist düşünce ve felsefeler, son olarak Batı'da ve Doğu'da kadının kimliği üzerine yoğunlaşmıştır.

İkinci bölümde Kate Chopin ve Halide Edib Adıvar'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilip, ardından iki yazarın iki farklı kültürde kadına bakış açıları, karşılaştırmalı bir analiz yapılarak incelenmiştir.

Tezin son bölümünde yazarların eserleri hakkında bilgi verilmiş, her iki yazarın kendi toplumlarında kadına bakış açısı, toplumun kadına yüklediği sorumluluklar, ardından eserlerdeki kadın karakterlerin benzerlikleri ve farklılıkları, özgürlük mücadeleleri, birey ve toplumun istekleri arasındaki ilişki irdelenmiştir.

İncelemenin sonunda, iki eserde de aldatma, aşk, evlilik kurumu, cinsellik, yalnızlık, özgürlük gibi konular anlatılmakta ve sorgulanmakta, kadınlar hangi kültür ve hangi zaman diliminde yaşarsa yaşasın sıkıntılarının aynı olduğu, ataerkil sistemin kadın kimliğinin oluşumu sürecinde önemli bir rol oynadığı, kadının bağımsız kimliklerini elde etmelerinde büyük bir engel teşkil etmekte olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

ABSTRACT

Having contextualized the novel *Awakening* by Kate Chopin and *Seviyye Talip* by Halide Edib Adivar, this thesis reviews the status of woman in the patriarchal American and Ottoman societies, their roles they play in, their rebellion against these roles and the development process emerged thanks to their struggle for emancipation in the late nineteenth and early twentieth century. The heroines of the aforementioned novels are analyzed using the comparative literature parameters. In accordance with the result of this comparison the reasons for similarities and differences are presented.

The first part focuses on the definition of gender mainstreaming and feminism from past to present, building of gender roles, first and second-wave feminism and philosophies, and finally the female identity in the West and the East.

The second part evaluates the viewpoint of two authors of two different cultures carrying out a comparative analysis after the information regarding the life and books of Kate Chopin and Halide Edip Adivar is provided.

In the last part of this thesis the information about the works of the authors is given. This part also addresses the attitude of each society towards woman in which the authors live, the responsibilities encumbered on the woman by their own society as well as similarities and differences of the heroines, their struggle for emancipation and relation between the will of individual and the expectation of society.

Both novels narrate and ponder about the infidelity in marriage, love, conjugal community, sexuality, loneliness and freedom. Therefore it is concluded that the women have the same troubles no matter which culture they live in or when they live, the patriarchal system plays a significant role during the formation of woman identity, which also impedes the women considerably in their struggle to create their independent identity.